

M E D D O B J E

Splošnokulturna revija
1 9 9 0

Letnik XXV.

Št. 3/4

IZDAJA SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

UREDNIŠTVO: FRANCE PAPEŽ (GLAVNI UREDNIK), TONE BRULC, LEV DETELA IN
ANDREJ ROT (KI TUDI ODGOVARJA ZA REVIJO PRED OBLASTMI).

Načrt za ovitek: arh. Andrej Horvat.

NASLOV UREDNIŠTVA IN UPRAVE, RAMON L. FALCON 4158, 1407 BUENOS AIRES,
ARGENTINA.

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji. Spisi
s psevdonimom se objavijo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 143. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan januarja 1991.

Tisk tiskarne Editorial Baraga, Colón 2544, Rem. de Escalada, Bs. Aires, Argentina.

Editor responsable: Andrés J. Rot.

Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 259299.

Esta publicación se terminó de imprimir en el mes de enero de 1991, en los
Talleres Gráficos Editorial Baraga del Centro Misional Baraga.

CORREO
ARGENTINO
586

CONCESION 7806

TARIFA REDUCIDA

LEV DETELA

Straža ob Dravi

TOINE BRULC

Sedem dni prave Matice Pokljake
v Jarnički

RAZPRAVE IN ESEJE

JOSE VELJKONJA

Dinamičnost slovenskih veščin
in bog močganov

TOINE BRULC

Povezava treh Slovencev

AVGUST HORVAT

Slovinci v tiskovni

VLADIMIR KOS

Karstljansko-kantovsko-kranjsko
ufanatske o koncu slovenske

VERONIKA KREMEK-BOLANCEVA

Zapiski k naslovu Slovencev v Argentini

JOSE RANT

Po drugačnem potu

ZAPISI IN KNJIGE

AVGUST HORVAT

Vsekoliki in univerzitetni študenti
emigrantske skupnosti

TOINE BRULC

Kajke, kajke, knjige...

VINKO RODE

Ladijski dnevnik

meddobje

KAZALO

25. LETNIK

LEPOSLOVJE

poezija

MILENA MERLAK

Spomini 24

Sodobna slovenska parabola 186

VLADIMIR KOS

Pesmi 161

Pojem 174

JOŽA J. LOVRENČIČ ml.

Pesmi 210

proza

JOZE CUKALE

Šoukal gradi most preko hude reke 1

VINKO BELIČIČ

Na vetrovni postojanki 33

FRANCE PAPEŽ

Družina 43

Atlantska kronika 177

JOŽE KRIVEC

Gorice 48

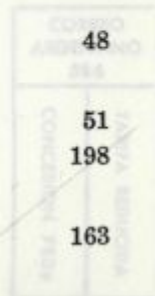
TINE KOVAČIČ

Nočna idila 51

Srečanje na Koreji 198

ANDREJ PREBIL

Pod hrastom 163

LEV DETELA		
Straža ob Dravi		189
TONE BRULC		
Sedem dni prahe Matica Pokljukarja v jarmičku		215
R A Z P R A V E I N E S E J I		
JOŽE VELIKONJA		
Dinamičnost slovenskih vezi s svetom in beg možganov		63
TONE BRULC		
Povezava treh Slovenij		
AVGUST HORVAT		
Slovenci v stiski		89
VLADIMIR KOS		
Kartezijansko-kantovski sledovi v Janeza Janžekoviča nauku o spoznanju		242
VERONIKA KREMŽAR-ROŽANČEVA		
Zapiski k naselitvi Slovencev v Argentini		259
JOŽE RANT		
Po drugačnih poteh		273
Z A P I S I I N K N J I G E		
AVGUST HORVAT		
Visokošolci in univerzitetni diplomanti slovenske emigrantske skupnosti v letih 1948—1988		144
TONE BRULC		
Knjige, knjige, knjige...		151
Čut časti v značaju pesnika Ivana Hribovška		304
France Bučar: Resničnost in utvara		311
VINKO RODE		
Ladijski dnevnik		

JOŽA LOVRENČIČ
Jubilejna elegija

LEVI DETELJA
Strala ob Driavi 298

V KASTELJANŠČINI

GREGOR PAPEŽ
Poemas

236 A Z P R A V E I N E S E L I 159

ANGELA CUKJATI
Poemas

JOZE VEILKONJA 318

LIKOVNA PRILOGA

IVAN BUKOVEC

381 TONE BRUČ Povratna treb Slovenci
181 AVGUST HORVAT
174 Slovenci v stiski

JOŽA LOVRENČIČ ml.
Poemi

VLADIMIR KOS 312

JOZE CUKALE

323 VERONIKA KREMŽAR-ROZANČEVA Zapiski k naselju Slovencev v Argentini
322 Kareljačakovo-kantovska zbirka v Janca
312 Jančkoviča nauka o spoznanju

VINKO BELČIČ

373 JOZE RANT Po drugem letu
1 Po drugem letu

FRANCE PAPEŽ

237 Z A P I S I I N K N J I G E

Drulina

171 AVGUST HORVAT

TINE KOVAČIČ

304 Viskofol in univerzitetni diplomirani slovenski magistrski skupnosti v letih 1942-1943
311 France Bučar: Resničnost in igrača na slovenski

ANDREJ JERINA

302 TONE BRUČ

204

301 VINKO RODE Ladjski dnevnik

PESMI

OB VZNOŽJU MORSKIH SKAL

„Zakaj ne prideš Ti nazaj? Povej mi!“
 To pismo frfota s poletjem vej,
 in veter šepeta z menoj odgovor
 čez Tihi ocean, čez zvok valov.

Dokler Ti z ljubkih lic, o Domovina,
 ne znajo vzeti strašnih brazgotin,
 dokler Te ne ozdravijo s Pravico,
 naj vene v vznožju skal vrnitve klic.

Ne misli, da na bregu oceana
 pozabim kdaj sekiro Tvojih ran!
 Med prsti jagode mi žica veže –
 opral jih barv je duše dolgi dež.

In včasih spnem besede v verz slovenski,
 da v mrak mi sveti starodavni stenj.
 Tako smo peli si z bregov stoletij,
 ker v pesmi raste z vero upanje.

VČASIH SE MI MAJSKA NOČ RAZBIJE

Oprosti mi, če majsko noč razbijem
z bolečim krikom zdramljenih oči.
Na vrtnice, ki nanje luna sije,
spet padajo, in rož se prime kri.

Možjé, žené, otroci drgetajo
od muk, ki komaj jih pokrije smrt.
Tako posilijo volkovi stajo,
tako si žro iz grl poslednjo srd.

Saj vem, da maj je svet iz mesečine,
iz rož ljubezni, travnikov kraj cest...
A ne za tisti mesec zgodovine,
rdeč od kroženja krvavih zvezd.

Oprosti mi, če v majsko noč zastokam,
ko krona trnjeva me zaboli,
vezoč lasé slovenskega otroka -
ker ta otrok sva ti in jaz. Smo mi.

NA MEJI MAJA
(5.7.5.7.7 jap. zlogov.)

Vrtnice cvetó:
bele kakor Božji Kruh.
Kakor Sveti Duh,
našega Gospoda dar,
rdeče, sen in opoj.

POD HRASTOM

Pod hrastom bivam zdaj
v deželi rajskomili
in zrem tja v davni raj,
kamor srce mi sili.

Tako nekako bi pel naš goriški slavček, ako bi mu bilo dano priti v to deželo. Malo bolj proti severu bi našel tudi čudovito lepo trto, da bi se vlegel podnjo. Prav v tem kraju pa menda trte še ni bilo.

Morali bi priti vsaj trije dolgoročni možakarji, da bi to deblo s skupnimi dolžinami rok in širinami teles objeli. Spodnje veje so dovolj privzdignjene od zemlje, da se more tudi izredno visok človek zateči podnje, ne da bi se moral skloniti. Nad njimi se vrste v precej rednih presledkih zveržene krivine, večinoma še vedno porasle z zelenim listjem, ki pod poljubi zahajajočega sonca razkazujejo svojo lepoto. Pravi kras pa daje temu hrastu plazilka kopivka, ki s svojimi temnozelenimi listi ter z rdečimi in belimi cvetovi pokriva vse nepopolnosti večstoletnega orjaka. Le tu in tam ob deblu trohneli ostanki nekdanjih mogočnih vej nakazujejo, da je zob časa že davno na svojem uničevalnem delu.

To mogočno drevo sameva na mali vzpetini sredi jase. Tu je ostalo kakor pozabljeno, medtem ko so njegove vrstnike ljudje že zdavnaj spremenili v bajte in kolibe, največ pa jih odpeljali v mesta za visoke in umetniško izdelane stavbe.

Koliko je drevo staro? Pravijo, da ima blizu petsto let. Najbrž ne pretiravajo veliko. Tako je priča skoro petstoletne zgodovine. Tu je stalo, ko se je evropski človek po morju približal Aravkaniji.¹ Tu je v nemiru vztrepetal, ko je bojni krik oznanjal, da je vsiljivi tujec stopil v to dotlej še pravo in obenem spokojno divjino.

Ako bi drevo moglo govoriti, bi nam pripovedovalo vse od početka, kako so španci vdrli v to deželo. Prvi Diego de Almagro, za njim Pedro de Valdivia in zatem vsi ostali. Zavojevalci so iskali bogastvo te zemlje, predvsem zlato in druge

dragocene rudnine. Hoteli so obogateti sami in obogatiti vse špansko cesarstvo. Bilo jim je lahko delo, ko so se na severu potikali po puščavi in neobljudenih predelih ali pa na jugu uživali lepote narave ob morju in morskih zalivih, obdanih s skalovitimi stenami in okrašenih z najrazličnejšim rastlinjem. Ko pa so se srečali z rodом, ki je živel malo odmaknjen od morja, južno od rek Maule in Bio-Bio, se je njihov lahкотni pohod zaustavil. Ta rod, ki si je sam privzel ime Mapuche,² je tako ljubil svojo zemljo, da se je z legendarnim junaštvom uprl pohodu Evropecev po njej. Z golimi telesi in neizpiljenimi sulicami se je uspešno spoprijel s špansko konjenico in mušketirji. Celо topovi ga niso prisilili na kolena. Le izdajstvo je končno tudi pri njih uspelo, da so morali privzeti tujo nadvlado. Samo v borbah s tem rodом so španci v dobrih tristo letih izgubili preko petdeset tisoč dragocenih življenj, medtem ko so pri vseh ostalih osvojevalnih pohodih po Ameriki položili na oltar svoje domovine komaj dobrih tritisoč žrtev.

Ko je še vrhovni poglavar Colo-Colo bil toliko pri moči, da je skliceval na vojne posvete poglavarje iz vse Aravkanije, se je to drevo sredi goste šume že dvigalo proti nebu, so poleg drugih hodili mimo njega veliki poglavarji Caupolican, Lincoyan, Angol, Tucapel, Purén... Odločilne borbe v letih 1550—1556 so tudi v tej odmaknjenosti od vojnih grozот močno odjeknile. Tu mimo je vodila steza, po kateri so se pomikali posamezniki in manjše skupine nabornikov, ki so oboroženi s sulicami, gorjačami, sekirami, kiji in bati hiteli proti pozorišču vojne vihre. Lastnik tega hrasta celo trdi, da je sam orjaški enooki Caupolican slonel ob tem drevesu, ko je zaspal in zato zamudil sestanek poglavarjev, na katerem naj bi se odločilo, kdo bo vrhovni poveljnik vseh indijanskih vojnih sil v borbi proti špancem. Ko je tedaj Colo-Colo že nameraval proglasiti za vrhovnega poveljnika Lincoyana, ki je zmagal v tekmi za to odgovorno čast, se je pojavil na sestanku Caupolican. Ko so vsi poglavarji pristali, da se tudi on kot zadnji pridruži vsem prejšnjim tekmovalcem, je s svojo orjaško silo vse premagal in tako postal poglavar vseh vojnih sil. Več kot dva dni je zdržal na svojih ramenih večstokilsko deblo in se celo sprehajal z njim med začudenimi in obupanimi poglavarji. Kajti od njih je Lincoyan zdržal en dan in pol. Vsi drugi so daleč zaostajali. Tako je vodstvo pripadlo Caupolicanu.

Kakšni časi! Kakor so nekđaj pri nas fantje na kmetih preizkušali svoje moči in medseboj tekmovali z vzdiganjem težkih voz, tako so se ti indijanski poglavarji za svojo čast in odgovornost potegovali z deblom na ramih.

Pa bi se nizanje zgodovinskih dogodkov nikdar ne končalo, ako bi človek silil v takšne potankosti. Preveč je bilo v teh stoletjih zgodovinskih osebnosti večje ali manjše važnosti.

Mimo ene osebnosti pa le ne moremo kar tako, ne da bi vsaj nekaj o njej omenili. Ne bi bilo prav, da bi šli mimo Lautara, ki je posebjeno neugnano hrepenenje po svobodi, po neodvisnosti. Po njem se imenuje mesto, ki je le nekaj kilometrov od tu, lično mesto s 25.000 prebivalci. Z Lautarom pa je nerazdružno povezana Guacolda, njegova mlada ženka, ki mu je nekaj let pred smrtjo osrečevala življenjsko pot in mu stala ob strani v času, ko je najbolj potreboval življenjske opore. Menda je tudi ona dala ime redukciji, indijanski naselbini, ki sega prav do meje župnije Perquenco, spada pa že k sosedni župniji Selva Oscura.

Ali je res tako bilo ali pa je zraslo zgolj v bujni domišljiji, kar se pripoveduje o tem mladem paru, najbrž ne bomo nikoli točno vedeli. Pripoveduje se namreč, da sta v tistih mesecih, ko sta Lautaro in Guacolda pričela skupno življenje, veliko potovala po deželi in navduševala može in fante, naj se pripravijo na končno borbo, ko bodo obračunali s španci in jih vrgli iz Aravkanije in sploh iz dežele.

Neka noč ju je zajela daleč od njune kože. Ko je večerni mraz pritisnil, sta se stisnila k deblu že tedaj košatega hrasta, ki naj bi bil po vseh opisih in znakih prav ta, pod katerim sedim in sanjarim. Takrat še ni bilo današnje jase, marveč je bilo vse okoli drevesa zaraščeno. Sredi noči šušljanje listja in pokanje suhih vej prebudi Guacoldo. Ko odpre oči, zagleda čisto blizu dve svetli točki in neko temno maso za njimi. Kakor otrdela ne ve, kaj bi. Pomane si oči, da vidi, ali je zgolj privid ali resnica. Pa le za trenutek. Kajti zamaje se vsa masa za tistima svetlima točkama. Zarenči in ... Niti ne more zavpiti. Od preplaha in groze ji glas zastane v grlu. Sune moža in se bliskovito potegne za deblo. Od sunka se Lautaro prebudi. Stegne roke, da objame svojo ženo. Tedaj pa se zobje pume zasade v njegovo stran, levovi kremplji grabijo po njem. Lautaro s čudovito naglico zagrabi leva za vrat in ga odtrga s sebe. S hrbtom se upre k deblu in tako pridobi na moči. V noči ne vidi in tudi se ne briga za kri, ki namaka tla iz njegove strani. Napne vse mišice, stiska in stiska. Guacolda se hitro ové iz omedlevice. Poišče sekirico, ki sta jo nosila vedno seboj. Udarila bi, da bi pomagala možu. Pa v noči ne vidi, kam naj udari, da ne rani njega. Kajti Lautaro in lev sta tako zapletena eden v drugega, da se v noči ne more razločevati, kje so okončine in kje glava enega ali drugega. Lev s prednjima

šapama praska Lautara po ramenih, zadnji pa zasaja v njegova stegna, dokler se Lautaru ne posreči, da poklekne nanji in jima prepreči gibanje. V noči se svetlikajo levovi zobje nad odprtim žrelom. Lev močno hropi in hlasta proti Lautarovi glavi. Čimbolj pa ga Lautaro pritiska na vrat, tembolj hropenje ponehava in tembolj se zapira žrelo. Ko se levovo truplo umiri in se hropenje več ne čuje, Lautaro ves izčrpan komaj slišno izusti: sekiro! Udari s sekiro zver po glavi, da se ne bi spet prebudila in jima motila nočni počitek. Guacolda obveže možu rane, zlasti skrbno tisto najglobljo na njegovi desni strani. Nato Lautaro zaspi, Guacolda pa s sekiro v roki sedi budna na straži.

Prežive misli na nekdanje čase so me utrudile. Z Lautarom sem tudi jaz zadremal. Pa ne za dolgo; morda za pet minut, največ deset. Kar naenkrat sem se znašel v borbi z levom. To pot čisto sam. Napadel me je prav tako, kakor Lautara, le da ne ponoči, temveč pri belem dnevu. Borba je šla vse do tja, ko sem mu porinil roke v odprto žrelo. Nekaj me je prebudilo. Ali je bil to strah, da mi lev zdrobi kosti, ali pa so bili težki koraki nekoga, ki je zavil s pota proti hrastu. Skočil sem na noge, da bi se branil...

„Canío! Odkod te je prineslo?!“ me je pograbilo. „Prebudil si me in prestrašil. Pri prihodnji spovedi ti bom naložil dvojno pokoro.“

Smehljaje se je stari mož približal. Malo ga je zanašalo, pa ne preveč vidno. Petlitrsko steklenico, polno vina, je položil varno ob steblo hrasta in se usedel v senco. Čutilo se je, da se je zatikal jezik, pa je vendar dovolj jasno začel z besedo: „Spoznal sem avto in sem od tam opazil, da tu ležite. Ali vam je slabo?“

„Nič mi ni slabo, pač pa se kar tresem od strahu, ki sem ga pravkar doživel. Zaželel sem si malo miru, pa se z avtom nisem mogel skriti globlje v goščo. Izbral sem to drevo, ki je po pripovedovanju vas vseh zelo znamenito.“ In sem simpatičnemu Indijancu vse obrazložil, kaj se mi je pripetilo.

„Da, ta Lautaro. Prihajam prav iz mesta njegovega imena. Tu mimo je on pogosto hodil, ko je nabiral in bodril može in fante za borbo proti tujcu, ki je silil v deželo. Moj oče mi je veliko pripovedoval o njem.“

„Bil je junak, ki ste na njega lahko ponosni. Imel je globoko ljubezen do svoje domovine, ki jo krščanska vera visoko ceni. Ako bi danes živel, bi bil med najboljšimi katoličani. Živel je pred dobrimi štiristo leti. To so bili tisti časi, ko so

vaši predniki vzgajali vse moške za bojevnike že takoj od rojstva. Po možnosti so matere rodile otroka pokraj reke. Takoj po rojstvu so otroka okopale v kristalno čisti vodi, ki se je z gorskih višin spuščala v dolino. Ta prvi stik z močjo narave je dal otroku občutiti, kako resno in težko življenje ga čaka. Že v teh prvih trenutkih otrokovega življenja so ga tako matere uvrstile med bojevnike. Ko je dečko imel šest let, so ga že učili, kako mora rabiti sulico in kij; kako mora potezati lok, da bo puščica pravilno odletela; učili so ga v letanju z drugimi fantiči; takoj zatem so jih učili plavati, preplavati reko s puščico v ustih ali v roki. Fantič se je tako krepil in se obenem napolnjeval s pogumom za borbo. Bolj ko je rasel, bolj se je uril v raznih načinih borbe. Lautaro je najbrž še posebno resno vzel vso to pripravo. Bil je sin poglavarja Curiñancu (izg. Kurinjanku). Zato se je že tako mlad povzpел tako visoko, da je poveljeval vsej aravkanski vojni sili v borbi proti špancem. Imel je še posebno pripravo na svoj položaj, ker je temeljito izrabil tistih par let, ko je bil kot paž pri vrhovnem vodju španskih sil, Pedru de Valdivia. Tamkaj se je naučil jahati, rabiti sabljo, mušketo in celo top. Še bolj pa ga je zanimala evropska strategija, katero je na svojem visokem položaju bogato izrabil.“

Stari mož je poslušal z odprtimi usti. Bil je ponosen, ko je spoznal, kako se evropski človek zanima za njihov narod ter vse njihove navade in podvige visoko ceni. Pogledal je na steklenico ob hrastu. Očividno mu je postalo malo nerodno. Nekaj je žebral v brado. Šele čez dobro minuto je prišla do izraza njegova misel:

„Ponosni smo zares na tega mladega poglavarja, ki je s svojimi junaškimi dejanji okrasil zgodovino našega rodu. Toda, nismo več to, kar so bili naši predniki. Poglejte na tistole steklenico ob deblu! Lautaro je gotovo ni nosil seboj na svojih potovanjih, kakor jo tolikeri med nami nosimo teden za tednom, nekateri celo dan za dnem. Vino nam pije kri in nam jemlje energije...“ Utihnil je, povetil glavo in se žalostno zamislil.

„Da, junak je bil ta Lautaro. Morda malo prekrut in preveč maščevalen. Prekipevajoče veselje in samozavest po zmagah nad tujci izražata to njegovo naravnost. „Inche Lautaro, apumbin ta pu huinca! = Jaz sem Lautaro, ki je pokončal španjolce!“ Tako je v mladostni zagnanosti samozavestno ponavljal, ko je premagal špance v mestu Concepción in zatem mesto zažgal. Tako je še z večjo samozavestjo mogel ugotoviti, ko je s svojim lesenim batom razbil oklep Pedru de Valdivia in tega junaškega vrhovnega poveljnika španskih vojnih sil po-

bil na tla ter ga nemočnega odvedel pred sodbo. Ako bi končno zmagal in bi zavladal nad svojim narodom, bi se verjetno tudi v vodstvu naroda v mirnih časih pokazal velikega. Vsekakor je bil izreden talent, ki bi hitro privzema tuja znanja in jih naobračal na potrebe svoje zemlje. Pa so ga sebični in zahrbtni Yaconas² v odločilni borbi, ko naj bi Lautaro s svojimi bojevniki končno premagal špance in jih vrgel iz dežele, tisto usodno jutro izdali in s svojimi izdajalskimi puščicami pokončali njegovo mlado življenje.“

Indijanec je majal z glavo sem in tja in od časa do časa komaj slišno izustil: „škoda!... škoda!... škoda!...“ Česa drugega ni bil več sposoben dodati. Kajti tekočina, s katero je pred odhodom iz Lautara napolnil tudi svojo živo posodo, je pričela v njem s polno silo delovati. Zleknil se je po tleh in zaspal.

„Kaj bom zdaj s to steklenico in kaj s to pijano klado?“ me je zaskrbelo.“ Sonce se bo kmalu skrilo za vrhovi. Mrak bo padel na zemljo. Pustiti ga čez noč kar tu, ne bi bilo krščansko,“ sem pomislil.

Oziral sem se vsenaokoli in iskal z očmi, ako bi kje opazil živo bitje. Preden pa sem kaj opazil, sem začul od daleč zvok kitare. Usmeril sem korake v smer, odkoder je prihajala melodija. Hitel sem, skoro tekkel, da ne bi kitara poprej utihnila, preden bom odkril muzikante. Po nekaj minutah sem opazil dolgo senco in na koncu sence postavnega fanta s kitaro v rokah. Takoj sem ga spoznal. Bil je Domingo Nahuelcura. Kot dar z neba, me je obšlo veselje. Visok fant, krepkih udov, črnih las, temne polti. Velike oči dajo prikupni izraz vsemu obrazu, ki je prijetno zaokrožen, čeravno lične kosti slijo nekoliko izven okrogline. Strumnih korakov in brenkaje na strune je hitel v smeri proti Parlamentu. Najbrž se ne bi niti ozrl proti hrastu, ako ne bi naenkrat na njegov slušalni organ prizvenel poznani glas:

„Domingo!“

Omahnili so prsti. Utihnila je melodija. Kot orel se je bliskovito ozrl v smer, odkoder je prišel glas.

„Oče Andrej, kaj iščete tu ob tej pozni uri? Menda niste mene iskali?“

„Ničesar več ne iščem. Našel sem, kar sem iskal in poprej celo nekaj, česar nisem iskal: najprej dve steklenici pod hrastom, eno zares stekleno, drugo pa čisto meseno; zdaj pa Dominga, na katerega pred četrt ure nisem niti pomislil. Sam

Bog te je privedel semkaj, da mi pomagaš v nemajhni stiski. Pridi bliže, da bova skupaj rešila problem!“

V nekaj skokih je bil Domingo pri meni. Rokovala sva se in skupno pohitela pod hrast.

„Če bo pogreb, je za pogrebščino že priskrbljeno,“ je Domingo zadevo vzel za šalo, ko se je ozrl na steklenico ob hrastu. Močno smrčanje pred nama pa je oba prepričalo, da tako daleč zadeva še ni prišla. Usedla sva se na tla in nekaj časa tiho motrila pijančka.

„Ne bo ga lahko prebuditi. Enkrat sem že poizkusil. Pa je le malo zarentačil in zamahnil z roko. Veš kaj, pustiva ga za kakšne pol ure pri miru, da se malo odpočije. Bilo je prenaporno zanj, ko me je v takšnem stanju moral poslušati in se prisiljeno delati, kakor da bi bil trezen in bi me razumel, kar sem mu govoril. Celo toliko se je potrudil, da je za nekaj trenutkov posegel v razgovor. Govoril sem mu o davnih časih in zlasti o Lautaru. Zdi se, da je prav misel nanj vzdrževala v njem vsaj nekaj energije.“

Ko je Domingo Nahuelcura začul ime Lautaro, so se mu oči kar zaiskrile. Usedel se je tik ob deblu hrasta, se naslonil nanj ter se zamislil. Čez čas pa se mu je sama od sebe sprožila beseda:

„Ime Lautaro mi je bilo vedno drago. Že tako mlad se je pojavil na odru življenja našega naroda. Govorili so nam o njem mnogo že v osnovni, še več pa v srednji šoli. Pa tudi sicer sem rad brskal po knjigah, da bi čim več zvedel o tem izrednem človeku naše krvi. Knjigo Fernanda Alegria sem kar požiral. Nekatere strani te knjige so se mi vtisnile tako globoko v spomin, da bi jih mogel pripovedovati skoro dobessedno na pamet. Pod tem hrastom pa človeka naravnost ponesejo misli več kot štiri stoletij nazaj, ko je še Lautaro hodil po naši zemlji. Tu mimo je hodil. Pod tem hrastom je počival. Tu je delal načrte za svoje podvige. Zdi se mi, da je njegov duh tudi zdajle tu, ko se spominjam njegovih del in njegovih žrtev za svoj narod. Kakor bi še danes odmevale njegove besede, ga slišim govoriti, kako je hrabil svoje borce, ko so indijanske sile v borbi počele popuščati in se umikati pred španci:

‘Sinovi Aravka! Poglejte, kako onile boječneži in premaganci beže in sramotno blatijo sloves junaških borcev, ki so si ga Aravkanci v tisoč letih priborili. Izgubili boste svoje zakone, svoje uredbe in svoje pravice in vas bodo napravili za svoje sužnje, ako ne boste znali danes braniti svoje domovine pred tujimi vpadalci. Nisem vas privedel semkaj, da boste pre-

livali kri svojih bratov. Privedel sem vas, da rešite svojo domovino in pustite svetu neizbrisljivi spomin na ta zgodovinski trenutek. Ali ne vidite, kako upehani in nemočni so španci? Lakotnice njihovih konjev so polne znoja in krvi. Spremenimo ta trenutni poraz v največjo zmago aravkanskega naroda! Dokažimo s svojimi silami, da še vedno stojimo na svobodni zemlji! Junaki Aravka! Za našo neodvisnost, za obrambo naše zemlje: v napad!

Močni krik veselja in navdušenja je v odgovor pozdravil nagovor njihovega vodje, ki je pravkar pričel nastopati v zgodovini Amerike. Lautaro je vzpodbodel svojega konja in se je pognal s vzpetine nizdol proti zmagovitim Valdivijevim vojnim četam. Ko so španci opazili, da so napadeni od strani, so se zbegali in niso vedeli, kam naj bi usmerili svoje vojne sile. V začetku se enostavno niso znašli v novem položaju. Šele ko so opazili, kako Lautaro naglo prodira na čelu svojih Indijancev, so razumeli vso bridko realnost. Zavojevalec Valdivia ni imel niti časa, da bi razmišljal. Buljil je v Lautara, najprej z osupljostjo, nato pa z ogorčenjem in ihto.

Lautara so hitro obdali španski bojevniki, pa se je branil s čudovito spretnostjo. Zares mojstrsko se je znal poslužiti konja in sulice. Z enim samim udarcem s strani prebode nasprotnika, prevrne njegovega konja, rani enkrat, dvakrat, stokrat. Njegova sulica prebije špancu stegno. Ko pa jo hoče siloma izruvat iz stegna, se sulica zlomi in on ostane brez orožja. Kot tiger skoči s konja na tla, pograbi težki leseni bat ob truplu padlega Indijanca, ga zavihti preko glave, udarja na levo in desno, podira na tla svoje nasprotnike in si utira pot med njimi. Za njim pa s podobno silo prodirajo njegovi borci in zasajajo svoje puščice v vsako odprtino v oklepih špancev. Ko stari Caupolican gleda svojega mladega zaveznika s takšno silo prodirati in pod njihovimi udarci padati špance na desetine, dá ponovno svojim četam ukaz za napad.

Lautaru se je videlo, da je imel določen cilj pred sabo. Niso ga mogli zadržati niti konji, niti sablje, niti muškete. Hitro kot ptica roparica in z zanesljivo močjo pume se je poganjal med sovražne vrste. Končno je na cilju. Ves oblit s krvjo in znojem stopi pred zavojevalca Valdivia. Motrita eden drugega. Valdivia bi mogel biti oče Lautaru. Toda, tu se bosta pomerila zgolj hrabrost in mojstrstvo v rabi orožja. Stojita eden proti drugemu. Na eni strani Pedro de Valdivia, kapitan cesarske vojske Karla V., zmagovalec v Flandriji in Paviji, v Florenci in Rimu, v Valencueli in Peruju, zavojevalec Čila, znameniti strateg, slovit sabljač. Nasproti njemu pa Lautaro, sin gozda,

skoro še otrok, še z nepopisano knjigo življenja, z lepim telesom, duhovit in bistroumen, branilec svoje zemlje, pod zaščito duhov Aravkanije... Prvi obtežen z jeklom, zaščiten s srebrnim oklepom, s čelado, okrašeno s perjanico in z masivno sabljo v roki. Drugi pa ima trup pokrit zgolj s tenkim napsnikom iz živalske kože, z golimi stegni in bosimi nogami, z nepokritimi lakti, nadlakti in rokami, razoglav; in kot orožje ima zgolj leseni bat v roki. Goljat in David, človek nehote pomisli.

Valdivia ga opazuje in sam sebi ne verjame, da prav vidi. Paž, ki ga je on sam vzgajal na svojem domu, in o katerem je bil prepričan, da ga je že pridobil za špansko stvar, stoji pred njim kot njegov nasprotnik, preti njegovemu kraljestvu, celo njegovemu življenju – kot poslanec črne usode. Morda je prvič v življenju spoznal vso zmoto zavojevanja. Kot tujec je prišel med svobodna ljudstva in je ostal tujec vse do kraja. Skušal jih je obvladati in izropati njihova bogastva z nasiljem in krvjo... Zdaj je prepozno. Sam stoji nasproti Lautaru in se čuti premaganega. Sam nasproti Aravkaniji, nasproti neprodinim šumam in goram; neljub vsiljenec, osovražen, na pragu smrti.

Prve zvezdice so se že prikazovale na modrem nebu. Topli vetrič je prinašal opojen vonj iz gozdov in odnašal gnusni smrad po krvi in smrti. Vsenaokoli so ležala mrtva trupla zavojevalcev in Indijancev ter ogromni kupi mrtvih konj. Lautaro upré oči v zavojevalca, pripravi bat kot za napad. Pa se še ne odloči, marveč mirno reče:

„Béži, Valdivia! Béži!“

„Izdajalec, kaj počenjaš?“ mu poveljnik reče ogorčeno.

Drugič ponovi Lautaro svojo plemenito gesto: „Béži, ako nočeš, da ti moje roke poplačajo udarce, ki jih je prejelo moje ljudstvo!“

Valdivia ni črnil besede, marveč je z divjim udarcem s sabljo odprl globoko rano na roki Lautara. Kri se je vili. Lautaro pa se ni menil zanjo. Z drugo roko je stisnil svoj bat, ga zavihtel in udaril po čeladi nasprotnika s takšno močjo, da jo je razparal od vrha do tal. Valdivia je izpljunil kri in se opotekel. Pa se še ni vdal. Kot neustrašeni borec je zagrabil meč z obema rokama, udarjal na levo in desno in na vse strani ter skušal doseči Lautara. Ta pa se je spretno izmikal udarcem in jih prestregel s svojim batom; čakal je na priliko, ko bo on zadal usodni udarec.

Colo-Colo je od daleč opazoval to borbo. Šlo mu je na smeh, ko mu je prišla misel: Dve rasi se borita na odru novega sveta; zmaga se bo kmalu odločila, zmaga bo naša.

Nasprotni vojski pa nista zgolj opazovali ta odločilni boj, marveč sta nadaljevali to pokončevalno borbo. Aravkanci so z novim navdušenjem navalili nad špance in jih poubijali enega za drugim. Tu so padali slavni kapitani zavojevalne vojne. Tu so pustili svoja mlada življenja Andrés de Villarroel, Juan de las Penas, Juan de Lamas in mnogo drugih. Borili so se do kraja in umirali kot junaki.

Valdivia je očitno začel pešati. Vse počasnejši so bili njegovi napadi. Njegova sablja je padala brez udarne sile. Lautaro ga je z lahkoto izigral, si privoščil celo dovtype in mislil, da mu nasprotnik že ni več nevaren. Tedaj pa je Valdivia zbral svoje poslednje moči. Začel je udarjati tako hitro in močno, da je Lautaro komaj mogel udarce prestrezati. Poslednji udarec je bil usmerjen naravnost v sredino Lautarovega telesa. Pa se je izgubil v zraku. To priliko je Lautaro uporabil, da je zavihtel svoj bat in udaril z vso silo svojega nasprotnika. Udarec je padel sredi med ramo in vratom. Bil je tako strašen, da se je oklep zdrobil pod njim. Skozi železno srajco je brizgnila kri. Veliki zavojevalec je padel na tla in negiben obležal ob nogah Lautara. Premagan tisti borec, ki ni imel v borbi sebi enakega, zmagovalec v tisočih bitkah, kapitan Karla V. ...“

„Čudovito si to povedal. Ako te ne bi gledal, bi mislil, da bereš iz knjige. Pa je boljše, da nisi bral. Tako si dal besedam življenje. Tako si tudi mene ponesel za štiristo let nazaj in mi dal doživeti resnično epopejo svojega naroda. Zares škoda, da se je kmalu zatem po tisti gnusni izdaji podkupljenih Yanaconas zaobrnila zgodovina na škodo tega junaškega naroda. Na bojnih poljih tudi v poznejših stoletjih španci niso mogli do živega temu izrednemu narodu. Kar niso zmogli v borbi, so postópoma dosegli na podli način. Načrtno so kvarili tukajšnje ljudstvo z opojnimi pijačami. Brezvestni trgovci skupaj z zavojevalci so se bogatili na račun tega naroda in se vsesali vanj kot pijavke ter pili njihovo življenjsko energijo, dokler jim niso strli odpora pred tujimi vsiljivci. Tale tu pred nama in nešteto njemu enakih po dolinah in višinah te prelepe Aravkanije so žrtve evropskega pohlepa in sebičnosti. Namesto da bi njihovi tisočletni kulturi dali novega zagona, so ji naravnost zadrgnili vrat in jo ustavili v razvoju. Pravi gospodarji zemlje so bili potisnjeni v kót, tujci pa so se šopirili in se še šopirijo na tuji zemlji...“

„Vidim, da ste se tudi vi ogreli in da imate srce na naši strani. Čutimo, da imate vse ljudi radi in da ste do vseh pravični. Nikomur pa ne delate krivice, ako se vam srce ogreva predvsem v prid zatiranih in zapostavljenih. Zdi se mi, da so prav takšni misijonarji, kot ste vi, v zadnjih letih obrnili javno mnenje v naš prid in ste dosegli, da se nam postopoma vračajo pravice na naši zemlji.“

„Vesel sem res, da se manjša število žrtev, ki so grenki sad brezdušnega ravnanja. Napolni me veselje – ne prevzemite se, ako ti to povem! –, kadar gledam fante in dekleta, ki so iste krvi, kot ti, in so ti podobni po postavi, po mišljenju, po ravnanju in vsem življenju. Zdajle pa si me še prav posebno razveselil. Vidim namreč, da imam za desno roko v Parlamentu ne le postavnega fanta, marveč tudi odličnega govornika. V Parlamentu in morda tudi v Pitracu, kjer je tvoja draga Eliana, ne bo več problema, kdo bo govoril ob nedeljah, kadar pri božjem kultu ne bo duhovnika...“

Sonce se je že skrilo za gorami. Mrak je padal vsenaokoli. Vrhovi gorá so kot ogromne temne mase obviseli v začaranem krogu, v hrast je stopila moč noči, ko so iz zgodovine stopali pred potnika skrivnostni duhovi. Vso skrivnostnost pa je to pot premotil glas nosu, ki je brez kitare zabrenkal v nočni tišini.

Prebudila sva muzikanta, ga postavila na noge, ga odvedla k avtu in ga naložila. Domingo je prevzel v svoje varstvo steklenico in kitaro, jaz pa sem zapodil proti domu Canía. Tam sva oddala steklenico z vinom in pa muzikanta, ki je že spet zatrobil. Pohitela sva na dom fanta. Končno pa sem ostal sam v avtu in se na poti proti domu v miru predajal mislim na stare čase.

POJEM

BREZ SLUŠALK

Zdaj pojem,
tudi če bi uredniki
mi vračali pošiljke
z vljudnim: „A
za zdaj smo obloženi ...
Vam k odliki vrstic
čestitamo!
Vaš Ta in Ta.“

Zdaj pojem
brez slušalk
čez zvok v ušesih,
hvaležen
vsakovrstni kritiki.
A več nikogar ni?
Naj šum v drevesih
uči

in pesem poleg njih stoji
za v svod goram
in v ravnih hrepenenje.
Naj res lepó
od vej srca šumi,
da ko gre mimo ranjeno življenje,
pomen besed
smehlja je doživi.

TAKO UMRO NEKATERA PRIJATELJSTVA

V začetku ni sprememb v predalu pošte:
še zmeraj isti zvok ob padcu pisma,
skrbno natipkana kuverta ista;
besede znotraj komaj rahlo votle.

Potem okrog besed je več praznine.
Z vrstic hodnikov molk v srce odmeva.
„Morda le nekaj časa,“ up domneva.
A dneve čas zvari v utež verige.

Spomin seveda pride obiskát me
s paletu barv za čisto nove skladbe;
ne najdeva tem zlogom melodije:
„Prijateljstvo biló je le na videz.“

Morda je ta in ona zveza — zarja,
čakaje sonca, v breg pripeta barka.
A sonce, zaposleno z važnim vetrom,
pozabi barko z zameglénim bregom.

DVOJE ZAUPNOSTI

Čakanje v mrazu grejejo pogoji:
kako in koga čakaš tam ob progi,
ko dvoje drobnih lučk v meglá prodoru
razpre v obraz železnega se znanca,
razpre se v vlak,
ki v njem sedi romanca.

Mi boš verjel, če ti povem zaupno:
da njeno lice ni preveč prikupno —
natanko petkrat-sedemnajst ji let je
A kakšen duh pod kodrasto lasuljo!
Kako zravnava dolgih let krivuljo!

Po tem obisku zmeraj zrem v meglico,
ki vanjo vrneta se lučki tiho.
In tistih petkrat-sedemnajst jeseni.
Prav takšen hočem biti, pravim tirom.
Veš, s kom se sreča sklep? Z Mrtvaškim Mirom.

Naposled vem za platno prava olja:
 belino, da bo cel dan padal sneg
 na vse; na kočo škopnato na pol,
 da z okna zlata luč ledenčke drega;

in malce črnega za slutnjo droga,
 kjer nekaj kakor vran na njem čepi:
 ne čuti, da odhaja dan v brlog —
 ob zoru ga je vrana zapustila.

V zlató luči bom dal srcá toploto,
 izbral dišečega lesá okvir.

Nekoč poznal sem prav to snežno pot
 in menil, da so topli vsi večeri.

ATLANTSKA KRONIKA

FRANCE PAPEŽ

Naj se bravec te kroniške zgodbe, katere osnova izhaja iz realnega in kljubujočega življenja, ne huduje, če ga bom postavil v zaplete neke usodnosti v svetu tokraj in onkraj velikega evropsko ameriškega oceana, in naj dobrohotno sprejme dramatsko nekoliko zgoščeno stvarnost, ki jo hočem prikazati tudi kot del lastnega življenja v novem svetu, v katerega nisem mogel vstopiti, ne da bi še enkrat spoznal plastično krčeviti sestav starega. Morda bi toliki dramatik mogel najti primerjavo le v grški ali elizabetinski literaturi, moralno vsebino pa na začetnih bibličnih straneh.

Bilo je v prvih letih mojega prilagojevanja slovenski zdomski stvarnosti v predelih Južne Amerike, ki se je bolj kot na svoj pomorski atlantski svet naslonila na širino pampske notranjosti na spodnji strani bregov Srebrne reke. Poleg Borgesa, ki se je zavestno razvijal v literarni in humanistični tradiciji „zunanjega“ sveta, sem takrat spoznal v Buenos Airesu še eno osebo, razpeto — dejal bi — na obojestransko usodo: evropsko in južnoameriško. Stanoval sem zunaj mesta v zasilno zgrajeni koči poleg vile, kamor je prihajal konec tedna na oddih Carlos Pondal, starejši gospod, znan v buenosaireških družbenih in literarnih krogih. Ko sva se pogovarjala o tem in onem, predvsem pa o literaturi in slikarstvu — jaz sem zagovarjal modernistične umetniške smeri — mi je svetoval, naj bi šel v nedeljo popoldan v bar Colonial, na avenidi Corrientes, se pravi v središču vele-mesta, kjer da se zbira družba mlajših in moderno usmerjenih umetnikov — pesnikov, pisateljev, slikarjev in muzikov. Dejal je, da bi se tam lahko obojestransko spoznali in razgovorili. Človek je človeku zastrt, v umetnosti pa je mogoče zблиžanje, korak do zanimivih in vznemirljivih konfrontacij. Prijatelj Pondal je najine razgovore o umetnosti in še posebej o umetnosti v argentinskem svetu vzel resno — že naslednjo nedeljo me je predstavil družbi v baru; povečini so bili tam mlajši literati, ki so se takrat zbirali okrog revije Poezija Buenos Aires. Osrednja osebnost je bil pesnik Raúl Gustavo Aguirre. Spoznala sva se

in se zblížala; še nekajkrat potem sva si izmenjala mnenje po pismih. Tudi dva ali tri druge sem spoznal, pritegnili so me in v kolikor mi je bilo zaradi jezika mogoče, sem živahno posegal v skupni pogovor. Vendar pa se po tistem prvem obisku v baru Colonial nisem več udeleževal nedeljskih sestankov. Nasprotno pa sem se še vse tisto leto kdaj pa kdaj dobil z Marto Lynch, ki sem jo srečal v družbi na Corrientesu in sva se takrat tudi sprijateljila. Marta je bila že kolikor toliko znana pisateljica – s cvetko v laseh in nekoliko odmaknjenim pogledom, ki pa je v trenutku lahko segel v najskritejši kotiček duše. Ustvarjala je zgodbe iz življenja širne in nebu odprte argentinske pampe, kjer se razživi pogovor ob ognju in slišiš mnoge človeške resnice v pripovedi gavčev; njihove so tudi skrivnosti srca v neznanški širini travnate zemlje, ki se razteza od morja proti Kordiljeri. Ogenj druži preproste ljudi v zadovoljstvu ob svojih stvarih in s svojimi živalmi. Nočna ježa čez samotno planjavo do obzorja je gavču simbol neskončnega. V Martinem pisanju sem našel duhá zemlje in harmonično spojenost človekovega jaza z valovito srebrnino južnega kontinenta. Nek nov odgovor na temeljna vprašanja človeka, postavljenega v ta svet. Naj omenim, da je v argentinski literaturi znan po živih opisih kmečkega življenja tudi pisatelj Benito Lynch.

Po tistem prvem sestanku mi je Marta, ki se je zelo zanimala za življenjsko usodo priseljencev po drugi svetovni vojni, razodela tudi svojo osebno zgodbo, predvsem pa zgodbo – v resnici več kot zgodbo: kroniko – svojega rodú. Odkrila pa mi je prav tisto, pred čimer sem se zatekel v nov svet – usodnost konfrontacije življenja in smrti. Iskal sem mir, svobodna obzorja za sproščenost v delu in novo doživetje človeškega. Ob spoznanju s pisateljico Marto pa se je vse umaknilo za nekaj časa v ozadje. Njena pripoved mi je odkrila globlje odločitve. Mojim revolucijskim doživetjem je sicer dodala rešljivost in literaturo novega sveta, obenem pa mi je ponovno odkrila – ob sporadičnih sestankih vse tisto leto – usodnost zgodovinske neizbrisnosti prelite krvi.

Ni mogoče zajeti in razumeti stvari, ki so se zgodile pred nekaj sto leti in s katerimi sem prišel v stik po Marti, ko sem iskal boljši svet na diametralno nasprotnem koncu velike „luže“, ne da bi prikazal vsaj v nekaj potezah podobo družine Lynch, v kolikor sem si jo mogel oblikovati iz raznih pogovorov s pisateljico. Mislim, da bi tisto družino moral obravnavati najprej v luči nekih posebnosti in celo izbranosti, saj je v treh stoletjih izšlo iz nje nad osemdeset županov, sodnikov in višjih uradnikov po gradovih in mestih v deželi Kornval, imenovani morda

po rimskem Korneliju. Ime izvira lahko tudi iz keltske besede „komala“, ki naj bi pomenila deklico s prijetnimi obrvmi. Vsekakor pa so tisti kraji videli hrepenenje in ljubezen Izolde v lesketajoči mesečini, ki sije prek bežnih in pretrganih oblakov.

Marta mi je pripovedovala svojo zgodbo z neko prikrito željo, da bi se ne dotaknila ničesar, kar bi preveč zadelo in ranilo njeno pripadnost preteklosti svojega rodú. A že po prvem razgovoru tisto nedeljo na Corrientesu je potrdila in ustvarila v meni zavest, da usodno pripadamo svojemu rodu po krvi in dediščini. Tradicija, oprta na intimno resničnost družine, rodú in kulture; družina pa kot neminljiva in usodna povezanost vseh članov. In če sem hotel s približanjem novim razsežnostim in ameriškim prijateljem obrniti svojo duševnost od tedaj še ne prebolelih dogodkov nedavne zgodovine, sem se moral končno vedno vrniti nazaj k svojim, k usodi mojih ljudi, s katero sem spojen za večnost.

Družina Lynch je z leti preseгла meje severnih obmorskih krajev Kornvala ter se razširila po raznih delih sveta. Nekaj njenih članov je prišlo celo v Avstrijo, kjer so se bojevali s Turki in verjetno ne bi izgubljal po nepotrebnem časa, ko bi preiskoval v tej smeri zgodovino moje slovenske domovine in njenega odpora proti neverniku. Pozneje bi tudi našel v Linhartu zanimivo podobnost s tujim imenom. – Drugi so odšli v Severno Ameriko, kjer je v prejšnjem stoletju v državi Virginija neki čudaški sodnik povzročil, da se je skovala beseda „linčati“, ki pomeni kaznovati osumljenca naglo, brez sodnega postopka in navadno s smrtjo. Tam je bil tudi Tomaž Lynch med podpisniki Izjave neodvisnosti. – Eden od članov rodú se je izselil v Francijo in tam se je njegov vnuk bojeval na strani Borbonov ter dosegel grofovski naslov. Nazadnje se je pojavil neki Lynch na začetku osemnajstega stoletja v Buenos Airesu, preganjen po vsej verjetnosti zaradi prevelike vneme za katolištvo. Tu se je oženil s kreolko in ustvaril argentinsko vejo družine, iz katere je izhajala tudi Marta. Vse to mi je pripovedovala pisateljica v poletnih mesecih, nekaj pa sem zvedel, ko sem iz radovednosti iskal po raznih kronikah in zgodovinah. V prvih letih naselitve v Velikem Buenos Airesu sem namreč dobil zaposlitev v podjetju, ki stoji v znanem predmestju, imenovanem Villa Lynch, na zunanji strani obkrožujoče avenide General Paz. In prav zato me je še bolj zanimal izvor tega imena in seveda družine, po kateri je to ime prišlo sem. Ime kot tako se je pojavilo v prvih stoletjih, ko so do skrajnih mejá na zahodnem svetu, do kamnitih skladov atlantskih bregov, prispeli rimski zavojevalci in kulturonosci. V grško latinski besedi „lynx“ se skriva puščavski

ris ostrih oči, napadalen in krvoloč. Sicer pa je Marta – kot sem že dejal – raje govorila o svojih literarnih načrtih: zajeti življenje v zelenih ali rumeno sivih ravninah, kjer so ljudje ožgani od pampske sončnosti in kjer se spoprijemajo z zemljo, dobivajo njene barve, njeno širino in tudi njeno neizprosno.

Petsto let bo, odkar je leta 1493 Jakob Lynch postal župan in sodnik v okraju Galjevo – ime sem mogel le približno povzeti iz pripovedovanja. Razločno pa mi je Marta opisala splošno podobo tistih krajev, ki jo je dobila od nekega svojih starejših sorodnikov: hribovit obmorski svet, v katerega se zajedajo zalivi Atlantika; pogosti viharji dopuščajo življenje in rast predvsem hrastovim gozdovom, sicer pa se skalovito obrežje trdo upira valovom. Vendar pa kljub oddaljenosti in neprijaznosti podnebja galjevska okolica ni bila zapuščena. Obstajala je cvetoča trgovska izmenjava severnih dežel s sončno španijo, odkoder so izvedeni pomorščaki dovažali vino, olje in sadje, odvažali pa les in železarske izdelke.

Župan se je že od mladih let odlikoval po svoji zavzetosti za upravo javnih poslov in stvari. Kar se tiče stikov z južnimi kraji, je razvnel in pospeševal trgovsko izmenjavo, kolikor je le bilo v njegovih močeh. Trgovina je bila ugodna za obe strani – tako za španske pridelovalce vina in sadja kot za severne proizvajalce. Na nekem potovanju v španijo je bil Jakob Lynch sprejet z veliko prisrčnostjo in gostoljubnostjo. V Cádiz u ga je pogostil trgovski veljak Gómez. Ko se je župan vračal domov, je svojo zahvalo izkazal s tem, da je zaprosil družino Gómez za dovoljenje, da ga njihov devetnajstletni sin Gonzalo spremlja na poti v Galjevo. Zagotovil je, da bo prav po očetovsko skrbel zanj ves čas njegovega bivanja na severu. Razume se, da ko se bo hotel vrniti spet domov, bo poskrbel za varno vožnjo po morju in ga preskrbel z vsem potrebnim.

Lynch je predstavil mladega španskega gosta in ga uvedel s svojo družino, ki ga je sprejela z iskrenostjo in prisrčno gostoljubnostjo. Domači sin Valtor, dve leti starejši od Gonzala, je postal njegov najzvestejši spremljevalec in prijatelj. Valtor je veljal za spodobnega in dobro vzgojenega mladeniča v vsem okraju. Bil je visok, lepe postave in srčen; razen tega pa fant izrednih duševnih sposobnosti. Vse to je bilo vzrok, da je bil pri ljudeh na splošno priljubljen. Seveda je ta ugled užival nekoliko tudi zaradi očetovega položaja. Vendar pa je kljub lepim čednostim in skrbni vzgoji – in morda prav zaradi velike priljubljenosti, ki jo je užival pri ljudeh – sem in tja izgubil ravnovesje in se na veliko žalost očetovo nagibal k lahkoživosti, pohajkovanju in zapravljenosti. Oče je upal, da bo družba mla-

dega, a resnega Gómeza vplivala dobro na sinovo življenje, zato je storil vse, kar je mogel, da sta se fanta prijateljsko zblíževala. Prav tako je z odobravanjem opazoval, kako se je Valtor začel zanimati za Ano, hčerko ene najuglednejših družin v okraju. Če bi namreč prišlo do zakonske združitve – je po pravici sklepal oče – bi družina Lynch še bolj pridobila na ugledu in, razen tega, bi to nedvomno pripomoglo k poboljšanju in rešitvi mladeniča.

Mnogo zabav in pogostitev je bilo prirejenih na čast mlademu Gómezu, ki je prihajal k ljudem vedno v družbi prijatelja, županovega sina Valtorja. V začetku sta se oba ujemala v popolnem soglasju, hodila sta na lov in se izgubljala po širnih gozdovih ali se spuščala na odprto morje, ki ju je v sončnih dnevih sprejemalo z ugodnim valovjem. Od časa do časa ju je spremljala Ana, ki so jo videli ljudje večkrat tudi samo z Gonzalom, morda iz gostoljubnosti ali pa ker mu je hotela izkazati posebno zanimanje zaradi njegovih lepih temnih oči in resnobra videza, s katerim je očaral mnoga dekleta.

Na eni od zabavnih prireditvev je Valtor opazoval svojega prijatelja, ki je plesal z Ano, in v njegovem srcu se je porodilo ljubosumje ter ga kmalu vsega prevzelo. In ni minilo dolgo, da je videl – ali tako se mu je moralo zdeti v nestrpni sumnji – kako se je veselo zasmejala ob nekem malce predrznejšem vedenju Gonzalovem, katerega je samo ljubeče posvarila. Tedaj je domačemu fantu zavrelo do roba. Naslednji dan je poiskal Ano in ji vrgel v obraz njeno navidezno nezvestobo, ne da bi ji dopustil, da bi se branila ali opravičila in pojasnila svoje vedenje. Užaljena mu je oporekla in zdi se, da sta se takrat ločila skregana. Ana je odšla domov, Valtor pa je, razburjen in zmeden do skrajnosti, začel naklepiti maščevanje. In neki nesrečni dogodek je kmalu zatem pripomogel, da je stvar dosegla tragični vrh. Ko je naslednji večer šel Valtor mimo Aninega doma – po vsej verjetnosti namenoma, da bi se morda srečal z njo – je opazil, kako je prišel iz hiše Gonzalo, ki je bil prav tisti večer slučajno povabljen tja. Brez posebnega namena, seve, a prav po nesrečnem slučaju.

Valtor se je spustil kot brez pameti za svojim namišljenim tekmečem in ga napadalno izzival ter zasramoval. Prestrašen od silovite in divje prekipevajoče jeze še nedavnega prijatelja, je napadeni skušal zbežati, stekel je proti morju, vendar ga je na obrežju Valtor dosegel in ga vrgel na tla.

„Tako! Čakaj, ti pes španski, jaz ti bom že izbil izdajalsko poželenje! Ti prekleti...!“

Oni se je branil, kolikor se je mogel, vpil na pomoč, a srdita in nečloveška jeza je napadalcu podvojila moči. Izdril je bodalo iz nožnice ter nekajkrat zabodel mladega španca. Še krvaveče truplo je vrgel v valove Atlantika. Ta je mrtvega sicer vzela, a ga je kmalu po tistem vrnil na plažo, kjer so ga ljudje našli in spoznali. Našli pa so tudi bodalo in morilčev klobuk.

Tu hočem prestaviti bravca za trenutek v zaplet, ki ga je ustvaril Jurčič v romanu Deseti brat, kjer je prišel do podobnega skrajnostnega dejanja. To storim z namenom, da bi dal pričujoči pripovedi nekaj domače patine. Sicer pa bi sploh lahko postavil vso zgodbo v slovensko okolje, kjer so se med zadnjo vojno in revolucijo zgodili mnogi žalostni in tragični zločini. Tega nisem storil, ker me tuja zgodba povezuje z zdomstvom ob Srebrni reki in z doživetji v prvih letih bivanja v Buenos Airesu. Tudi me veže s tistim skrivnostnim oceanskim obzorjem, ki me na nek neznanski način loči od onostrane slovenske domovine.

Valtor se je zatekel v hišo nekega družinskega prijatelja, a ga je vest takoj po storjenem dejanju zapekla in postalo mu je neznosno. Polastila se ga je groza in ni več vzdržal – izpovedal se je očetu in mu zaupal vse podrobnosti zlega dejanja, ki ga je storil v navalu čustev.

„Oče, kako me teži greh!“

Pogled očeta je bil mračen, kot da je tema padla vanj. Ves pretresen in strt zaradi veličine zločina, je vendar takoj presodil tudi posledice.

Kot glavar in sodnik okraja, je imel pravico in dolžnost odločati v skrajnem primeru nad življenjem in smrtjo svojih občanov. Pred nedavnim se je poslužil te pravice v primeru sina neke vdove in je takrat ravnal trdo in neizprosno. Kako bi zdaj mogel biti nedosleden? Ob zavestnosti ene in druge odločitve bi zagrešil malodane večji zločin, kot ga je zagrešil Valtor v svoji nepremišljenosti in čustvenem navalu jeze. Zato je dal sina zapreti in ga je že takoj imel namen obsoditi.

Vse, kar sledi, mi je Marta Lynch povedala tisto poletje – ne spomnim se več zagotovo, a moralo je biti leta 1950 – precej nepovezano, razklano in osebno prizadeto. Na tej strani sveta se je kljub toliki časovni odmaknjenosti čutila združena z vestjó svojega rodú.

Če moremo govoriti o pretirano strogem ali pretirano ohlapnem pojmovanju dolžnosti, je bil Jakob Lynch premišljen in dosleden, vendar se je – morda kot severnjak – nagibal k pretiranosti prve vrste. Mnogi pomembni občani so izražali obču-

dovanje nad županovo hladno nepristranostjo, a preprosti in revnejši so se izrekli za milost. Mati in sestra sta zahtevali takojšnjo oprostitev – kdo drugi kot mati more poznati svojega otroka v srce in mu nuditi milost! Ana je bila presunjena in obupana.

V nekaj dneh se je začel proces. Ljudje iz vse okolice so napolnili dvorano in se zbrali po okoliških cestah. Sodni postopek je bil kratek. Po lastnem priznanju in glede na okoliščine, ki so bile dovolj obtežilne, je bil Valtor Lynch obsojen kot avtor zločina. Oče je – kot nekoč v zgodnjih rimskih časih konzul Julij Brut – izrekel smrtno obsodbo nad sinom in ga poslal v temnico. Vendar, ko so ljudje zvedeli za sodbo, so obkrožili ječo in skušali fanta osvoboditi. To namero so preprečili vojaki. Vso noč so bile okoliške ceste polne razburjenih občanov; Valtorjeva ljubezen do Ane jih je ganila, pa tudi so zasumili, da je bila tista ljubezen v resnici nekoliko izzivana in varana. Vidnejši meščani so šli v odposlanstvu k županu, sorodniki in prijatelji so prosili za omiljenje nečloveške sodbe. Niso mogli doumeti, kako more oče obsoditi lastnega sina na smrt. Nekateri so ponovno skušali fanta rešiti iz ječe, kajti tudi vojaki so pokazali neko naklonjenost do obsojenega in celo rabelj se je uprl izvrstitvi obsodbe. Vse je bilo zaman.

Zadnjo noč pred usmrčitvijo je šel župan v temnico, skrbno zaklenil vrata in ostal pri sinu. Z njim je bil tudi duhovnik, ki je pozneje zapisal del te zgodbe. Noč jim je minila med kesanjem in molitvijo.

„Oče, usmili se...!“ je v nekem trenutku silne stiske zaprosil sin in dvignil svoj pogled do njega, ki ga je ljubil in spoštoval.

Sodnik je ostal neizproslen.

„Sin, tvoje življenje je izgubljeno in ob sončnem vzhodu boš moral umreti. Zato se zaupaj duhovnemu očetu in prosil, naj ti Bog nakloni moč, da sprejmeš dostojno svojo kazen.“

To so bile edine in zadnje besede, ki jih je bil zmožen izgovoriti svojemu sinu stari Lynch.

Naj se še enkrat vrnem v vojno in revolucijsko Slovenijo v letu 1942. Edini sin župana, ki ga v duhu kroniškega zapisovanja lahko imenujem – šetina – je šel že zgodaj v hribe, k partizanom. Nekaj mesecev za njim je šel tudi oče, za katerega vem, da ni bil borec, ne vem pa, kakšno civilno funkcijo je imel v gozdovih. Zgodilo pa se je, da so Italijani v enem od izpadov ujeli župana in ga pripeljali v mesto, kjer so ga vrgli v ječo in zahtevali, da se vrne sin iz gozdov, sicer bo oče ustre-

ljen. V tistih letih in tragičnih okoliščinah seveda sin tega ni mogel storiti – tudi če bi hotel. Poslednjo noč je bil pri nekdanj liberalnem jetniku samo župnik.

Kraj usmrčitve v Galjevem je bil nekoliko zunaj, na zahodnem delu mesta. Tam je na vzpetini, nedaleč od morja, ki se je penilo pod skalnim bregovjem, stal grad družine Lynch, ali bolje, visoka kamnita zgradba po načinu starih utrd in taborov, z izstopajočim štirikotnim stolpom. Nedaleč od tu so se v jesenski orumenelosti razpenjali gozdovi proti notranjosti dežele. Pod kamnitimi zidovi so se tisto jutro zbrali vojaki, sorodniki in toliko ljudstva kot še nikoli. Nihče ni mogel verjeti, da se bo kruta sodba res izvršila.

Gospod in župan dežele pa se je kot vrhovni sodnik resnično pojavil na visokem oknu, kjer je skupaj z duhovnikom držal svojega edinca. Na nekem štrlečem kamnu je bila privezana močna vrv, zanka na koncu vrvi pa je ovijala mladeničev vrat. Oče in sin nista dala glasu od sebe, slišati je bilo samo duhovnika, ki je napol pojoče molil žalostne molitve. In vzkriki začudenja in prestrašenosti iz množice, ki je zaprepaščena videla, kako je oče sunil svojega sina v smrtno praznino. Rabelj se je namreč uprl izvršitvi tega dejanja.

Ko je papež Aleksander VI. zvedel za to skrajnostno pojmovanje pravice in strahotno izvršitev sodbe, je poslal Lynchu tolažilno pismo. Ta se je v silni duševni muki zaprl v svoj grad, kjer je ostal v molitvi in pokori vse življenje. V javnosti se ni več prikazal.

Razna, bolj ali manj podobna dejanja v zgodovini narodov nas spominjajo na dejanje, ki ga je storil Jakob Lynch, a človeku se ustavi misel predvsem pri očaku Abrahamu, ki je bil pripravljen darovati edinega sina, vendar je on takrat poslušal božji glas, medtem ko je Lynch poslušal glas človeške vesti in sledil ukazom človeške pravice.

Tisto poletje sva z Marto Lynch hodila po stezah med bičevjem, po peščenih in kamnatih poteh ob spodnjem Atlantiku, ne prav daleč od mestnega nemira. Drage so mi postale poti ob morju, ki me veže na nek način z onstranim svetom, z mojo domovino in usodo. Takrat sem zvedel od pisateljice precejšen del tega, kar sem zapisal. Meseci so minevali naglo in sredi septembra, ki je v teh širinah pomladni mesec, sva se zadnjikrat videla.

Od takrat nisem iskal in tudi ne našel več argentinske družbe, razen pri delu. Poet Raúl Gustavo Aguirre mi je pozneje še pisal, a ga nisem obiskal. Zasedoval pa sem njegovo literarno

delo. Pred nekaj leti je umrl. Tudi stari Pondal, ki me je že v prvem letu prihoda čez ocean vpeljal med literate pampskega in velemestnega sveta, je umrl še prej. Marta je – prav tako že pred leti – izdala drobno knjigo novel in črtic, potem pa je kmalu nepričakovano odšla. Odločila se je za svet svojih prednikov. V časopisju sem zasledil le kratko osmrtnico, ki me je globoko potrla. Po tistem nisem več bral o njej, katere preprosta in vendar tako zavezana osebnost mi je ugajala. V Marti sem začutil sprejemljivost Amerike južnih obzorij – bila je končno le Argentinka – pa tudi ostro rezilo ljubezni in usodnosti stare domovine. Izolda v pampi...

Od časa do časa grem še k morju in gledam, kako se Atlantik pregiblje v svojih večnih menjavah. Čakam in lovim glasove in znamenja na obzorju, a jim sam ne morem najti pravega smisla. Šele te dni, ko pišem pričujočo kroniko, me presenečajo nepričakovano svetla jutra v dalji onstran obzorja.

Kam ...
da ne bo krvavih zamer?
(Slovanško srce je imata.
Kako naj te SLOVENSKO GLAVO
obredeljaš k maši?
hranite?)

III
Nad potni ...
v sred ...
vrtil se ...
okolo ...
T.M.A.T.

Pred nami ...
navadni ...
od sonca ...
se to ...
na pred ...
davno ...
trudni ...
še na ...
jim ...
v ...
in ...

SODOBNA SLOVENSKA PARABOLA

I.

Zakaj greva, brat, nazaj, nikamor in naprej?
Kako se vozimo Slovenci znotraj svojih mej?

V kočiji z dvema kobilama
kot so se vozili starši naši
ob nedeljah k maši?

pešačimo prašni, a svobodni
po vsakdanjem kolovozu,
sedimo spet na lojtrskem vozu?

Ne, sestra, mi smo bolj sodobni.
Sedaj sedimo za volanom
FIČKA, ZASTAVE in MOSKVIČKA
pa tudi za OPLOM-CARAVANOM,
na motorju znamke PUCH;
celo na domačem tovornjaku T.A.M.-a
stojimo in se vozimo naprej,
dokler je še vetra kej.

II.

Toda, brat, s pobočij in vrha znanega
pa s polja s strelskimi jarki,
z grobovi globoko razbrazdanega,
mečejo proti našemu ENOGLAVU,
TRIGLAVU in VEČGLAVU
silni, posebni ptiči,

a ne fič-fi-ri-či,
na nas kamenčke in kamne,
pastirske palice in vžigalice,
nogometne in rokometne žoge
pa tenisne dvoboje
brez pravih miz

(ko sva bila otroka,
so rekli temu:
„STOJ! PUCAT ČU!
RUKE U VIS!“)

... in ti, brat, in slovenske sestre, bratje
po pomladnih stopate poteh
kot da vas ne more nič raniti
in vriskate na glas kot svatje.

Kam...? ..... V katero smer,
da ne bo krvavih zamer?
(Slovansko srce že imate.
Kako naj še SLOVENSKO GLAVO
ohranite?)

III.

Nad potmi visijo marionete:
v sredi, nizko in visoko;
vrtijo se, nihajo sem in tja
kot pod nevidno roko

snemamo jih z vrvi ...

Pred nami so obrazi znani,
navadno z rdečo kožo,
od sonca preveč ožgani.
so to plavalni prvaki
na predolge proge,
davno priznani zmagovalci,
trudni in zaspani?
Še na tleh
jim bingljajo noge
v rumeno-belo progasti
jetniški pižami.

učimo jih različnih korakov,
(brez uniforme stalnih junakov).
Medtem se že iz oken hiš
naokoli po hribih
kadi...

„Brat!“ vzkliknem, „Mogoče doma že gori!“
Kot slovenski Salomon me pouči:

„Da, naša domačija,
naj je stara ali nova,
se ob pasjeglavih vročinah
vname vedno znova,
a nikoli ne zgori.“

Zakaj greva, brat, nazaj, nikar ne
Kako se vozimo Slovenci znotraj

V kočiji z dvema vratoma
Iz enih vratov izvoz se od
ob nedeljah k nedeljah?

pašabovca z našimi otroci
po vrskanju kolovozu,
zavoz makolej na jezov

Ne, sestra, mi smo bolj sodobni
Sedaj sedimo za volanom

FICKA, ZASTAVE in MOSKVIČA
pa tudi za OPLON-CARAVANOM,
na motorju znamke FUCHS.

na se in na
vredno našo
kakor veter se odmakle.

II

Toda, brat, ni pobodi in vrha
kraj in kraj
z grobov in globoko razbrzdane
mejoja proti našemu ENOGLAVU,
TRIGLAVU in VECGLAVU
slini, posebnosti

STRAZA OB DRAVI

Nemci so v svoj „Kulturni Dom“ prihajali kot nekakšni lovci, v zelenkastih oblekah in v klobukih z gamsovim čopkom ali fazanovim peresom. Njihova dvoranica je vonjala po smrečju. Na udaren način so z zameglenimi pogledi govorili o novih modernih časih, ki nagrajujejo velike in pogumne. Samo v slogi je moč, so rohneli in nazdravljali s polnimi čašami graškega piva. Štajerska je nemška in to je tudi pravilno, zakaj nemštvo jamči za gospodarski napredek in uspešen razvoj civilizacije. Slovenski kmet mora spoznati ta koristna znamenja časa. Naj stopi vendar k nam, ki mu ne moremo biti tuji, saj je do gosposkega Gradca ali Maribora z novo železnico samo za streljaj ali dva.

V nabito polni dvorani je na kulturni prireditvi nemška godba na pihala igrala polke in valčke, nakar je sodnik Steiner pozval navzoče, naj stojijo budno na straži nemštva ob Dravi, kot s puško in sabljo čuva odločni brat v Porenju svoje rojake pred krvoločnim navalom izprijenih in nediscipliniranih Francozov. V slogi je moč, je rohnel doktor Steiner, da se je njegov pivski zadah iz ust mešal s parfumi dam v štajerskih lovskih nošah in z vonjem usnja na moških hlačah z zaplatami.

Starega in mladega grofa Sternberga so prireditelji posadili na častna sedeža, pod lesteneč, ki so ga olupšali z smrekovimi vejicami. V ozadju se je na steni bočilo jelenje rogovje, obdano s slikami lovskih prizorov in tihožitij iz gozda.

„Gospod Sternberg,“ se je drl sodnik Steiner. „Do zdaj ste bili vi naš tukajšnji gospod, od slej pa bo ves naš narod gosposki!“

Stari Sternberg je prizadeto in nejevoljno molčal ob svojem kozarcu zlatega ljutomerskega vina, tako da se je vidno ločil od prostaške nemške družbe pri čašah piva.

Sodnikova žena s klobukom s peresi, z bingljajočimi uhani in našemljeno frizuro, se je zasmejala v polmrak dvoranice. Godba je zaigrala poskočno vižo, ki je ljudi pod opazi iz smre-

kovine pognala v topotajoč ples, na katerem so moški s črnimi čevlji kot za stavo bili ob tla. Ob stebričih so postajali slovenski hlapci in dekle nemških gospodarjev. Z odprtimi usti so zijali na plesišče ali v strop in uganjali neokusne norčije.

Spet se je na odru, pred spuščeno rdečo zaveso, pojavil nemško zagrizeni sodnik Steiner. S peto je udaril ob tla, da se je kar zakresalo, istočasno pa je tudi plosknil z rokami in zahteval mir. Smeh in vpitje sta kot na mah utihnila, samo kak neotesan hlapec je še zinil neumestno pripombo. Steiner je navzoče opozoril na dejstvo, da Nemci niso nikakršni brezdelneži in postopači, temveč možje dejanja, ki bodo celotni Evropi prav kmalu prinesli red in mir. Pripravljajo se velike reči, je rekel. Povsod — in vsakdo, ki nas še ni poznal, nas bo za vedno spoznal. A zdaj naj bo dovolj modrovanja, je lomastil na odru, zakaj naši strumni domači fantje niso bili od muh in so pripravili zanimiv kulturni in družabni večer, ki bo zdaj nas vse navdušil za našo lepo avstrijsko in celotno krasno nemško domovino, polno čudovitih naravnih lepot od Jadrana pa vse do Severnega morja, kjer nemški morski val bije ob germanske pečine Skandinavije.

Oglasili so se navdušeni pijani vzkliki, nekdo je hotel celo zapeti znano porensko veselo melodijo, a so ga pomirili.

Sodnik Steiner je nato pripomnil, da takoimenovani Slovenci gotovo niso prifrknjeni in bodo spoznali, kje je možata glava in močna pest učinkovitih dejanj. Rekel je, naj zdaj že enkrat dvignejo zaveso, tako da bo moški zbor lahko pokazal, kaj zna. Sunkovito se je obrnil in s pogledom, ki je razodeval napetost, vzkliknil:

„Pripravili smo program, o katerem se lahko reče, da bo posekal vse, kar podobnega leze ino gre po našem mestu. Slovenci v svoji „čitalnici“ — (to besedo je izgovoril s posmehom v spakedrani slovenščini) — se kljub vsem prizadevanjem gospoda učitelja niti v sanjah ne morejo meriti z našim znanjem in odločnostjo.“

Dame v lovskih kostumih so navdušeno in vzhičeno opletale z robčki, kot da bi bili pahljače, moški pa so vzklikali svoj „hajruk!“ in nazdravljali s polnimi čašami piva.

Zdaj se je dvignil zastor. Na odru so stali nemški fantje, napravljeni kot lovci. V rokah so držali puške in peli melodije iz Webrovega „Čarostrelca“.

„Tako je prav!“ se je zadril podravski mesar in nazdravljaval množici. „Dajmo jim! Pokažimo, kaj znamo!“

Ob koncu svojega pevskega nastopa so fantje dvignili puške in s slepimi naboji ustrelili proti stropu, da je vse odrevenelo

v oglušujočem poku. Takoj nato se je oglasilo gromovito ploskanje, ki so mu najbolj navdušeni pomagali do večje veljave z nabijanjem pet ob tla. Nekaterim damam so se orosile oči. Hitele so h gospodu sodniku, ki je še vedno stal pri odru, v obraz ves rdeč od narodnega ponosa. Gospe so se mu glasno zahvaljevale za uspešno glasbeno uprizoritev, ki presega ozki okvir našega domačega mesteca. Kaj takega ne doživiš vsak dan niti v Mariboru in Gradcu, so vzhičeno zatrjevale ponosno se klanjajočemu sodniku, ki jim je omenil, da bo mariborski nemški dnevnik, katerega redni dopisnik je tudi njegova malenkost, v naslednji izdaji priobčil njegov zapis o nemškem kulturnem udejstvovanju v mestecu ob Dravi, ki daleč presega lokalno nepomembnost. Po drugi strani je doktor Steiner zagotovil ponosno pritrjujočim gospem, da bo članek v mariborskem časopisu takorekoč ves nemški civilizirani svet opozoril na uspele kulturne dogodke v mestu. Sicer pa današnji nastop ni bil zadnji, temveč eden prvih v verigi nemškega narodnega udejstvovanja ob Dravi.

Gođba na pihala je zaigrala Straussov očarljivi valček „Na lepi modri Donavi“, tako da je vse navzoče zajel občutek sreče in nežnosti. Potem pa je na oder stopil sodnikov sin, graški gimnazijec Alfred. S patetičnim, vzvišenim glasom je začel recitirati nemško domoljubno pesem o hrabrem vojaku, ki je padel v boju, zahrbtno ubit od podlih francoskih osvajalcev. Spet so se oglasili bodrilni vzkliki, pomešani z bučnim ploskanjem.

Oba Sternberga sta medtem tiho in nekako mrko čemela na svojih častnih sedežih in trudno motrila dogajanje. Pravzaprav se jima je na trenutke dozdevalo, kot da sedita na žerjavi. Ta nova norost za edinozveličavno nemštvo ju je namreč prizadela. Ni jima bila po godu. Slutila sta, da ne bo koristila veliki avstrijski domovini, ki ni le nemška, ampak velikanski skupek mnogih narodov.

„Ti bodo našo lepo, močno in veliko Avstrijo s svojim besnim rjoventjem še pokopali!“ je zaklical med divjim pijanim ropotom nemštva proti svojemu sinu razočarani grof Sternberg. „Tako narodnjaštvo na račun drugih in čez vse ostale narode je smrt Avstrije. Grob si kopljemo, če se ne bomo pravočasno spametovali in streznili v povezavi za skupno mnogonarodno korist!“

„Papá, bojim se, da je prepozno,“ mu je sin odgovoril.

Oče ga je dolgo molče gledal z žalostnimi očmi.

„Ja, mislim, da imaš prav,“ mu je ves nesrečen zašepetal.

Zdaj je nasmejano in ošabno pristopil doktor Steiner.

„Gospod grof,“ je zaklical. „Lepo je, da ste nas počastili s svojim obiskom. Za vas še ni prepozno. Upam, da veste, kje je prihodnost. Še je čas, da se naslonite na močno vejo nemštva in zapustite negovanje usahljenih mladik pri neboljenih Slovincih... Nevtralnih norčij pa v bodoče ne boste mogli več uganjati! Tako-ali-tako! Ali-ali! Drugih možnosti ni. Plemstvo, ki bi naj povezovalo vse narode v deželi, je odpovedalo... Ali bomo vsi skupaj – Nemci, ali pa bo državo vzel hudič, kar niti ne bo tako žalostno, če so bili njeni državljani preneumni, da bi vedeli, kaj bi bilo potrebno storiti... Tudi Slovenci, ki so pri nas ob Dravi predvsem štajerci – zapomnite si to – in šele potem nekakšni Slovani – še lahko pridejo v naš tabor! Ni še prepozno! Tudi njim so na stežaj odprta vrata, če prevzamejo naše šege in navade, našo kulturo in našo gospodarsko sposobnost! Njihova kri je itak skoraj enaka naši! Vsem bo koristilo! Vsi bodo precej bolj bogati! Ja, gospod grof, tako preprosto je to!“

Stari Sternberg ga je ostro in zaničljivo pogledal. Rekel je, da se zanima za vse, kar se dogaja v njegovem mestu, vendar je tu pri njihovi sicer delno zanimivi prireditvi le gost. Nikar naj se zato preveč ne muči s svojim dopovedovanjem in prigovarjanjem. Njegov rod živi v tem mestu že stoletja – za vse, ne glede na to, kateremu jeziku ali običaju pripadajo.

„Ja, grof,“ se je raztogotil sodnik. „Vi živite še v srednjem veku. Kaj mislite, da ste si to mesto za vse večne čase vzeli v zakup... Če se ne boste spametovali, vam bo odklenalo... Na lojtrskem vozu se boste vozili k svojim Slovanom... in nič vam ne bo pomagalo, da bi prišli k nam nazaj, v naše nemško Podravje!“

Stari Sternberg mu je trdo zabrusil, da se zahvaljuje za ljubeznivi poduk, ki pa ga ne bo upošteval... Zdaj pa naj ga s sinom pusti na miru, da ob poslušanju lepih Straussovih valčkov popije svoj kozarček ljutomerčana.

Še tedaj, ko se je oddaljeval, je doktor Steiner mrko motril grofa in sikal, da je za vedno izgubljen, ker ni spoznal znamenj in pravil modernega časa...

...Ko se je cesar Franc Jožef mudil v Gradcu in pozneje v Ljubljani, so tudi Slovenci priredili posebno proslavo... Medtem ko je cesar rezidirал v ljubljanskem hotelu Slon in se vozil po mestu in okolici, so ljubljanski meščani kar trumoma hodili v hotel na cesarsko kosilo.

Abonirali so takoimenovani cesarski podobed v Slonu in se zadovoljno smejali.

Cesarjev obisk je valoval širom po kranjski, koroški, primorski in štajerski deželi... Tudi ob Dravi so priredili posebno veselico... Z godbo na pihala, s plesom in s kulturnim programom... Celó oba Sternberga sta se zvečer pojavila v slovenskem domu... Družba je bila že zelo dobro razpoložena... Nazdravljali so slovenskemu rodu ob Soči, Savi in Dravi in srebal zlató vinsko kapljico z goríc ob Ljutomeru in Jeruzalemu... Veselična dvorana je bila okrašena s cvetjem in zelenjem... Na vidnem mestu je stal oder za cesarski srečolov... Glavna nagrada: prašiček...

V precej zakajenem stranskem prostoru so na hrupen način igrali šaljivo pošto... Že precej vinjeni navzoči, sedeči pri različnih mizah, so si med seboj „dopisovali“... Pošto prav neumne vsebine so oddajali v nabiralnik... Pisma, naslovljena na različne dame in gospode, so skrbela za stalno dobro voljo... K mizam jih je nosil našemljen možakar z veliko poštno torbo na rami – in v smešni pustni uniformi... Ko je predsednik prireditve zagledal oba grofa, se je globoko priklonil, pa tudi družba je za trenutek utihnila... Predsednik je spoštljivo pozdravil blagorodna gospoda in se z veliko vnemo zahvalil za čast, ki sta jo navzočim slovenskim rodoljubom s svojim obiskom izkazala... Kot gospod župnik, tako tudi gospod grof skrbi za trajni napredek naše ljubljene domovine, naše drage očetnjave... Krasna železniška postaja in velepomembna železna cesta, ki vodi v velika mesta, med drugim v Budimpešto in na Dunaj, nam je v diko, čast in ponos... Mesto bo gospodu grofu za njegovo pomoč v dunajskem državnem zboru trajno hvaležno... Dokazal je, da je s svojo odlično rodovino del nas vseh, našega mesta in tudi – tu se je govornik nekoliko ustavil – tudi Slovencev... Družba je zavpila „živio“, oglasila se je vzpodbudna slovenska pesem, stari Sternberg pa se je s poklonom zahvalil za pozdrav in se vsedel na časten prostor k lepo pogrneni mizi... Med nazdravljanjem in napijanjem so potekale različne družabne igre, na primer tista, na katero se nekateri še vedno, po tolikih desetletjih popolnoma drugačnega časa, živo spominjajo...

...Rekli so ji ameríkanski zapor... Nekje v kotu veseličnega prostora so iz desk napravili prostor, ki je imel zamrežena okna in klopi za „kaznjence“... Pravila igre so bila zelo preprosta: vsak gost je na veselici lahko z zaporom kaznoval kogarkoli je želel... Vendar je za to svojo odločitev potreboval denar... Svoj zaporni nalog je moral namreč plačati policaju, oziroma ječarju. Zaporniku pa so v zaporu, če je želel, postregli s hrano in pijačo... Za to razkošje je moral plačati več kot

ostali obiskovalci veselice... Kaznovani je bil v zaporu toliko časa, dokler niso prijatelji zanj plačali odkupnine... Včasih pa so na nesrečnika pozabili... Če je imel denar, se je zdaj, po določenem času, lahko sam odkupil...

Nekoč je mladi Sternberg po čudnem naključju prišel v „zapor“, kjer je preždel ob kozarcu brizganca celo dobro urico... Na grobo otesani deski, ki so jo položili čez dva zaboja, je čepel in poslušal navdušeno narodnjaško petje in napivanje... Nenadoma je zaslišal vzpodbudne besede, ki jih je moral govoriti kak otrok:

Mi smo vojaki korenjaki!
Kako nas gledajo ljudje
pa pravijo: To so junaki,
ki se nikogar ne bojé.

Velike delamo korak,
pred nami boben ropota,
papirnate so naše čake
in puške naše iz lesa.

Ko bomo pa kedaj dorasli,
železo bo, kar zdaj je les;
ko bodo drugi krave pasli,
vojaki bomo mi zares!

Tisto železo, ki ga omenja Stritar – dolgo je živel na Dunaju – ni nikomur prineslo sreče! A človeški rod se nikoli ne spametuje... Zato je grof lahko poslušal vedno bolj borbene in navdušene izlive... Nekdo je grmel o novih časih, ki bodo lepši in boljši:

Na dan, Slovan! Slovanska ti mladina,
najlepše delo čaka te, na dan!
Gospoda več ne bodi ne trpina,
človeštvo ena bode naj družina!
Rešitelj svetu bode naj Slovan!

Prav ob teh pomembnih besedah pa so mladega grofa že odkupili iz zapora... Oglasilo se je gromko, navdušeno ploskanje, mladi Sternberg pa je zrl v od pijače razgrete obraze prešernega občinstva...

Mestni notar je medtem pristopil k mladeničevemu očetu in ga nadebudno nagovoril.

„Ja, veste,“ je rekel... „Enkrat zares zagorimo v čistem ognju! Pa smo, kar smo! Slovenci... Gospod, lepó, da ste tu... Pa ste naš? Tu! Luči in parket! Vesela godba!“

Silil je v grofa, ki mu ni bilo prav nič prijetno.

„Naj bo nekaj veselja v življenju, kajné? Saj ni vsak dan, da bi se presvitli cesar med našim siromaštvom sukal!“

Predirno je pogledal starega Sternberga.

„Vidite, ampak cesar se prav tako, kot vi, gospod grof, povsod po svetu visoko zavzema za omiko in občí napredek. Meine Herrschaften,* zdaj je tu napredek. In nič se mu ne more upreti! Prostaki in nazadnjaki, ki nasprotujejo pametnemu, urejenemu življenju, nimajo tu kaj iskati... Stran! Zakaj v pametni slogi je moč! Slovenci so sloga... Saj nam boste pomagali, kaj... Zakaj nemškutarji pripravljajo napad na naše narodne korenine...“ ...Vzravnal se je, kot da ga je pičila kača, in rekel: „Vendar se ne damo! Naš slovanski rod bo zmagal! In vi z njim, gospod grof, če ste Slovani!“

Stari Sternberg ga je skušal s pomočjo ljubeznive besede pomiriti... Vendar je bilo vsako prigovarjanje kot bob ob steno. Notar, z obrazom skobca, v črni zakmašni obleki, z belo srajco in temno kravato, v gumbnici roža, je spet zapel s svojim pijanim glasom... Sternbergu se je smeh polagoma upehal. Zrak okoli je postajal težak, čeprav si je ves čas zatrjeval, da je vse v redu. Kot potomec stare, s tem mestom povezane družine, čuti s slovenskimi ljudmi in jim bo, kot vedno, pomagal... Vendar ni hotel izjaviti, da se bo postavil po robu nemštvu... Morda mu je ta nevtralnost nakopala poznejšo nesrečo in žalostno pregnanstvo...

V dvorani je začelo vršati kot v panju... Nenadoma so se vhodna vrata s treskom odprla... Sprva ni nihče vedel, kaj se je bilo pravzaprav zgodilo... Nek človek v štajerski narodni obleki, z zelenimi našitki na rokavih in s klobukom z gamsovim čopom, se je jeznorito in z izbuljenimi očmi pognal v dvorano... Sledilo mu je še pet ali šest možakov v škornjih in štajerskih narodnih oblekah z lovskimi klobuki... V rokah so držali palice in krepelca, vpili po nemško in grdo gledali. „Tukaj se govori nemško!“ so kričali kot obsedeni. Njihove besede so rezale zrak na dvoje, kot da bi bile udarci s palico, zamahi s krepelcem, ki strejo vse, na kar udarijo... Sprva je dvorana kar odrevenela. Vsakdo je videl, kar se je bilo zgodilo, po svoje. Palice so visele nekako v zraku, ljudje so v grozi izbuljili oči, potem se je zdelo, kot da je nekdo zakričal in padel. Prevrnila se je miza, tako da se je vino med žvenketom razbitih steklenic in kozarcev razlivalo po tleh. Videli so, kako je stari Sternberg jezno prebledel, vstal in skušal s svojo avtoriteto pomiriti raz-

* Nemško: Moja gospoda!

grajače. Rekel je, da moramo biti srečni, ker živimo v državi s tolikimi narodi in jeziki. Razumeti se moramo, kot se razumejo pravi kristjani, kar bo vse le v korist. V slogi je moč. Ker se niso pomirili, jim je zabrusil v obraz, ali vedo, kaj pomeni izrek naše presvetle cesarske hiše, ki se blesti pod dvoglavim orlom v ponosnem grbu... Ali vedo, kaj je tisti VIRIBUS UNITIS,* ki ni ne nemška, ne slovenska, niti madžarska ali kaka druga skovanka... Samo v naši nadnarodni slogi, gospoda, je zavpil, je moč in rešitev naše velike državne ladje, ki pluje neznanim viharjem naproti... Slovenci so ga gledali z odprtimi usti, kot da bi bil prikazen z onega svetá, Nemci pa so se na glas zasmejali... Njihov vodja je v enem samem srditem narodnjaškem skoku dosegel sredino odra in se pojavil v svetlobnem krogu, ki ga je metala karbidovka na deske in ljudi... Videlo se je nekakšno iskrenje, potem pa je Nемец dvignil roko in rekel, da bomo zdaj vsi peli, kar je v našem času velikih preizkušenj v nemški deželi ob Dravi v obrambo kulture in omike potrebno peti. „Die Windischen Hetzer werden jetzt schon sehen!“** je spet zatulil po nemško. Njegovi razgrajaški pomočniki so dvignili palice in grozeče pogledali. Možakar na odru se je ošabno izprsil, da je spominjal na neumnega petelina na gnoju. S peto je udaril na tla, to pa so storili tudi vsi ostali pretepači, ki so ga spremljali. Oglasilo se je čudno rjovenje, ki se je slišalo, kot „Bismarck, Sieg Heil! Bismarck, Sieg Heil!“* Takoj nato so z gromkim glasom zapeli narodnoobrambno pesem „Die Wacht am Rhein“,** saj je bilo več kot očitno, da je nemški Ren za to tu, da očuva tudi svet ob Dravi pred slovansko gadjo zalego... Kar se je sedaj začelo dogajati v dvorani, je pozneje vsakdo opisal drugače, na svoj osebni način. Vsekakor se je zadaj oglasilo pretresljivo vpitje. Osem ali deset slovenskih fantov je navalilo na nasilneže, ki so na takó prostaški način vdrli na veselico in začeli sramotiti slovenski narod. Ljudi je prešinila posebna užaljena zavest. Najprej je bučala samó skozi možgane in postopoma postajala misel. Lastno slovensko kri je zanašalo v sveti jezi po zraku. Karbidovka je svetila s strupeno belo svečavo. Sosed se je v razburjenosti naslanjal na soseda. Gospe in dekleta so onemele v strahu in napetem pričakovanju. Slovenski fantje so zdaj z združenimi močmi navalili na nemške razgrajače. Ti so dvignili svoje palice

* Latinsko: Z združenimi močmi.

** Nemško: Slovenski hujskači bodo zdaj že videli!

* Nemško: Živel Bismarck!

** „Straža ob Renu“.

in začeli kot za stavo mlatiti po vsem, kar jim je prišlo naproti ali kar so uzrli pod seboj. Neki mladi mož je skočil pokonci in zdrvel proti nemškemu izzivaču na odru. Zdelo se je, da občinstvo v dvorani sploh ne more dojeti razpleta dogajanja. Kozarci in steklenice so treskale po tleh in se razbijale. Nikogar ni bilo, ki pozneje ne bi mogel zatrditi, da ni videl, kako je Nemeč udaril s palico po glavi mestnega peka, ki je bil velik slovenski narodnjak. Curek krvi mu je polzel po čelu, vendar se ni umaknil, temveč se je boril naprej. V kotu se je sesul stol, ko je priletel ob steno. Fantje so dva ali tri Nemce pobili na tla in jih zdaj tiščali v deske. Več miz se je prevrnilo, eni je odletela noga. Začelo se je prerivanje. Razburjeni ljudje so se suvali kar na slepo. Krepak slovenski mož je potegnil nemškega izzivača z odra. „Tu imaš tvoj Ren!“ je kriknil in ga sunil pod rebra. Nekdo se je na glas zakrohotal. Obrazi navzočih so se verižili v razburjenju. V ozadju so odmevali hripavi klici, odbijali so se od sten, kot da bi bili kozarci, ki jih v jezi mečejo ob tla. Nenadoma je hrušč začel spreminjati svojo pretepaško barvo, umikal se je nekakšni začudenosti, oziroma previdnosti. V dvorano so namreč vdrli orožniki, ki jih je nekdo poklical na pomoč. Dolge sablje so jim bingljale ob strani, velika čeladasta cesarska pokrivala so se mrko svetila po razdejanem prostoru. Ker se nekateri še vedno niso hoteli pomiriti, se je zaslíšal žvižg iz policijske piščalke... Eden izmed orožnikov je bil moral izdreti sabljo, zakaj v svetlobi nerazbitih karbidovk se je posvetilo, kot da je zažarelo tristo sonc... Ropot je kmalu zamrl. Ljudje so pospravljali posledice pretepaške neurejenosti in spet sedali k svoji jedi in pijači. Orožniki so terjali red in disciplino. Zahtevali so pojasnila. Prireditelji so jim razlagali vzroke prepira. Tudi stari grof je pristopil in jih pomirjujoče nagovoril. Aretirali so nemške razgrajače in dva ali tri slovenske fante, ki so napadalce pretepli do krvi...

Vendar se veselica po vsem tem ni več mogla sprostiti do tiste mere, ki bi bila za uspeh potrebna... Dobra volja, ki je najboljša, se ni hotela vrniti... Stari grof je popil svoj kozareček jeruzalemčana, nakar sta oče in sin Sternberg med vljudnimi pokloni odšla skozi špalir dam in gospodov domov...

SREČANJE NA KOREJI

Vzdolž reke Yalú je že nekaj tednov, brez prestanka, divjala vojna z vso krutostjo. Sveže kitajske divizije so priskočile na pomoč severni Koreji in skupno potiskale fronto z vso besnostjo proti jugu. Na hribih, ob glavni prometni žili, ki pelje proti jugu, so zakopane brigade sedme ameriške divizije čuvale hrbet borcem na fronti in pazile, da jih ne presenetijo manjše, a izvežbane skupine rdečih saboterjev. Novi modernejši lovci Mig, so vedno bolj pogosto napadali ta strojnična gnezda z bombami in obstreljevanjem. Za višjimi hribi, oddaljenimi kakih dvajset kilometrov, je bobnelo in se bliskalo od eksplozij. Na obrazih zakopanih branilcev se je opažala napetost in neke vrste nestrpnost pred bližajočo se fronto. Marjan in Aljoša, Slovenec in Rus, vojaka ameriške brigade sta v strojničnem gnezdu neprestano pregledovala in trepljala, z neke vrste rešilnim zaupanjem, težko orožje. Poročnik Joseph Russo, amerikanec italijanskega porekla, je z daljnogledom skrbno in sistematično ogledoval vzpetino pod seboj, poraščeno z nizkim grmičevjem. Tudi on je pogosto preletel s pogledom svoj kot na severni strani; brzostrelno puško in bombe razpostavljene tako, da jih lahko v trenutku in vsakem položaju doseže. Na mraz ni bilo čas pomisliti, niti čutiti ga! Zima je bila že pred vrati in dnevi so bili vedno krajši. Hribovita, z grmičevjem in oskubljenimi bori posejana narava, je počasi izginjala v zadnji krvavo rdeči svetlobi. Tesnoba se je počasi polaščala te čudno mešane trojice, pred dolgo bližajočo se nočjo, polno smrtne nevarnosti. Enake občutke so doživljali ostali vojaki v strojničnih gnezdih, razporejenih v obliki obroča na vrhu istega hriba. Zajela jih je grobna tišina! Le kak osamljen klic nočnih ptic se je čul v daljavi. Kot da bi čutile bližajočo se nevarnost, so se umaknile v varnejše zavetje bolj oddaljenih hribov. Ure so tekle neznosno počasi! Slina v ustih se je sušila in jezik se je lepil na nebo, od napetega pričakovanja. Joseph je vzel iz žepa žvečilni gumi in ga ponudil tudi Marjanu in Aljoši.

Okoli dveh ponoči so pod vrhom hriba, pred bodečo žico, zaropotale prazne konzervne škatle privezane na tanki žici. Preprosta past za nočne obiskovalce! Niso računali na to ukano! V hipu so švignile v zrak svetilne rakete in osvetlile vzpetino pod hribom. Joseph je prvi vžgal s strojno puško po temnih sencah, ki so se bližale proti njegovemu sektorju. Marjan je zgrabil mitraljez, ga nagnil po vzpetini in začel kositi vse, kar se je gibalo. Mine napadalcev so rjule in padale med strojnična gnezda. Aljoša je pazil, da je trak z municijo lepo polzel v mitraljez. Joseph je za trenutek odložil brzostrelko in zgrabil za bombe. Bilo je kot v peklu! Počasi so napadalci začeli popuščati in se umikati. Več jih je ostalo na bodeči žici, kateri so jo pa prekoračili, se niso več vrnili. Marjan in Aljoša sta poslala še zadnje rafale za umikajočimi Kitajci in Korejci. Mislili so presenetiti branilce, pa jih je izdala čisto preprosta zvijača. Svetloba raket je počasi bledela in z njo je tudi prenehalo regljanje mitraljezov. Črna tema in smrtna tišina je zopet objela ves hrib. Tudi napetost branilcev je popustila. Vedeli so, da to noč ne bodo več poskušali siliti na vrh. Prižgali so si cigarete in brez besed pokadili do konca. Za njih je bilo eno delo več pri kraju! Kljub temu so ostali pozorni, da si pač ne bi napadalci premislili in se skušali na bolj pretkan način vtihotapiti v njihove linije. Nočne posadke brigade so bili sami veterani. Joseph iz Guadalcanala, Marjan slovenski domobranec in Aljoša vlasovec. Čudno pisana trojica zakopana na hribih v bližini Chi-Chon-Ni, manjšega naselja v severni Koreji.

Noč je leno bledela in izza hribov se je počasi začelo svetlikati. Utrujena trojica in ostali branilci, so že nestrpno čakali, da jih mlajši, še ne povsem preizkušeni oddelki zamenjajo. V tem čakanju so zaslišali še nekoliko oddaljeno ropotanje tankov, kmalu se je kolona kamionov v zaščiti lahkih tankov prikazala izza ovinka pod hribom. Sveži oddelki so hitro zamenjali nočne veterane, ki so se z isto kolono vrnili na bazo blizu Chi-Chon-Ni. Komaj so prispeli do svojih šotorov so sneli čelade, odložili strojnice na stojala in obesili opasače z bombami. Samo gojzarje so sezuli in padli na svoja ležišča do smrti utrujeni.

Nizko jesensko sonce je že naznanjalo pozno popoldne. Marjan in Aljoša sta sedela, kot ponavadi, pod nizkim borovcem. Kadila sta in molčala. Vsak je bil zatopljen v svoje misli. Po dolgih mesecih skupne usode, sta bila nerazdružljivo povezana. Pogosto, ko sta bila sama, sta se pogovarjala v zelo pisani mešanici slovanskih besed. Na slovnično pravilnost se nista dosti menila; zvenelo je pa le po domače! Za oba je bilo veliko notranje zadovoljstvo, daleč od doma, v korejskih hribih. Kako

drugače srce dojema in ceni besede – ljubezen, domačija, mati – na drugem koncu sveta, v kruti vihri razbesnele vojne. Čeprav vojak po dolgih mesecih neprestanega gledanja in doživljanja smrti skoraj otopi, so vendar trenutki, ko čuti potrebo do oživljanja spominov. Nikomur ni zajamčeno, da se bo vrnil! Vendar, vsakdo živi s to skrito željo in upom, čeprav bo morda še isto noč ostal za vedno med skalami in grmičevjem te azijske dežele. Prav zato so spomini ohranjevanje lepote čustev, slikanje srečnih trenutkov z besedo. Nujna potreba za rešiti samega sebe, kot človeka. Droben jesenski dež ju je spravil v realnost. Tudi klici poročnika Josepha so bili jasen znak za novo dolgo noč v skalnatih gnezidih.

Nadležen dež je padal brez prestanka in neusmiljeno močil vojake. Marjanu je dež curljal s čelade na nepremočljivo ogrinjačo in s te na tla. Včasih je kak curek zgrešil pot, se mu spustil za vrat in počasi pronical do spodnjega perila. Slonel je na mitraljezu in imel oči zapičene v temo. Štel je dneve, tedne, mesece! Hvala Bogu, da imam še celo glavo, si je mislil. Ko so ga poklicali v Clevelandu na vojaško komando, so mu rekli za eno leto. Samo še tri mesece, pa grem nazaj iz tega pekla: seveda če... če bo božja volja tako. Za hrbtom je zašumelo. Zdrznil se je in zgrabil za nož. Bil je poročnik Joseph, ki mu je ponudil čutaro s toplim čajem. Pogledala sta na uro. Bilo je že pol petih zjutraj. Ni mogel verjeti, da je tako hitro minila noč. Dež je še vedno trdovratno padal! Gotovo se tudi Korejcem in Kitajcem ni kaj dosti ljubilo napadati v tem mokrem in nevarnem zimskem času. Verjetno so se bolj bali prehlada, kot svinca! Ob prvem svitu se je zopet izvršila zamenjava posadke. Ko se je Marjan spuščal v dolino, in to že brezštevilkokrat, po ozki stezi, mu je na misel prišla domača pesem: pa po lojtrci gor, pa po lojtrci dol! Med zaspanimi in resnimi obrazi je čudno izstopal njegov nasmejani obraz.

Četrtek je bil za vse vojake posebno pričakovan dan tedna. Dan veselega razpoloženja ali neprijetnega razočaranja. Bil je namreč dan obiska vojaškega poštarja! Množica pričakujočih obrazov ga je v trenutku obdala v strnjen krog, ko se je pojavil na bazi. Stoječ na jepu je klical imena srečnih, ki so prejeli pošto; od staršev, od žene in otrok, od zaročenke!? Vendar, šop pisem se je počasi manjšal in na mnogih obrazih se je opazilo močno razočaranje. Tudi Marjan in Aljoša sta odšla praznih rok. Drug drugega sta tolažila s preprostimi: pa drugič! Med klicanjem dospele pošte je Marjanu vzbudilo pozornost ime nekega vojaka, a med vso to množico ni imel prilike videti njegov obraz. Odšel je v šotor, da si obrije že tri dni

staro črno brado, ki ga je že motila. Med britjem si je mislil, da bo vsaj bolj dostojno stopil pred svetega Petra, seveda, če se slučajno to pripeti. Njemu se še ni nikamor mudilo! Vendar za vsak slučaj! Med spiranjem čopiča mu je na uho udarilo železno bobnenje, ki se je hitro bližalo. Kmalu se je pojavila dolga kolona težkih tankov, ki so hiteli na pomoč prvi liniji ob reki Yalú. V kratkem se bodo morali umakniti. Niso mogli več zadrževati divji pritisk kitajskih „prostovoljcev“. Tudi nočni obiski rdečih soboterjev so bili vedno bolj pogosti. Pred enim tednom, so brez vsakega šušma poklali četvorico veteranov, v enem izmed gnezd, kjer so bili tudi oni zakopani. Zakleli so se, da jih bodo maščevali! In na to srečanje so se tudi na poseben način pripravljali. Vedeli so, da bodo zopet prišli, ker so orientalsko vztrajni in nepopustljivi. Oni sami so bili pa po tolikih mesecih nočnega čakanja in pričakovanja, dobro izšolani v potrpežljivosti!

V daljavi, bolj proti severu, je sneg že pobelil vrhove višjih hribov. Zima je počasi, a nezadržno prihajala. Črni in zelo nizki oblaki so pokrivali nebo, da je bilo temno, kot v rogu. Bali so se teh noči! Vendar spomin na četvorico pobitih vojakov je bil še močno živ. Začetni strah se je spremenil v besno željo, da bi prišli. Dolgi noži so ohlapno viseli na prsih in čakali, da jih potegnejo ven in opravijo tako zaželjeno opravilo. Past za ta večer je bila že nekaj časa zasnovana. Čelada, natakljena na lesen kol, je izzivalno napol štrlela iz strojničnega gnezda. Sedaj so samo čakali, da bi uspela! Ure so tekle počasi. Napetost je rasla od minute do minute. Čutili so bližino rdečih sabotorjev. Po neštetihih nočeh prečutih v neprestanem iskanju z očmi po temi, so se te neverjetno privadile zaznati vsak premik po z grmičjem poraslem skalovju. Poročnik Joseph je potrepljal Marjana po rami in mu z roko nakazal, da se na njegovi strani nekaj giblje. Takoj sta opozorila tudi Aljošo. Obraz se mu je razširil od zadovoljstva in njegove svetle oči so bliskale v temi od maščevalnosti. Čakali so samo, da bi jim ukana uspela! Temna senca se je kot kača počasi plazila in se po kratkih presledkih bližala pričakujoči trojici. In senca ni bila sama! Marjan je čepel za izzivalno čelado ob steni jarka, Aljoša na eni strani z dolgim nožem v roki in Joseph na drugi strani z brzostrelko v rokah. Vsi trije so zaznali lahen šum. Oči vseh treh so bile uprte v čelado. Nad robom jarka je Marjan opazil dvoje rok; ena, da bi zgrabila čelno stran čelade in drugo z nožem. V hipu je zgrabil, kot s kleščami, obe roki in potegnil sunkoma telo v jamo. Še v zraku mu je Aljoša porinil v telo nož do ročaja, Joseph mu je pa zadal smrtni

udarec na tilnik s kopitom brzostrelke. Vse se je zgodilo v parih sekundah in šumenju, kot bi veter potegnil po tleh jesensko listje. Hitro so stopili na svoja mesta, ker so vedeli, da Kitajec ni bil sam. Z njim je bil gotovo še eden! Marjan ni strpel! Hotel ga je prehiteti, zato se je zmuznil iz jame. Joseph in Aljoša sta bila prisiljena čakati na izid te drznosti. Po dolgih in mučnih minutah sta slišala samo nekaj globokemu zdihu podobnega in potem zopet smrtna tišina. Kmalu za tem se je na robu prikazal Marjanov obraz. Spustil se je v jarek le z dolgim nožem v roki. Obrisal ga je ob rob jame in ga spravil v nožnico. Delo je bilo opravljeno! Truplo mrtvega Kitajca so porinili v kot in zasedli svoje običajne položaje. Napetost je popustila. Mirno so pričakovali nove obiskovalce, pa jih ni bilo. Zjutraj so vojaki jutranje izmene zakopali šest trupel predrznih rdečih saboterjev. Te gosto temne in tihe noči so bile med vsemi veterani na hribu znane kot noči dolgih nožev.

Poročnik Joseph Russo se je zavedal, da so njegovi vojaki in on sam, preveč izmučeni, da bi jih izpostavljali novi noči v zasedah. Zato je dosegel na komandi dva dni počitka za ameriške posadke. Nadomestili so jih angleški in avstralski oddelki, ki so se nahajali na isti bazi. Marjan je prvi dan posvetil, da uredi nekoliko svoje stvari v šotoru in za počitek. Dolge noči v stalni nevarnosti, ki še tako jeklene živce počasi zrahljajo, so tudi njemu začele puščati svoj neizbežen pečat. Ležal je na postelji, kadil in prebiral stara pisma od domačih iz Ljubljane in od brata iz Argentine. Deseti mesec njegove korejske vojne je že mineval. Premišljeval je, kaj mu bosta prinesla še dva preostala meseca. Nihče nima zajamčeno vrnitev! Koliko njegovih znancev je ostalo v rekah, jarkih in skalovju širom po Koreji. Roka mu je nehote segla za srajco in potegnila vrstico, na kateri je bila vojaška identifikacija in svetinica Marije Pomagaj. Dala mu jo je mama, ko je šel k domobrancem. Potem ga je spremljala po dolenskih in notranjskih hribih, po Avstriji, Nemčiji; prav do Clevelanda! Sedaj ga spremlja in ohranja po popolnoma drugačnem svetu, med orientalski, tako različnimi od njega. Nasmehnil se je, poljubil svetinjo in jo spravil nazaj za srajco. V mislih je prosil Marijo, naj ga še naprej varuje v tej grozoti korejske vojne in ga pripelje živega nazaj v njegov novi dom v Clevelandu.

Pod vedno istim borovcem ob šotoru, sta Marjan in Aljoša pospravljala zadnje grižljaje kosila, ko naenkrat zaslišita velik direndaj. Ni se slišalo nobenega strela. Bilo je jasno, da niso imeli letalski obisk. V tem se Aljoša spomni, da je četrtek;

dan pošte! Ker že dolgo časa nista dobila, ne eden ne drugi, nobenega pisma, sta že pozabila na ta dan. Malomarno sta se približala veliki gruči, ki je obdajala vojaškega poštarja stoječega na jeepu. Šop pošte se je, kot ponavadi, manjšal in pustil oba prav v istem razpoloženju, kot sta prišla. Kot pred parimi tedni, mu je zopet udarilo na uho ime, ki ni zvenelo po ameriško. Nasprotno, preveč po slovensko! Tokrat si je dobro ogledal tega vojaka, ki se je veselega obraza počasi oddaljil od gruče in sedel na klop blizu kuhinje. Marjan je počakal, da je prebral pismo in se mu približal. On sam gotovo ni edini Slovenec na Koreji, si je mislil. V Clevelandu so poklicali še več drugih! Bil je visok fant, pšeničnih las in modrih oči. Marjanu se je čudno zdelo, da ga dosedaj še ni nikoli videl. Sicer pa med tisoči obrazi, v stalnem premikanju, je težko ohraniti obraze vseh v spominu. Ne samo težko, nemogoče! Ustavil se je pred njim in ga nagovoril.

„Oprosti moji radovednosti! Slišal sem poštarja, ko je klical tvoje ime in zdi se mi nekoliko poznano zveneče.“

„Moje ime je Dare Bregar, sem Slovenec!“ – svojevrsten naglas je izdajal oba.

„Hudiča, pa sem te le odkril! Jaz sem pa Marjan Jelenc. Pozdravljen!“ – domače besede so žuborele iz ust obeh vojakov – Slovencev ob tako zanimivem srečanju na Koreji

„Povej mi, od kje si doma?“ – je nadaljeval Marjan.

„Sem ljubljčan, doma iz šiške.“ – Dare je bil že ves zmeden od presenečenja.

„Hudiča, tudi jaz sem ljubljanska srajca! Vesel sem tega srečanja. Tako lahko malo obudiva spomine na lepo Ljubljano.“

„Veš, bolj prijetno bi mi bilo, potepati se po naših hribih, kot po tem čudnem svetu. Pa kaj češ!? Življenje je pač tako! Nikoli ne veš kam te bo zaneslo. Si bil pri domobrancih?!“

„Seveda! Nekaj časa na oklopnem vlaku, potem pa po dolenjskih in notranjskih gozdovih.“

„Jaz sem bil premlad! Vedno sem zavidal starejšega brata, kadar je prišel s postojanke domov na obisk. Vidiš, nisem imel sreče nositi domobrantsko uniformo, po eni strani; po drugi pa srečo, da nisem končal v Teharjih ali Rogu. Sicer je pa tudi tu dovolj svinca.“

„Kam si pa odrejen, Dare?“

„Sem v tehnični skupini za oskrbovanje municije vseh brigad okoli Chi-Chon-Ni. Pa ti?“

„Jaz sem v brigadi veteranov in nas ponoči pošiljajo v luknje po hribih. Zabavno, kajne!?“

„Sem slišal, da ste imeli pred dnevi razgibano noč.“

„Kaj češ, svoje vrste delo! Ali mi, ali oni! Nikoli ne veš, če boš dočakal jutra.“ – Zadnje besede so zvenele ledeno mrzlo in obraz se je pomračil Marjanu. Dare je pogledal na uro in se hitro dvignil.

„Dolžnost me kliče. Moramo še pred nočjo po nove mitraljeze!“ – Dare je zginil med šotori in barakami. Marjan ga je sledil s pogledom. Čutil je veliko zadovoljstvo, da je našel nekoga, ki ni samo rojak, ampak celo doma iz istega mesta. Začetno presenečenje ob tako nepričakovanem srečanju jima ni dopuščalo, da bi se razgovorila, kot bi hotela. Pa drugič, si je mislil Marjan in odšel proti šotorom svoje skupine. Kolona tankov in kamionov je že čakala njegovo skupino po dvodnevnem počitku. Mraz je neusmiljeno pritiskal in ledeno mrzel veter je žvižgal, ko so se enakomerno vzpenjali na vrh hriba in zasedli svoje že tako znane položaje. Vsako strojnično gnezdo je imelo svoje ime in sicer, po imenu raznih ameriških mest. Marjan se je nasmejal, ko se je v ledeno mrzli noči spuščal v svojo luknjo. Ime ji je bilo Miami!

Val domotožja je zajel to noč njegovo srce! Brez upiranja se mu je predal. Bosta pač Joseph in Aljoša malo bolje napenjala oči. Na strojnico oprt v svojem kotu se je predal spominom. Misli so se mu ustavile v Logatcu, kjer je bil na domobranskem oklopnem vlaku. Tudi Mirko njegov bratranec, je bil tam. Bila sta v letih, ko srce hrepeni po ljubezni. In tam ni manjkalo lepih deklet! Seveda, za vsakega bi zadostovala ena! In tako se je zgodilo, da sta po kratkem obleganju, osvojila vsak svoj ideal dekleta! Še danes ga spremlja njen nežno svež obraz. Roža z domače grede! Večkrat se je zgodilo, pozneje, ko so bili na pohodih in hajkah po Notranjski, da je izrabil čas nočnega počitka, za obisk štefke. Seveda če so bili vsaj v primerni bližini. Pogosto ji je pisal iz Nemčije, potem iz Clevelanda; a nobenega glasu od nje. Po znancih iz Vetrinja je zvedel, da je bila v taborišču s starši in mlajšim bratom. Potem je zginil vsak sled za njo! Sam Bog ve kje je končala!? V Teharjih, Kočevskem Rogu ali v eni izmed tolikih kraških jam?! Ne vem kdo je na boljšem ali na slabšem; če je možno najti za to razliko odgovarjajoče merilo. Ona vsaj počiva v domači zemlji! Ne vem če bom imel to srečo jaz?! Ne morem se sprijazniti z idejo, da bi ostal za vedno v kakšni izmed korejskih globeli.

Kljub zatopljenosti v objemu spominov je zaznal nekaj neobičajnega. Nekoliko se je zdrznil. Sedaj so oči dobro razložile, kar prej niso mogle ali hotele. Snežilo je! Bolj redko, a vztrajno. Otresel se je belih snežink in tudi na strojnico ni pozabil. Pokril jo je s kosom platna in jo potrepil, češ, da se ne boš prehladila. Joseph in Aljoša sta skrbno oprezovala po vzpetini, sedaj popolnoma obeljeni. Noč je potekala brez nezaželjenih obiskov le bobnenje se je vedno bolj bližalo. Zjutraj, ko so se spuščali v dolino, so se dolge kolone vojakov, počasi pomikale proti jugu. Druga linija je med tem zadrževala Kitajce in Korejce, dokler se ne bodo vse divizije v redu umaknile in zasedle nove položaje nižje od Chi-Chon-Ni. Marjanu je bilo jasno, da se bodo tudi oni v kratkem premaknili. Medtem, ko so se vračali v bazo, mu je poročnik Russo jasno povedal, da je njihov umik predviden čez en teden. Mogoče še prej!

Dare in Marjan sta popoldanske ure, če je bila le prilika, izrabila za oživiljanje spominov in medsebojno spoznavanje. Tisoče kilometrov od domače zemlje, v stalnih borbah z azijati, pod napadi lovcev Mig, v blatu, po skalovju, večernih premikih. So pač dolžnosti do dežele, ki je obema nudila nov dom v času splošne negotovosti. Vendar vse te muke so vsaj za kratek čas ostale potisnjene ob stran, pozabljene. Ustvarjala sta si svet mladostne razigranosti. Izgubljeni raj! O, spomini! Kako velik revež je človek brez njih! Niso spomini velikih dogodkov, ne. So malenkostne stvari, srečanja, podobe iz narave, preproste osebe, živeti in dihati z naravo. Ob samem spominu z lahkoto začutiš vonj sena, sadnega drevja v cvetju, žuborenja potočka, poseben duh domačih vasi ali opojen vonj mladega dekleta. Čudovite malenkosti, ki so se jima nekoč same ponujale, a jih nista znala doživljati v pravi meri. Bilo jih je preveč! Sedaj pa, v kratkih premorih, ki so se jima nudili, sta skupno odkrivala lepoto, ki je raznežila vse čute, močno otopele v viharju besneče vonje.

„Včasih se mi zdi, da težje prenašam domotožje, kot borbe. In tu na Koreji se mi to še stopnjuje. V Clevelandu sem bil pri stricu in teti. Oba še stara naseljenca. A nisem občutil tega črva, ki te žre v duši, s tako močjo. Posebno, ker je bil tam tudi moj bratranec Mirko. Bila sva skupaj pri domobrancih. Potem veliko rojakov in novih znancev. Vse to je človeka bolj raztreslo. A tu je vse drugače! Med azijati! In še boriti se proti njim. Še sanjalo se mi ni, da bom nekoč lazil po tej deželi. Sicer pa še mesec in pol, pa bom v Clevelandu! Če Bog da!“ – je zamišljeno dodal Marjan.

„Imaš prav! Tudi jaz bom zelo potreboval njegovo pomoč.

Imam še precej mesecev pred seboj." – mu je odgovoril Dare, se poslovil in odšel. Dolžnosti so ga klicale.

Tenka plast snega, ki je padel ponoči, je čez dan skopnela. Sem pa tja so se opazile bele krpe na travi. Marjan se je sklonil, nabral malo snega in ga spremenil v kepo. Zavil je mimo prve vrste šotorov, potem levo in poškilil proti šotoru, kjer sta z Aljošo domovala. Kot nalašč je sedel pred šotorom s časopisom v roki. Marjan se je škodoželjno nasmehnil, pomeril in kepa snega je zbila Aljoši časopis iz rok. Presenečen je dvignil pogled in zagledal Marjana, ki se mu je smeje bližal. Ni imel časa za jezo. Smeh je premagal tudi njega. Zaklel je nekaj po rusko in pobral časopis s tal, nekoliko razpokanega od snežne kepe. Po stari navadi sta zavila proti kuhinji na popoldanski čaj. Pogosto sta se med seboj zafrkavala, kako sta že povzela nove navade. Seveda višje kategorije! Nista še popila polovico plehnate skodelice, ko je v bazi zatulila sirena. Obenem je treščilo na južnem odseku. V hipu sta razumela; avijoni! Prvi strelj protiavijonskih topov so zagrmeli okoli baze in bruhal ogenj in svinec. Marjan in Aljoša sta drvela proti svojemu šotoru. V hipu je bila strojnica na stožalu. Marjan je zgrabil za ročaj in čakal na nov prelet lovcev Mig. Ni še preteklo par sekund, ko se je pojavil drugi lovec, spustil bombe in kosil s svincem vse, kar je bilo na njegovi črti. Marjan je iskal pravi kot in brez prestanka bruhal svinec na lovce, ki so švigali, kot blisk čez bazo.

Eksplodije bomb, rjojenje protiletalskih topov, regljanje mitraljezov, kričanje poveljnikov raznih enot, je spremenilo bazo v pravi pekel. Eden izmed lovcev je smrtno zadet treščil za bližnjimi hribi in eksplodiral. Vsi so zatulili od zadovoljstva! Vendar še ni bilo konec vsega. Naenkrat se pojavita še dva nova lovca iz nepričakovane strani. Bombe so treščile v bližino kuhinje in skladišča bencinskih sodov. Strašna eksplozija in potem ogenj je ovil vse, ki so bili v neposredni bližini. Neka sila je dvignila Marjana v zrak in ga treščila proti kuhinji, ki je bila zavita v ogenj in izvlekel Marjana, v goreči uniformi in nezavesti, na varno. Med tem so drugi rešili tudi Aljošo, ki je bil tudi v zelo žalostnem stanju. Sreča, da so rdeči lovci, ob izgubi enega svojih letal, odleteli proti severni Koreji. Baza je bila popolnoma razdejana. Bolničarji so letali sem in tja, in iskali ranjence. Marjana, ki se ni prebudil iz nezavesti, so zasilno povili, ker niso imeli sredstev za težje primere. Poročnik Russo se ni niti za trenutek ločil od njega in z zaskrbljenim obrazom ogledoval njegovo opečeno telo. Del obraza, hrbet in desna noga, so bile ena sama rana. Resno se je bal za Mar-

jana. Koliko nevarnosti in trpljenja sta skupaj delila. Bila sta kot brata! Medtem ni pozabil na Aljošo. Hvala Bogu si je mislil, da ni tako v žalostnem položaju. V tem razmišljanju se je pojavila ambulanta za njegovim hrbtom. Takoj so naložili Marjana in Aljošo, ter ju odpeljali v Chi-Chon-Ni, kjer je bila dobro opremljena bolnica za te vrste slučaje. Bolničarju, ki je spremljal oba bolnika je še zagrozil da bo dobro pazil na oba, sicer, bo imel resen opravček z njim! Tema je počasi zajela vso bazo, le tu in tam, se je še opazil kak plamenček, spomin na en dan več v korejskih hribih.

Bolniška sestra Jenifer je naslednji dan z veliko zaskrbljenostjo gledala na tako strašno opečenega bolnika, ki je bil še vedno v globoki nezavesti. Bila je prisotna, ko so pripeljali Marjana in tudi, ko mu je zdravnik očistil rane in jih lahko pokril z mažo proti opeklinam. Razne cevke so visele nad bolnikovo glavo in skozi nje so se pretekale razne zdravilne tekočine v Marjanovo telo. Bil je resničen boj med življenjem in smrtjo! Vročina mu ni hotela popustiti! Ni več zdržala! Poklicala je zdravnika, ki je takoj prišel in pogledal bolnika. Zmajal je z glavo, se obrnil proti bolničarki in dejal:

„Draga Jenifer, vse sem storil, kar se lahko naredi v teh primerih; vse kar sem se v tridesetih letih mojega poklica naučil. Več ni mogoče! Sedaj zavisi samo od njegove telesne odpornosti in božje pomoči!“ Potrpljal jo je očetovsko po rami in odšel. Vrsta ranjencev ga je čakala.

Druga noč je minevala, ko so se proti jutru Marjanu začeli oživljati čuti. V ušesih je še vedno odmevalo bobnenje in reglanje orožja. Na obrazu je začutil ostro vročino. Celo telo se mu je zdelo uklenjeno v železen oklep. Zavedal se je, da leži nekoliko postrani. Seveda, ko je treščilo pri kuhinji, potem... potem samo velika tema. Čutil je neznosno vročino po celem telesu, ki se je počasi stopnjevala in ga znova pogreznila v nezavest. Nočna bolničarka ni opazila njegovega trenutnega prebujanja. Dela je bilo na pretek! Vendar, ko je pozen zimski dan svetil še z vso svojo močjo, se je Marjan izkopal iz nezvesti. Vročina je popustila! Ko je s težavo odprl oči, ga je nekaj časa slepilo, dokler se ni vid postopoma prilagodil svetlobi. Tedaj je odkril vrsto belih postelj z ranjenci, kot on sam. Bolničarka Jenifer, ko je nastopila dopoldansko službo, je v spremstvu dveh zdravnikov začela z vsakodnevnim obhodom vseh bolnikov. Kmalu so se približali tudi njemu. Začudeno veseli obrazi vseh treh, so bili uprti v dvojje temnih oči, ki so jih z zanimanjem opazovale; vendar ni še prav jasno ločil njihove obraze. Vse je bilo nekoliko megleno in tudi spre-

govoriti še ni mogel razločno posameznih besed. Doktor Scott, tako je bilo ime zdravniku, ki je imel na skrbi Marjana, ga je še enkrat natančno pregledal in dal bolničarki točna navodila za naprej. Temu je sam Bog priskočil na pomoč, si je mislil zdravnik. In je imel prav! Le tega ni vedel, da je bil Marjan zelo žilave narave. Vedno je gojil vse vrste športa: tek, smučanje, nogomet so mu najbolj ugajali. Tudi to je pripomoglo, da je preстал tako dolgo krizo. Moči so se mu hitro vračale in govoril je tudi že z lahkoto.

Razdejjano bazo so hitro spravili v red. To je preprečilo, da Dare ni imel prilike obiskati svojega rojaka. Pogrešal je popoldanske ure, ko sta v domačem jeziku obujala spomine na domače kraje in mladostne pustolovščine. Vedel je, da jo je pošteno skupil! Nič več! Le kako je z njim? Je še živ? To ga je vznemirjalo, da že ni imel obstanka na bazi. Vedel je tudi, da bodo bazo čez nekaj dni zapustili in se premaknili dalje proti jugu, na nove položaje. Mogoče se ne bosta nikoli več srečala!? Ni več zdržal! Šel je do svojega komandanta in ga prosil za dovoljenje, da obišče starega znanca, ki je bil težko ranjen, preden se umaknejo. Dare je takoj opazil, da ni ravno razpoložen za te vrste prošenj; vendar ni odnehal! Komandant ga je nekaj časa srepo gledal izpod čelade in mu po kratkem in mučnem molku rezko zabrusil, naj čim prej zgine v Chi-Chon-Ni, da se slučajno ne premisli. Hitro je salutiral, zdrdral – yes, sir – in že je drvel v jeepu k Marjanu.

„Kako se imaš, stara sablja?“ – je nagovoril Marjana, ko je že stal pri njegovi postelji. Marjan je odprl oči in na ustih mu je zaigral prijeten smehlaj od veselega presenečenja.

„Hvala za obisk, ljubljanska srajca! Po pravici povedano sem te pričakoval. Vedel sem, da boš prišel! Tudi jaz te ne bi pozabil!“

„Verjamem ti! Veš, govoril sem z bolničarko in mi je povedala v kakšnem stanju so te pripeljali sem. Sedaj ko te vidim vsega povitega, si predstavljam, kako te je usekalo. Hvala Bogu, da si se izmazal!“

„Vse to je neverjetno. Edino česar se spominjam je, kako sva z Aljošo streljala na rdeče lovce. Potem pa dokler se nisem prebudil, samo ena sama velika praznina. Pa ti? Kako je ostala baza po napadu?“

„Precej razdejana! Tudi nekaj mrtvih smo imeli. Vse je že na kamionih, ker pojutrišnjem odrinemo proti jugu. Tudi vas bodo z avijonom prepeljali v drugo bolnico. Verjetno v Hwachon.“

„Zame se je vojna skoraj končala. še dva tedna, pa bi bil rok enega leta doslužen. In me je doletelo! Veš, poročnik Russo me je potegnil iz ognja. On me je rešil, da nisem za zmeraj ostal tu! Sedaj mi bodo malo pokrpal rane, pa bo!“

„Grem, sicer me bo komandant nadrl! Srečno, in če Bog da, nasvidenje v Clevelandu!“

„Tudi jaz ti želim obilo sreče in nasvidenje Dare!“ – roki se jima nista mogle ločiti. Slovenska kri se je pretekala v njih; kri, ki je močila korejsko zemljo.

Postrojene vrste tankov in kamionov so čakale na povelje za premik. Koronel Bullock se je še enkrat ozrl na stoječo kolono in dal povelje. Motorji so zabrneli in motorizirana vrsta se je sprva počasi, potem vedno hitreje vila, kot dolga kača proti jugu. Ko so dospeli do Chi-Chon-Ni, se je kolona ustavila za nekaj minut, da se ji je priključila vrsta vojaških ambulanc.

Na zasilni progi letališča je Dare, sedeč za volanom kamiona, zagledal transportno letalo z značko rdečega križa. Vedel je, da je v njem Marjan. Težko mu je bilo pri srcu! To kratkotrajno srečanje na Koreji z rojakom, je obema spremenilo korejsko vojno, vsaj za kratek čas, v nekoliko bolj znosno. Avion se je počasi začel premikati, nato vedno hitreje in se končno izgubil v nizkih oblakih. Njegov cilj je bil Hwachon!

Dare je podzavestno pomahal za njim in dejal: „zbogom Marjan in nasvidenje. Če Bog da! Kolona se je zopet premaknila in zapustila, v oblak prahu zavita, Chi-Chon-Ni. Za njo je ostajal kraj tolike krutosti, nesreče in smrti!“

beži
v dalje brezmejnne.
Za njim gre življenje,
veselje,
trpljenje,
bol
in hrepenenja.
Le sanje ostanejo
v meni
in z njimi spomini
na tebe
in tvojo ljubezen.
Ti in sanje
del sta mene,
moje spremljevalke
v neskončnost.

... življenje ...
še poslednji san,
še poslednji spev,
ljubezni brezmejnne,
ko pride opnem
hladne neskončnosti.

PESMI

ZIVLJENJE

Življenje...
le sanje,
drhtenje
in trpljenje
brez mej.

Življenje...
samota,
prepadi,
temé
brez sonca
luči mineva.

Življenje...
še poslednji sen,
še poslednji spev
ljubezni brezmejne,
ko pride objem
hladne neskončnosti.

„Verjamem ti. Več govoril sem z bohinjarko in mi je povedala v kakšnem stanju so se pripeljali sem. Sedaj ko te vidim vsa povitega, ti predstavljam, kako te je usakala. Hvala Bogu, da si se izmazal.“

„Vse to je neverjetno. Edino česar se spominjam je kako sva z Aljoko strinjala na rdeče lovce. Potem pa dekler se nikom ne prebudil, samo ona sama velika praznina. Pa ti! Kako je ostala brez po napadi!“

„Prvač razdejavaj! Tudi nekaj mrtvih smo imeli. Vse je šlo na kamionik, kar pojavljajem odinamo proti jugu. Tudi vsa beda z avijacijo; prepejali v drugo točko. Vseeno v Mwanabon.“

Sanjač si bil, si sanjal vse življenje.
Iskal si mir, sanjavo srečo in ljubezen
po vseh poteh in po križpotih.

Zaman vse tvoje je bilo iskanje,
ker vse kar si iskal bile so kratke sanje
le utopija, le privid in le grenkost prevare.

Preklet si bil, preklicanec usode.
Vse tvoje sanje so postale razvaline
pod temi zdaj trpiš in životariš.
Za tebe sreče ni, si brez miru ljubezni
le bežna strast te vabi v svoje mreže.

Le bol, prepadi in samota tvoja je jesen.

Zdaj suho si drevo, ki že umira,
trohni v zemljo, ki dala njemu je življenje.

Ves razočaran zdaj ti pričakuješ
objem hladan neskončnosti brezmejne

IZPOVED

Tiran-čas
teče,
beži
v dalje brezmejne.
Za njim gre življenje,
veselje,
trpljenje,
bol
in hrepenenje.

Le sanje ostanejo
v meni
in z njimi spomini
na tebe
in tvojo ljubezen.
Ti in sanje
del ste mene,
moje spremljevalke
v neskončnost.

HREPENENJE

Sam tavam
po razsvetljenih cestah
tulega mi mesta
zatojčen v svoje sanje,
ki gube se v daljave
neskončnega obzorja,
kjer ni zamot
in ne želja,
kjer ni trpljenja.
Rad bi razpel
krila mojih sanj,
da bi se zdruli
v eno z neskončnostjo
A vse to so le sanje
in želje
prez krata in me.

MEDITACIJA

Tišina grobov
v skladišču živih mrličev...
Le tu in tam
kak zadušen vzdih
in drsanje korakov
živih okostnjakov
se zgublja v tiho noč.

Ni zvezd,
ne sanj.
Le bol,
neizmerna bolečina,
temé in tišina
me obdajajo,
ko čakam,
da pridem na vrsto
za pot v neskončnost.

HREPENENJE

Sam tavam
po razsvetljenih cestah
tujega mi mesta
zatopljen v svoje sanje,
ki gube se v daljave
neskončnega obzorja,
kjer ni samot
in ne želja,
kjer ni trpljenja.
Rad bi razpel
krila mojih sanj,
da bi se združil
v eno z neskončnostjo.
A vse to so le sanje
in želje
brez kraja in mej.

IZPOVED

Tran-gas
teče,
beži
v dalje premejne.
Za njim gre življenje,
veselje,
trpljenje,
bol
in hrepenje.
Le sanje ostanejo
v meni
in z njimi spomin
na tebe
in tvojo ljubezen.
Ti in sanje
dal ste mene,
moje spremnjevalke
v neskončnost.

NA PRAGU OBUPA

Brez doma
tavam po cestah
strt in razkrojen,
sam...

Želim si smrti.
Zakaj bi živel?
Gledam pred seboj
drvečih vozil kolesa.
Rad bi se sklonil
in legel pod nje,
a ne morem.

Troje parov oči
v mene strmé
in me prosijo:
„Deda, ostani!“
Zravnam se
in grem po cesti
naprej.
Do kdaj?
Ne vem...

TRI ISKRE

Pod pepelom
samote,
prevaranj,
zmot
in trpljenja
tri iskre žaré.

Prva je
tiha želja
po življenju
v pozni jeseni.

SEDEM DNI

POKLJUKARJA V JARMICRU

Poskus slovenske pikareske iz tujjema

Prilogovor

Priloženi braleku in v obrambo Matica Pokljukarja. Nekam čudno zmagati in stičen. Da, če bi bil to das (ki vidi dvoje) in pila dvojno: vidi dobro in slabo naravnost prepove: Quevedo! To je pikareske, ki mu jaz ne bi stajal niti za onučje. Star pa le potomec stare kultura, če takrat pokver- lahko pisati pikareske. Mi pa smo mlad grehov za nami, tudi če so bili, jih ne bom opisoval. Vzemite svetlo silke prihodnosti, ki je pred nami. Prav kar nas čaka! Ne vem, če je res, objubiljajo nam le te stajija, kajti smo tudi star narod, ko je potrebno. Seveda vni Urcje, ne pa pisani kot je bil Quevedo. Stars navada: da samoga sebe dvigneš, moraš potlačiti drugega. Zakaj ni se jaz odpovedal?

prako boš zašel, kmetovz, kaj pa je to praha? Prava je poletno oranje po ječmenovani ali pšeniknem str- tako, tako da imamo kar dve vrsti prahe. Ne bom razlagal

priloge? Jarmič ali jarmič, če ne celo jarmiček, je del rege, pomanjševalnica od jarma. „Pod tujim jarmem v Sloveni...“ Jarem je tetal, rabili so ga zgodovinarji, bom našteval naprej - jarmiček ali jarmiček, ki se je pa izgini! da ne bi kdo mislil, da je bil tako lahak. Tako in zato jarem ni prišel do pomanjševal-

sem, da bi izkopal in oživil porahljeno pomanjše- je ni v slovarju. Če pa revičta ni, kako ga boš iz- ga izkoplješ, kako ga boš oživil? In takaj, komu rabimo samo traktorje, ti pa ne rabijo jarma ne

Druga je
hrepenenje
po sreči
brezmejni
v pozni jeseni.

Tretja je
sanja
brsteča
o ljubezni
v pozni jeseni.

Le bo,
neizmerna bolečina,
tema in tišina
me obdajajo,
ko čakam,
da pridem na vrsto
za pot s končnikom.

HREPENENJE

Sam tavam
po razsvetljenih cestah
tujega mi mesta
zatopljen v svoje sanje,
ki gube se v daljavo
nekončnega, sijejo
kjer tomas in kjer
in ne aje, ajež na ni
kjer in kjer trpijenja.
Rad bi se pel
križa mojih skrivaj,
da bi se bližili
v svojo nekončnostjo.
Ajež se je ozar A
in ajež ni
brez kraja in meje.

NA PRAGU OBUPA

Brez doma
tavam po cestah
tut in taktujem,
sam ...
Želim si smrti!
Kaj bi živeti?
Gledam pred seboj
drvočih vozil kolosa.
Rad bi se sklonil
in isel pod nje,
a ne morem.

Troje parov oči
v mene stane
in me prosijo:
„Deda, ostani!”

Zravnam se
in grem po cesti
naprej.
Do kdaj?
Ne vem ...

TRI ISKRE

Pod pepelom
samota,
prevaranj,
znotraj
in trpljenja
tri iskre žare.
Prva je
toba želja
po življenju
v pozni jeseni.

SEDEM DNI PRAHE MATICA POKLJUKARJA V JARMIČKU

Poskus slovenske pikareske iz tujine.

Predgovor

v pouk potrpežljivemu bralcu in v obrambo Matica Pokljukarja.

Naslov je nekam čudno zmazan in stlačen. Da, če bi bil Quevedo – que-ve-dos (ki vidi dvoje) in piše dvojno: vidi dobro in slabo, piše, da ti slabo naravnost prepove: Quevedó! To je bil oče pikareske, ki mu jaz ne bi služil niti za onuče. Star kampilc je bil, pa še potomec stare kulture, že takrat pokvarjene, da mu je bilo lahko pisati pikareske. Mi pa smo mlad narod, brez grehov za nami, tudi če so bili, jih ne bom opisoval, da ne zamažem svetle slike prihodnosti, ki je pred nami. Prav tam za ovinkom nas čaka! Ne vem, če je res, obljublja jo nam jo že stoletja, kajti smo tudi star narod, ko je potrebno. Seveda resni ljudje, ne pa pisuni kot je bil Quevedo. Stara navada: da samega sebe dvigneš, moraš potlačiti drugega. Zakaj bi se ji jaz odpovedal?

Praha! S praho boš začel, kmetavz, kaj pa je to praha? Praha je bilo poletno oranje po ječmenovem ali pšeničnem strnišču, tako da imamo kar dve vrsti prahe. Ne bom razlagal naprej!

Pa jarmiček? Jármič ali jarmič, če ne celo jarmiček, je del volovske vprege, pomanjševalnica od jarma. „Pod tujim jarmom smo trpeli Slovenci...“ Jarem je ostal, rabili so ga zgodovinarji, ideologi – ne bom našteval naprej – jarmiček ali járemček, ki so ju rabili kmetje je pa izginil, da ne bi kdo mislil, da je bil tuji jarem lahek. Tako in zato jarem ni prišel do pomanjševalnice. Mislim sem, da bi izkopal in oživil pozabljeno pomanjševalnico, ki je ni v slovarju. Če pa revšeta ni, kako ga boš izkopal, tudi če ga izkoplješ, kako ga boš oživil? In zakaj, komu na čast, če pa rabimo samo traktorje, ti pa ne rabijo jarma ne

jármíčka ne jarmíča ne járemčka. Navsezadnje tudi zgodovinarji, ideologi in kmetje niso rabili vsega tega, rabili so samo besedo.

Lahko bi zapisal kaj tudi o berlonku, ki pomeni isto, pa me je sram razkazovati mojo nevednost tujim ljudem, poleg tega pa niti ne vem, če je brlonk, berlonk ali berlonek. Preprosto povedano, usojeno mi je živeti v neprestanih dvomih, ker se ne morem poučiti, ker tudi njega ni v slovenskem slovarju. Da bi mu pa še pomanjševalnico iskal, je izgubljeno delo; če nečesa ni, temu ne išči pomanjševalnice. Berlonek! Kako ostudno diši in se sliši, čeprav je slovensko!

Vprašanje, ki se mi je zastavilo takoj v začetku sedem-dnevne prahe, je bilo, kako jih boš pa štel te dni? Od začetka naprej ali od zadnjega nazaj? In, sploh pa, kje je začetek? Preveč dni brez praznika, brez nedelje, brez počitka za ubogo živino! Ne živino, vole!, da bom točen. Niso konji rabili jaremčkov, kravšeta so se res že opomogla od zimskega stradanja, toda kaj boš s kravami oral praho? Po trpinčenju domače, nedolžne, potrpežljive živali diši – blagoslovljene, če je bila kupljena, če je bila pa domača, je pa blagoslov že v domačem hlevu našla. Z volom – ne s kravo! Ni še tega v mednarodni delitvi dela in škoda, da ni. Krava gre dajati mleko in teleta. Vol naj orje in vozi! Meso pa naj lepo dajeta oba, čeprav pri tem ne gre za načelo enakopravnosti; mislim reči enakodolžnosti; saj če je eno, mora biti tudi drugo, samo da do tega še nismo prišli. Pojem lebdi nekje v možganih, le besede nam manjka zanj. Enakodolžnost torej!

Traktor pri prahi seveda ne pride vpoštev: stran z ropotajočo pošastjo, s črnimi, nagubanimi kolesi, smrdečo po benzinu, s pločevino in cevmi, ki skruni rodno zemljo. Fuj! Drži me, da bi se razpisal o kvarnem vplivu avtomatizacije in industrializacije kmetijstva, pa bi mi takoj kdo očital, da sem proti napredku, da imam ekologinja za hrbtom in bi nehal brati komaj spočetega in še ne rojenega otroka slovenske pikareske.

S kakšno silovito močjo zaživé spomini na praho; gre vol po jamču, drugi po strnišču, vlečeta plug s plužnami in otiko, pa še pijanega dedca včasih, slini se jima cedita iz gobcev, oči pa izdajajo notranjo in zunanjo vdanost. Slini sta neločljivi od prahe. Rekel bo kdo: „Zakaj pa slini? Kje se je pa to slišalo „slini“? Tukaj se bere, če pa na glas preberete, boste pa tudi slišali – slini! Saj sta pri oranju dva vola; en vol – slina, dva vola dve slini. En vol – slina se mu cedi iz gobca, dva vola dvoje slin se jima cedita iz gobcev. Ne bom zapisal, da kar tečeta-vlečeta se pa le, kot da bi tekli. Če pa zapišem, da so

tekle, so jima tekle na obeh straneh gobca. Množina! Tako je to.

Slino tistega, ki gre po jamču seveda brazda takoj pokrije, drugega čez nekaj časa, ko dedec na vzvratih plug obrne. Seveda, če si ne zvije cigarete in si jo prižge. Tudi taki so dedci včasih, bolj redki so pa tisti, ki si prižgo kupljeno cigareto, potem tudi slina prej izgine. Obstaja torej nekakšna še neraziskana povezanost med slino vola, ki gre po strnišču, dedcem, ki kadi ali ne kadi, in časom, ki preteče, da slina na strnišču izgine pod brazdo.

Vdanost da izdajajo oči vola? Kaj pa če še žalost povrhu: „Vol si se rodil, praho moraš orati.“ Ni gotovo samo tisto o vdanosti. Moderni dušeslovci trdijo, da ni res. Pojdi proti znanosti! Dokaz vidijo v tem, da ko vol pride do vzvratí, takoj potisne požrešni gobec v sosedovo koruzo ali deteljo. Če bi bilo res tisto o vdanosti, bi se moral vol ročno obrniti, da ga ne bi bilo treba obračati dedcu. Morebiti vdanost s kancem požrešnosti?

Ker še ni bilo primera, da bi se vol ponosno izprsil, ko je plug, plužne in dedca privlekel do vzvratí, ga pustimo, da ga drugi opišejo, ko se bo zgodilo. Saj bo nekoč tudi do tega prišla volovska narava. Duša ne, čeprav sem par vrstic nazaj pisal nekaj o dušeslovcih. Vsi se osveščujemo, ozaveščujemo in prihajamo do zavesti; kaj mislite, da bodo voli kar tako ostali? Celo ponos se jim lahko razvije, ubogi pa mi, če se jim razvije tudi napuh!

„Kje je ostal Matic Pokljukar?“ sem se domislil, ko sem se spomnil naslova in težko vzdihnil. Mislim sem in se domislil. Ta drugi domislil je v pomenu spomnil sem se, medtem ko prvi pomeni samo, da sem se domislil do Matica Pokljukarja, prej sem mislil na druge stvari. Nisem mislil napisati zadnjega stavka, da ne bi užalil bralca, češ kot da bi bil tako neumen, da ne bi vedel za razliko med „se domisliti“ in „domisliti se“. Prvi ima se spredaj, drugi zadaj,“ bo rekel in me opravičeno oštel. „Pa Matic Pokljukar, odkod si ga vzel? Kaj ni Janezov, Jožetov, Franceljnov in drugih imen, da moraš riniti z Maticem Pokljukarjem?“ Razočaran bo bralec nad teboj, sem si dejal: najprej jaremček, praha, brlonk, slina in Bog si ga vedi, kaj še vse, sedaj pa še Matic.

Že sem bil na tem, da po primorsko zakolnem: „Pustim hudiča in njegovo mater in vse skupaj!“ Vem, bralec bo začuden dvignil obrvi in se resno zamislil, toda tako je. Primorci dodajajo hudiču še njegovo mater, Dolenjci ostanejo pri prekletem hudiču, Gorenjci se pa menda prej prekrizajo, tako da na hudiča že pozabijo, preden ga pokličejo. Greh je pa le vseeno. O šta-

jercih ne bom pisal, ker nimajo še ustaljene rabe, o učinkovitosti še manj, ker mi manjkajo številke. Ni, da bi kar postavil predrzno trditev: „Tile pa takole in takole hudičajo“. Če sploh hudičajo! S tem če se pa že porodi dvom v splošnost in veljavnost pravila. Pravilo gre po vodi. Ni ga več!

Naslov je bil, radostno sem se oddahnil, bralec ga je hvaležno pogledal, z očmi pobožal, vse dokler ni prišel do Matica Pokljukarja. Ne! Tega ne! Ne imena ne priimka! Tudi tisto o brlonkih, jaremčkih, prahi in slinah je nečedno, ni vredno pisanja, tratenje papirja je!

Zjokal bi se nad trmo bralca in nad seboj, pljunil bi od ogorčenja in iz jeze, pa se ne upam zaradi stare in mlade. Tako daleč sem prišel, tako globoko padel. „Pa če bi ga izpustil, tega Matica Pokljukarja? Saj ne bodo opazili, da sem ga iz strahu pred bralcem?“ sem strahopetno pomislil. „Pa naj mislijo kar hočejo. Svobodni umetnik sem, branil se bom. Samo konstruktivno kritiko da sprejemam in kar mi bo še potem padlo v glavo. Tudi jaremček bom pustil, naj si ga razlagajo, kakor hočejo.“ Pustim naslov in bom nadaljeval v primerah: praha ni praha, ampak trpljenje Matica Pokljukarja čez teden, do nedelje in še čez. Jaremček je delo, katerega so nataknil na vrat Maticu Pokljukarju, tudi če ga bodo imeli za vola, da bi ga vsaj za bika ne, saj se z biki vendar ne orje. So ljudje, ki iščejo dlake v jajcu, samo da ti zagrenijo že itak grenko življenje. Tebi in Maticu. Iz zavisti seveda. Da bi lahko druge besede uporabljal, jih drugače vezal, stavek drugače zastavil, boljše osebo vtaknil v zgodbo, nagradil dobre, kaznoval capine in malopridneže. Za mlade bi moral biti športnik, če ne kar zvezdnik iz filma, tak z dolgimi lasmi, ki žveči gumo, ki ne pije, če pa pije, pije viski, ki ima avto, ki se zna zvižati in tuliti na odru in še kaj. No zaradi žensk bi moral piti vsaj črno kavo, zaradi dialoga: „Hm, kako lepo diši, tale kava! Še malo kave? Hvala, hvala! Prosim, prosim! Odlična kava!“

Vse bi bilo lepo, samo da s takimi pri pikareski ne prideš nikamor. Poskusil sem. Izumetničeni so. Niso vzeti iz življenja. Niti povohali ga niso. Moj Matic ni tak; kot da bi ga za lase privlekel iz srede vrveža, takega ga vam bom pokazal. Če ni navdušen za delo, lahko druge navduši zanj, kaj ni to tudi nekaj velikega: navduševati? Res je malo starokopiten, drži se pač starega pravila: Pri jelu se drži naprej, pri pitju nazaj, pri delu pa stopi vstran, da drugi lahko delajo. Zavzetost in privrženost za staro še vedno nekaj velja. In iznajdljivost. Za zgled ga ne bom postavljaj, prvega kamna pa tudi ne bom metal vanj. Če bi ga napravil mladega, bi ga moral prikazati

ali z dolgimi lasmi ali z obrito glavo ali pa samo s polovico obrite glave. Ne leži mi tak junak, pa še v gostilni bo moral delati!

Prva zapreka: Kako boš začel z Maticovo praho? Z nedeljo ali s ponedeljkom? Na videz tako preprosto vprašanje, obenem pa tako zamotano. Začneš z nedeljo, vsi bodo mislili, da je Matic lenuh in požeruh, da je tisto njegovo trpljenje že od začetka zlagano, da sem si ga sam izmislil. Kje se je pa videlo, da bi začeli teden z lenarjenjem, požeruštvom in kaj vem, kaj še?

Začnimo s ponedeljkom, samo da mene ne boste obsodili, da ga silim delati. Po nedelji, ko se ne dela, mora vendar nekaj priti. S tem, če je ponedeljek, še ni rečeno, da moraš delati kakor črna živina. „Kaj bela ne dela?“ boste vprašali nedolžno. Poznam taka vprašanja. Seveda dela. Morda jo s tem celo žalimo, ko govorimo o črni na tak način. Lepega zlomka bomo imeli, če se nekega dne postavi pred tebe bel vol ali bela krava in ti začne naštevati: toliko in toliko let sem ti zvesto služil, oral, vozil, ti pa pišeš o črni živini, kot da bi jaz samo prežvekoval in dolg čas prodajal vhlavu, ali pa se klatil po gmajni. Pa krava, bela, pšenično bela, rjava, ko te bo pogledala z očitkom, če ne kar z očitki: „Uo, ti! Sedaj pa povej, koliko več mleka ti dajejo črne krave? Pa telet? Koliko več jih imajo črne?“

Paziti bom moral, premisliti dvakrat preden kaj bleknem, trikrat preden kaj napišem. Opravičevanja, da nisem tako mislil, kakor sem napisal, da sem napisal, kakor so napisali že drugi, da bom popravil, drugič drugače napisal, prej pa bolj premislil, so jalova. Na narodno modrost se bom moral sklicevati, preobleči jo v novo obleko: črna živina da se osvabaja, če se ni že osvobodila od dela. Tudi Matic bi se osvobodil od dela, pa nima zadosti razvite razredne zavesti, zato da mu odtujujejo sadove dela, da je izum fajmoštrov, ki so se črno nosili. Preživela doba. Narodu, nevednemu kot je bil, pa tudi ni da bi zamerili. Maticu Pokljukarju, če bi se rodil pred par stoletji, bi gotovo sojenice napovedale veliko prihodnost, nič manj kot glavno vlogo v slovenski pikareski.

Tukaj imate! Sojenice so vsaj napovedovale usodo. Kaj so pa rojenice tam delale? Saj Matic se je sam rodil. Kaj vsega si ni izmislil narod! Pustil bi sojenice, ne pa stlačil še rojenice zraven. Delati niso imeli kaj, od tega pride to. Od prevelike domišljije in premalo dela si ustvariš iz niča biriča. Na svoje potomce bi pomislili, da se bodo morali otepati z vsem tem. Kar nekako tiho zlobo čutim do vseh teh prednikov, ki so že

izginili v mraku pozabe in megli nerazločnosti. Njim je bilo lahko. Živeli so v drugem času, naš je pa drugačen. Prej si se zleknil na peč, vampe si si pregrel in misli so kar same splezale v glavo, kot mlade mačke v gnezdo, sedaj se moraš pa krvavo ubadati, da prideš do njih, pa ti še očitajo Matica Pokljukarja. Vlegel na peč! Ležal cele dni in buljil v sneg, ki ga je burja nametavala kot za stavo. „Kam se boš pa sedaj vlegel?“ to te vprašam. Peči ni, noge imam mrzle. Lahko bi bila, pa so me osla starega premotile ženske; da v Ameriki ni mraza, da je peč nekaj kmetavzarskega, grdega, starinskega, nečednega, kar je treba skrivati pred ljudmi, o čemer se ne sme govoriti, če ne te obdolžijo, da si starokopitnež. „Piši, piši,“ sem si dopovedoval. „Res imaš noge mrzle kot pasji gobec, ampak Matica, jaremčka in prahe ne izpusti.“

„Začnem,“ sem si rekel. „Začnem, potem bomo videli. „Ponedeljek, torek, sreda, četrtek... Sreda! Če ni sreda tudi sredi tedna, potem sem se prehitro odločil za ponedeljek, češ da se teden začne z njim. Prepričal me je četrtek – četrti dan, petek – peti dan. Kaj boš grošaril, saj je vse kot na dlani. Zaenkrat je bilo seveda še na prstih, ki sem jih upogibal, ko sem štel dneve. Odloženo je, kocka je padla!“

Ponedeljek Matica Pokljukarja – prvi dan prahe.

Začeti bi res morali s prvim dnem, pa se bojim bralčeve nedoračenosti in nerazvitosti (da ne zapišem naravnost neumnosti-topoumnosti), moram povedati, da se je začetek vršil v Maticovi glavi. Matic je ležal na postelji, lega, ki je zelo podobna tisti na psihoanalistovemu divanu. Tudi posledice lege bi lahko primerjali pri Maticu in pri psihoanalistovemu bolniku: misli in domisli, spomini in predspomini, vse že zdavnaj pozabljeno rine v možgane. Maticu jih seveda ni bilo treba, ker je sodba in vse, kar je bilo v njej, spominjalo na strogo, rekel bi asketsko življenje, potrebno pa je za bralca, da si ustvari približno sliko. Matic spominov ob ponedeljkih ni ljubil, še manj je ljubil svojo sobo. Soba ni bila soba, povejmo že zaradi resnicoljubnosti in odkritosti. Pred kakšnim stoletjem je moral varčljivi Lah ali Španec zgraditi za spravo stvari, ki se mu jih je zdelo škoda zabrisati na cesto, majhno sobo na balkonu. Podaril bi jih lahko tudi cunjarju, ampak Bog ve, če bi jih ta vzel, kajti tudi cunjarji imajo svoj socialni status, mislim reči družbeni položaj v Ameriki. Zraven tega je pa grdo barantati na vratih za piškavo, polomljeno nočno omarico ali preluknjano ponev pred sosedi: lepo se pa le sliši, če pred možnim ženinom hčere omeniš: „Zgoraj imamo še eno sobo, polno stvari, ki jih ne rabimo.“ Res

je, da dandanes redkokateri verjame, ni jih več takih naivnih zetov!

Kako je prišel Matic tja? Druga zgodba, dragi bralec, druga zgodba! vsega ti vendar ne morem razložiti v prvem dnevu prahe. Pristal je, kot pristane ladja v pristanišču, pa še korenine je najbrž pognal, ki jih ladja ne, drugače ga ne bi dobili tam, kjer smo ga.

„Kazen božja,“ bi rekle tercijalke. Lenoba, bi rekel kdo drug, Matic pa je imel navado reči: „Usoda!“ Boš šel proti usodi. Zastonj! Poleg tega je imelo pa tudi svojo dobro stran dolgoletno življenje pri istem gospodarju – poštar ga je poznal! Res, da Matic ni dobival pisem, pa če bi le enkrat kakšno prišlo? Ni Matica Pokljukarja tukaj, bi ugotovila pošta, pismo bi romalo nazaj v domači kraj! „Zakaj nazaj?“ je pomislil Matic in ni vedel, da ponavlja verz Gregorčičeve pesmi. Podzavest pač, ne-za-vednost, kaj bi moralo drugega biti. Sumničenja, nezaupljivost, obrekovanja, sovraštvo in kaj vem, kaj še vse bi lahko povzročilo vse to. Vzrok? Matic Pokljukar! „Kje je moj Matic,“ bi zavpila domovina. „Tujina, Amerika sta ga požrli. Kapitalisti in izkoriščevalci, saj vemo. Niso dali človeku, da bi se razvil, da bi pokazal, kaj zna. Da bi na starost užival sadove svojega truda in se odpočil. V krogu svoje družine. Skoraj inako se mi je storilo, ko sem pomislil na Maticove potomce, ki jih ni bilo, čeprav bi bili lahko. Eh, Matic, Matic, nisi izpolnil svoje dolžnosti. Moral bi jo, saj ni tako težka.

Ni da bi štel vzdihne, toda Matic je vzdihnil drugič. Nad posteljo so visele hlače, in Matic je vedel, da visijo, čeprav je samo razločil njihovo senco, ker soba ni imela okna. Tu in tam je skozi kartonasto streho pogledal žarek sonca, vendar na hlače ni nobeden posvetil. Bolje tako, bodo barvo ohranile, zmožile se ne bodo ob dežju. Leta ne tečejo zastonj. Res je tudi prej streha zamakala, toda zadnja leta je bilo pa le preveč; karton je preperel, katran izhlapel, streha je bila luknjasta na vseh koncih in krajih. Reševala ga je plastična prevleka na postelji, da se ni zmočil ob dežju.

Hlače! Cvetó, cvetó! Leta se jim poznajo. Razcefrane od hoje spodaj, od rabe na razporku, prozorne na kolenih. Rob so pa hlačnice le držale, čeprav je bil že tretji dan od konjskih dirk. Ob petkih zvečer je pošiljal Matic hlače v čistilnico, da mu jih je Japonec zlikal in da je bil dostojno oblečen za konjske dirke. Seveda je med tem časom moral pozimi ostati v postelji, poleti pa tudi ni bilo dosti bolje, saj brez hlač ni mogel iz svoje luknje. Je že tako na svetu; eni imajo hlač, da ne vedo kam z njimi, drugi imajo samo ene, da ne morejo nikamor, če jih

dajo likati. Da so konji krivi, da ima Matic samo ene hlače? Matic bi ogorčeno zavrnel tako misel, če bi se mu zbudila, ali če bi kdo samo namignil na to.

Po tolikih letih je vsako izgubo pri stavah jemal, kot da izgublja nekdo drug, ne pa on. Še celo govoril je samemu sebi, kot da govori z nekom drugim: „Viš jo mrho podgramasto, kako so jo drugi pretekli? Kaj pa bi jo stalo, če bi malo hitreje stekla? Matic! Le zakaj si stavil nanjo. Spet si ob denar!“ Toda tudi to je imelo svoje prednosti: ni se mogel kregati, lahko si je pa očital in dajal nauke, kar tudi ni malo: „Kam si pa gledal, Matic, ko si stavil? Mrha je res vnukinja Hazarda, po materini strani pa Violete, ampak kdo jo je jahal? Mali Gómez! Ta pa se šele deset metrov pred ciljem spomni, da ima bič. To pri dveletnih žrebicah! Kaj bi bilo, če bi jahal štiriletne konje na osemstvo?“ In Matic je razočarano zmajeval z glavo, kako je mogel staviti na kobilo, pri tem pa pozabiti na jahača. Še ploskal je nazadnje, čeprav ne Gómezu, falotu, ampak vsem, če ne vsem pa vsaj Faríasu, ki si je brisal pot in stepal prah s hlač, kot da bi on tekel, ne pa kobila.

„Ponedeljek je,“ je grenko ugotavljal Matic, „v žepu pa spet vse prazno“. Prej pred dirkami je imel vsaj upanje, čeprav ne v žepu. „Če ni bilo nič v soboto, kdo pa pravi, da drugo ne bo“. Samemu sebi je prikimal: „Predolgo si ostal včeraj v gostilni, Matic!“ Sonce je že neusmiljeno pripekalo na prepe-rele kartone na strehi. Začeti bi moral že ob osmih, toda kdo, ki samega sebe spoštuje, začenja delati tako zgodaj, pa še ob ponedeljkih? Matic ne! V glavi mu je šumelo nekam čudno, v ustih je imel tak okus, kot da bi mu jih počistil smetar z metlo, ki jo je namočil prej v jarek, trebuh je glasno protestiral. „Vstanem, pa če bo potem ne vem kaj. No, le vstani, Matic!“ si je prigovarjal. Premišljeno je najprej dvignil glavo, nato se je oprl na komolec, šele potem se je dvignil z gornjim delom in izvlekel noge na tla. Pozimi ga je to kar prebudilo, pa še dobro mu je delo. „Knajpam se,“ si je del, da ga bo še dlje pestil zaradi gorkih tal. Pošaril je z nogo, toda bal se je skloniti. Kri se mu je kar z valom prelila v glavo, kot da so ga nalili z njo in da ne teče po žilah.

„Zaradi coprníc in more ne smeta čevlja stati skupaj, še manj pa da bi gledala v vrata,“ si je Matic ponovil priporočilo stare matere. „Moro zmešaš, Matijče, in coprnice spelješ na led, samo čevljev ne puščaj skupaj!“ Na rodovitno zemljo je padel babičin svet, posebno je veljal za sobotne in nedeljske večere, kadar niso bila že jutra naslednjega dne. Matic se ga je držal, čeprav je nanjo že pozabil. S coprnícami ni imel opravka, mora

ga ni tlačila, s ponedeljskim mačkom ima pa opravka vsak pošten kristjan.

Ni bilo nevarnosti ne za moro ne za coprnice, pa če bi jih bilo ne vem koliko – Matic je našel čevlje za vrati, drugi je sramežljivo kukal izpod mesta, ki ga imenujemo vzglavje. Da, vsa zadeva je bila v tem, da se je Matic narobe vlegel prejšnji večer, seveda, če ga ni luna dvignila in obrnila, kar pa je malo verjetno in znanstveno še ni potrjeno, da bi luna obračala pijance na posteljah. Previdno je zlezal v hlače in si nataknil igrive čevlje. Vse! Srajco je imel na sebi, druga je potrpežljivo visela na vznožju in čakala sobote.

Pravijo, da leta in denar primaknejo „don“ k imenu v Ameriki. Matic bi bil zaradi let že lahko dondon, ostal pa je samo don Mateo in še to ne za vse. Pravijo tudi, da ena stvar potegne drugo. Tudi to je res! Matic je živel in delal v gostilni, tudi jedel je tam, vse drugo so malenkosti. Britje in striženje las? Zakaj so pa brivci! Pranje? Tisto, kar je Matic imel, srajco smo že omenili, je sam opral, ni se treba vtikati še v podrobnosti in iti v notranjščino.

Delal? Da tudi delal je Matic Pokljukar, vendar se je pri tem držal gesla: Moli in delaj! Če je pri tem mišljeno za moli, pogovor z obiskovalci gostilne, je Matic molil, delaj pa je že na drugem mestu in Bog ve, če je Sv. Pavel mislil, da mora biti matematično razdeljeno eno in drugo. Pripeljejo pijačo, Matic razloži jo in odnesi v hladno notranjščino gostilne! Tudi v pekarijo in trgovino so ga pošiljali, potem pa je bil za nekaj ur dopoldne poveljnik metle in gospodar smeti.

Vem, da bo kdo, posebno ženski spol, pri tem vihal nos, toda tudi metli in smetem mora nekdo zapovedovati in Matic je bil kakor zanalašč zato. Uro pred kosilom so mize onemele pod težo stolov, ki so z navzgor molečimi nogami dokazovali, da gre zares. Matic je vedel, Matic je znal. Vedel je, kdo je prejšnji večer kje sedel in s čim se bo srečal pod mizo. Znal pa je tudi vihteti najprej metlo, potem pa še mokro cunjo kot izvedenec. Cunje seveda ni vihtel, ampak vlekel po že pometenem podu. Na vse je mislil Matic: kdaj je treba začeti, koliko razkuževalne tekočine je treba curniti v vodo, v kateri je namakal cunjo, kje je treba dvakrat potegniti z njo, kje enkrat, kako mokra mora biti cunja, kako mokra tla, da se bo videlo vestno opravljeno delo, večje roke in da bo že sama lužica pred pragom opozorila vsakega: „Matic dela tukaj. Snaga in red vzdržujeta svet. Jejte pri nas, ker...“

Opozoril in priporočil, dragi in pobožni bralec, bi sledila še cela stran in jih ne mislim naštevati, da ne bo kdo posumil,

da delam propagando za Maticovo gostilno. Naj bo dovolj za začetek prvega dne prahe, ki ga bom raztegnil še na

tokrek, drugi dan prahe ali življenja Matica Pokljunkarja.

Vem, vem, da so pisatelji v veliki večini nevljudna in precej poživljena človeška zvrst, zato so jih pa že upravičeno postavili med pisce, ki se bližajo pisunom – Bogu hvala! Začel je Matic svoj mukepolni dan, upam, da se je bralec že sprijaznil s praho – le zakaj takole nenadoma pretrgati pripoved? Nespoštovanje dela, žalitev za Matica, goste, bralca in še koga. Potem pa še stoli z nogami kvišku, mokra tla, ogorki in lužica pred vrati, v kuhinji pa razkačena kuharica – na slab glas bom spravil „Abuelo, aquí se morfa de todo“.¹ Naj mi odpusti bralec, kuharica in občinski nadzornik za zdravje, skušal bom popraviti vse, kar se le da; dol stoli, stran s cunjo, metlo v kot, lužico pred vrati je že popilo dopoldansko sonce, veter je raznesel ogorke, samo še majhen smrad po razkužilu naznanja, da tu ne gre za poceni propagando z nagimi babnicami, rock glasbo, natakarkarja z belim suknjičem in zlatimi gumbi, ampak da boš vstopil v družinsko zdravo okolje z zdravo hrano in solidno postrežbo. Snaga pred vsem drugim, je bilo geslo Matica, ki pa je dan za dnem trčilo ob drugo, gospodinjino: Varčnost! Denar! Da, da, dva gesla sta bila in Matic je moral plesati med njima.

Po Maticu je bilo razkužila vedno premalo, po gospodinji vedno preveč. Po Maticu je bil duh razkužila, ki je privabljal goste, po gospodinji je bil smrad, ki jih je odbijal. Po Maticu je duh vzbujal apetit, po gospodinji je bil povod bruhanja. Po Maticu... Dosti! Dokazal sem pluralizem mnenj in odnosov do ene in iste stvari, vendar moram dodati še zadnji vzrok, zakaj ta raznoličnost, od kod, od kdaj! Matic je bil starokopiten in trdovraten!

V Maticu je živel zakoreninjen spomin na jutranjo prežganko, tam izpred polstoletja in več. Ne svet ne ljudje ne zdravniki ne nova odkritja zdravstva o škodljivosti prežgane moke, mu ga niso mogli izruvat. Kako neki, če pa je bil obdan s svetlobo, kaj s svetlobo, s sijem, ki je prihajal s peči in obseval babico že navsezgodaj zjutraj, z vonjem prežgane moke, z okusom prežganke še po tolikih letih. Vid, okus, vonj so se sprijeli v spomin, spojili v eno, in se zarotili proti Maticu – takrat je bil še Matijče – Matijče, ne boš nas pozabil, ne boš pozabil prežganke. In Matic je ni pozabil! Matic je bil trdovraten! Da bi on odstopil od svojih načel?

Nekaj slavnostnega in skrivnostnega je bilo v ozračju, ko se je kuhala prežganka, kar je kuhanje še bolj vtisnilo v dušo.

„Ena, dve, tri!“ so se premikale babičine ustnice in Matic je vedel, da šteje žlice moke, ki jih je stresala v ponev. In ko je z lojeno svečo napravila križec čez lonec, so zopet morali biti trije. Ko sta zvečer molila za verne duše, je babica vedno dodala še očenaš za tiste, ki niso ne tu ne tam. Zopet trojica! Bolj zamotan je bil prejšnji svet Matica s trojicami, kakor sedanja, ki je poznal samo dvojice: imaš-nimam, plačas-ne plačam, si pri denarju-nimam ficka! Poldne! Zadnji zvoki sirene, ki so prihajali iz cementarne „El caño criollo“,² so se še potikali po danji, ki je poznal samo dvojice: iiaš-nimam, plačaš-ne plačam, si pri denarju-nimam ficka!

Poldne! Zadnji zvoki sirene, ki so prihajali iz cementarne kuhinje, ko se je z Maticom zgodila sprememba – metamorfoza bi rekli danes po Kafku, prej pa ne vem, kako se je reklo. Postal je don Mateo, postajal bi bilo bolj pravilno, ker se je to godilo dan za dnem. Srajca se je skrila pod belim jopičem, Matic se je poravnal kot sveča, glas mu je postal zapovedujoč, kovinski, gibi, urni, sunkoviti: Eh, Matic, Matic! Kako malo je bilo treba, da si se spremenil – belega jopiča, nič več!

Zatopotali so koraki po pločniku, potemnela je gostilna od prvih gostov. Niso se prvi dobro posedli, ko so že poleteli prvi ukazi proti temni odprtini kuhinje: „Naprej z milaneso in pečenim krompirjem! Zajahano kostelete s solato! Veliki pučero! Dve porciji ravijolov!“ Za poltona nižje so jim sledile juhe, omake in ostali drobiž, ki je bil naročen nekako sramežljivo, nehoté ali celo z odporom.

Matic je nosil na mizo potrpežljivo kot mula, zdelo se je, da se nekam nestrpno prestopa kot dirkalni konj, če se ni v odprtini takoj prikazalo, kar je zahteval. Vmes so romale steklenice z vinom, pivom, sodavico, oljem in kisom, sir in kruh. Par minut nato, ni bilo slišati drugega kakor cmokanje, pihanje, škrtanje in požiranje, ki ga je prekinjalo samo žvenketanje z noži in kozarci. Spremenjeni Matic je delal čudeže! Zamrl je pogovor, da si lahko slišal kapljanje vina iz pipe in prerivanje milanes, ki so skušale pobegniti iz kozice. Pipa je bila že preperela in je puščala, odkar je pomnil Matic, najbrž jo je še pokojni prinesel iz španije. Gospodinja ni marala nič slišati o novi, vino je hotela v sodih. Ni se hotela znebiti slave, da ima domače vino. Bolj kot domače, je bilo udomačeno, saj je Matic odtakal prve litre in dotakal vodo, da ga je udomačil. Čena zaradi tega ni šla v oblake, ampak Matic jih je približal k sodu. Res je bila slava, pa še z denarjem, kar je kar dvakratna slava, zastonjska in dobro prislužena z vinom. Poleg

tega se ga je bilo pa še težko napiti, kar tudi nekaj velja. Zdravo vino, ne pa kakšna žlobodra! Zdravje predvsem!

Niso še končali prvi, ko so se pojavili usnjarji in Matic jih je prej zavohal kot zagledal, morda so ga pa opozorile muhe, ki so v blaznem in obupnem begu skušale pobegniti skozi vrata; niso mogle prenašati takega smrada. Edino okno je bilo zagrnjeno; Matic je vedel, da zato, da gostje ne bi videli, kaj jedo in kaj vse bo moral prenesti njihov želodec, po gospodinji pa je zavesa dajala gostilni prav aristokratski vid: „Nismo kar tako. Zaveso imamo!“ Res je bila zavesa že izprana, na spodnji strani so se delale naravne resice in tudi barve je že bila različne; iz temne od spodaj je prehajala v pikčasto na sredi, medtem ko je bil zgornji del, sivkast od prahu in obledel od sonca, kakor se častitljivi starosti spodobi. Zlobni jeziki so trdili, da jo je muzej že zaprosil zase, medtem ko so manj zlobni govorili, da jo je občinski nadzornik še pod predsednikom Roco ukazal vreči v smeti.

Kaj se je jedlo, bo kdo vprašal. Na steni je visela tabla, kjer si je lahko vsakdo izbral, kar je hotel. Vprašanje je seveda, če je izbrano tudi dobil. Zarebrna pečenka je bila najbrž od grbastega živinčeta, toliko kosti je imela na hrbtiščni strani. Iz velikega, spoštovanja vrednega španskega pučera, se je čudežno rojeval v skrivnostni kuhinji mali pučero, s kosom govedine in meseno klobaso, ki je spreminjala barve: belkasta zgoraj, rdečkasta spodaj, medtem ko so konci molče vpili, da se je kuhala v sosedstvu krvavic. Na nek način je bil mali pučero sin velikega, če ni bil celo starejši brat, saj so v loncu metali vse, kar je ostalo od prejšnjega dne. Poznavalci so trdili, da se da ugotoviti, če je bilo tudi zelje v loncu; listne uši so se še po smrti grabežljivo in zagrizeno oprijemale klobas. Na zrezke so se spravljali samo močni in vztrajni značaji. Po eni strani se je zdelo, da je od hčera in vnukinj prvih krav, ki so jih prignali španci v argentinsko pampo, drugi pa so trdili, da gre za usnjene odrezke, ki da jih pobira Matic na cesti, kuharica pa meče v lonec.

Iz vulgarnih makaronov, ki so vstopili čez vrata, je nastajala jed, ki so jo imenovali pašta, ki je imela velik ugled pri Italijanih; zbujala je spomine, predspomine in sospomine na obvezno nedeljsko pašto. Če je imela velik sloves, je bila istočasno tudi velika nevarnost za Abuelo. Naročiti pašto z maslom je bilo res nekaj nenavadnega, toda tudi taki čudaki so se dobili. Žužke, ki so se zaredili zaradi starosti v pašti, zlahka prekriješ z omako, za majaronove plevice jih imaš, tako sta trdila kuharica in Matic, kako boš pa na mizo postavil pašto z žužki,

mislim reči, rumenkasto, nežnotrepetajočo pašto brez žužkov, na katero bo potem gost razmazal maslo in potresel s sirom, je bila dolgo nerešljiva uganka. Saj posnameš tiste, ki so najbolj predrzni, ki plavajo na vrhu, kaj pa tiste, ki se pašte drže kot klopi, kot rešilnega pasa, čeprav so že poginili? Ni kar tako kuhinjska umetnost, imeti je treba nekaj v glavi, biti takorekoč karizmatična osebnost, da prepričaš gosta. Pri tem tudi zagr-njena zavesa ne pomaga.

Bili so izbirčneži, ki so trdili, da jim krompir mežika s krož-nika, da je slabo olupljen, drugim spet niso bile všeč krvavice. „Nova vrsta, baskovska, krvavic je,“ se je božil Matic, če je kdo imel solzne oči, ko je požiral kožo nebritega pujsa. „Kaj je revež vedel prej, da bodo njegovo kožo zrezali v krvavice? Če bi bil vedel, bi se gotovo obril.“ Tudi orehove lupine v kr-vavicah so nekatere motile, toda bile so dokaz, da so orehi v njih. Tisto, kar je bilo odvečnega v solati, tako ali drugače ni več plezalo, hodilo ali skakalo: treba je bilo samo pogledati ščetinaste in mišičaste roke kuharice in nov dokaz je bil tu, da pri Abueli ne boš dobil živalic, kvečjemu njihova trupla.

Z vinom je bil res križ nekaj časa, ker je spreminjalo barvo in okus. Pripeljali so ga navadno v ponedeljek – barva temnordeča, ki je vlekla na vijoličasto, okus trpek, pretrpek po sodbi gospodinje, da bi moglo biti domače vino. „Matic!“ je poklicala in Matic je za dobro gostov in gostilne odločal barvo in okus vina. Saj ni šlo za prvovrstno, izredno, odlično vino, za domače vino je šlo. Že pred četrtkom pa se je spremenilo v rdečkasto namizno vino, ki bi ga brez očitkov zdravnik pred-pisal vsakomur, ki mora piti veliko vode. „Matic!“ je poklicala zopet gospodinja in Matic je s prežganimi zamaški delal čudeže, kot Jezus v Kani Galilejski: barva vina je potemnela, okus je postal grenkast, trpek. „Takega pijo samo tisti, in še to na zad-njo uro, ki cigaret niso kadili, bab ne mečkali in čebel ne ubivali,“ je hvalil vino gostom Matic. Priporočal ga je za jetra, srce, želodec, čreva in vse kar imamo v notranjščini. In res jih je morda pomrlo od njegovega vina manj kot od pravega. „Zdravniške raziskave tozadevno še tečejo,“ bi rekel predsed-nik odbora za zdravje.

Tretji dan prahe Matica Pokljukarja, trpina.

Nismo še sredi prahe Matica Pokljukarja, naj se ne moti potrpežljivi bralec, ki se je dobral do tega poglavja, ne bom ga še izpustil iz pesti. Brati-dobrati. ... drugo je dobrati se. Fant se je dobral do dekleta – splezal je po lestvi in prišel do njega, toda ti, potrpežljivi in vse hvale vredni bralec, si se

morda le dobral do tega poglavja, za kar se ti ponižno zahvaljujem. Ne mislim te posiljevati z novimi besedami, nimam te za nevednega in nevrednega dediča Prešernove govornice, ki je tudi tvoja in moja. Sedaj sem pa v zadregi, ker bi moral dodati vsaj še Cankarja in koga drugega, ker pa se vrstni red tako hitro spreminja, imena se mu dodajajo in odvzemajo te ne bi rad pohujšal s mojo nevednostjo. Hūd si že, ne bom te še pohujšal, tako! v tem pomenu mislim.

So dela, ki se delajo samo enkrat na teden, poleg drugih, običajnih, ki se delajo vsakodnevno. So ljudje, ki jedo vedno isto, kot so ljudje, ki hočejo vsak dan drugačno jed, nekje v sredi teh so pa še drugi, ki imajo za vsak dan določeno jed. Med te je spadal Matic, ne mislim zaradi jedi, ampak zaradi dela. Za Matica Pokljukarja je bila sreda dan praženja kave. Skoraj bi rekel, da se je ta dan vedno znova obnovila slava „Abuele“. Ne trdim, da je gospodinja kupovala surovo kavo na debelo, v vrečah, ugotovil sem, da je Matic ob sredah pražil kavo; tisto, ki je bila v vreči za vrati in je bila že trikrat prepražena in rabljena. Odcedila se je sama, posušila tudi, treba jo je bilo samo še enkrat prepražiti in to je vse. Da, morda za bralca!

Ob sredah je dišalo vsaj en blok, če ne celo dva, naokoli „Abuele“; odvisno je bilo od vetra, voha, starosti kave, izrabljenosti in časa praženja. Če so ljudje, ki so zaspali Ameriko, Maticove gospodinje ni med njimi. Ona si jo je delala, z Maticovo pomočjo seveda. Milo se človeku stori, ko pomisli, da Matic ne bo nikdar imel spomenika, kot Krištof Kolumb, ki je Ameriko samo odkril. Vendar, kako bi bilo lepo, če bi mu ga Amerika postavila: Maticu Pokljukarju, soustvarjalcu države – hvaležna Amerika! Z zlatimi črkami! Učiteljice bi vodile pred spomenik razrede belo oblečenih otrok in bi jim govorile z gannjenim glasom: „Otroci! Malo več miru in spoštovanja, prosim! Stojimo pred spomenikom moža, ki je...“ In ponesla bi se hvala Maticu kot reka, da bi otroci že v nežni mladosti dojeli, komu morajo biti hvaležni za prekrasno morje, gore in vode, vse skrite in odkrite in pokrite lepote domovine. Dovzetni so takile šolski otroci, le škoda, da postanejo v življenju navadno capini. Pomanjkanje spomenika Maticu in slabi učni načrti so krivi. Od Akademije znanosti bi pričakovali, da bi ga omenila kot iznajditelja kave brez kafeina in priporočljivost MAKA (Makot iznajditelja kave brez kafeina, od medicinske fakultete globokih in resnih razprav o škodljivosti kafeina in priporočljivosti MAKA (Maticova kava), MAPOKA (Matica Pokljukarja kava), od zdravniškega združenja simpozije pod naslovom „Ka-

va Matica Pokljukarja in njegov čas“, od države, ki ji je prihranil devize, vsaj tri vrste kolajn: zlato, srebrno in železno, ki bi se podeljevale najbolj zaslužnim državljanom ob obletnici njegove smrti. Črna nehvaležnost! V življenju nič, po smrti nič! In vendar so bili tako redki Maticovi gostje, ki so bolehali na želodčnih čirih, poapnenju žil, nespečnosti ali živčnosti.

Ob sredah so bojzljivo obenemeli psi stiskali repe med noge kot pred potresom, miši in podgane so se svobodno sprehajale po pločnikih, ker so mačke izgubile voh, komarji so se že kilometer prej ogibali Maticove gostilne in med muhami je bil velik mor, da ne zapišem pomor. Bile so resne in utemeljene pritožbe celo na policiji zaradi tega; pse da redimo in mačke, ki pa so zaradi praženja kave dva dni na teden brez voha. Tatovi vedo, kaj vedo, vohajo, miši vedo, podgane čutijo, zato je največ škode prav ob sredah. Ko je policijski komisar izvedel za pritožbe, se je na sredo popoldne z dvema policajema napotil k „Abueli“. Duh je res bil, da sta varnostnika radostno zažmurila oči, komisarju dostojanstvenost tega ni dovoljevala, vsi trije pa so pohiteli, da čimprej pridejo do materialnega in obtožujočega dokaza.

„Tri kave in da bodo dvakratne!“ je oblastno in glasno naročil komisar, takoj ko je vstopil v gostilno. „Tri velike kave!“ je kakor v odmev ponovil Matic proti kuhinjski odprtini in še sam izginil v kuhinjo. Seveda ni pobegnil, izginil za vedno ali popolnoma. Gorenjci pravijo: „Jé zginou kat u kurje rit voda“. Matic ne! Prikazal se je pred možmi postave čez dve minuti s tremi skodelicami kave, kot da jih je čakal že celo popoldne. Srknil je komisar in svetlo pogledal po svojih dveh podložnikih. „Dobra kava!“ „Zelo dobra, gospod komisar,“ sta uslužno pritrdila in na tem bi se morala stvar končati; pa se ni. Odslej je vsako opoldne pripravil Matic ročko kave še za komisarja in varnostnike. Seveda so pozabili plačati – nič zato! Ko je prišla pritožba zaradi praženja kave drugič, jo je komisar z ljubitelji psov in mačk poslal na Društvo za zaščito živali, kjer so ustanovili poseben odbor, pod katerim je zadeva res dokončno zaspala. Baje so bili še bojzljivi poskusi, da bi se preprečilo praženje, toda o tem je vedel samo komisar; enkrat je nemirneže poslal na direkcijo norišnic, češ da gre za odtujitev lastnine bitij brez pameti, mišljen je bil voh mačk in psov, tam pa so mislili, da gre za norce in so jih za lep čas zašili. Potem se je vse umirilo.

Slava „Abuele“ bi zrastle še za eno stopnjo, če bi bilo mogoče: valile so se družbene plasti, mase bi lahko rekli, na kavo k „Abueli“ in nekateri si je ustvaril zavidljiv družbeni

položaj samo s tem, da je rekel, da misli iti, ali da je bil na kavi pri „Abueli“.

Manjkajoča praha ponedeljka Matica Pokljukarja,
opisana na četrtek.

Ni da bi klafal v tri dni, že tako se bo kdo užaljeno namrdnil: „Le o čem kvanta in zakaj? Zakaj pa ni v ponedeljkovi prahi opisal, kaj se je zgodilo?“ Predolga bi bila, poglavje preveč razvlečeno! Skušaj me razumeti vendar, pametna bitja smo – racionalna! Tam ti urednik gleda v oči izza mize, potrka „Tako, tako mladi človek. Pohvalno! Sedem dni prahe, pravite? Glejte, da boste zaorali dovolj globoko, da bodo razbori ravni, pri vsaki točki s svinčnikom po njej, da si boš bolje zapomnil: kraji enakomerni, na vzvratih ne zahajajte v sosedovo! Li-te-ra-tu-ra! To si zapomnite, zapišite na čelo, in če prodre še tja, kjer imajo drugi možgane, toliko bolje! Srečno!“

Čez vrata je že rinila mlada frklja. „Te najbrž ne boš tako hitro odpravil, kakor si mene,“ sem pomislil. „Zatiralec talentov. Ideolog prekleti!“ Ostalo mi je pa le v spominu tisto o enakomernih krajcih. „Vtaknem del prahe s ponedeljka kamorkoli, če pa nanjo pozabim, pa tudi ne bo škode“. Poleg tega pa ni lepo začeti že v ponedeljek s take vrste praho, nehal bi brati bralec in še zamera bi bila; s klafanjem in kvantanjem začenja, slab znak! Kaj je vseeno eno in drugo? Da, zdi se, da je vseeno, zato sem si ogledal še Slovar slovenskega jezika: Tako je! Sinonima sta po slovarju, če nista, bosta pa še postala.

Znanca imam, velikega učenjaka, prijatelja si ga ne upam imenovati, ki so mu hvaležni učenci in bližnji prijatelji napisali in posvetili debelo knjigo. Prav v ta kvantati in kvanto, klafo in klafarjenje se je vtaknil eden izmed njih. Posegel je do učenega Kuralta, očeta Bleiweisa (se je ogkal kvante!), gromovnika Koseskega (ni kvantal ne klafaril!), Prešerna (je bil blizu kvante in klafarjenja!), Kopitarja (je bil proti kvantom!), ob Vodniku se je ustavil (se ne ve, če je kvantal!), v Janežičevo Slovensko počelo je pokukal (se je izogibala kvant!) in še in še. Kako se ti je zvijal in pregibal pojem kvante, pravcate nesreče in še danes ga imamo tukaj. Le odkod taka trdoživost? Pomislite samo na spovednike: „Si kvantal? Malo. V kakšnem pomenu si kvantal? Takole, po domače.“ Težke pokore! Potlačeni značaji! Samoobtoženja! Narodna tragedija!

Potolažil me je zapis slovenskega učenjaka v Avstriji o „koverehu“, našem dolenjskem ofrehtu. Ofreht delati na Koroškem je pomenilo iti zapet družici neveste, ki je mlade skupaj spravila. Gotovo je moral ženin fantom plačati za pijačo, da so šli

zapet, čeprav tega učenjak ne omenja. Vsa zadeva se je izrodila, ko je prišla na Kranjsko in so fantje morali peti zastonj kakršnikoli frklji, ne pa zaslužni in spoštovanja vredni nevestini družici. Degeneracija in izroditev šeg, če ne celo navad na celi črti! Potiho bi vam povedal, zapisal bom pa kot navadno, da je koa tisto, kar imajo ženske in kvanta pride prav od tam. Lepo se je zanimati, kako se razvija vsa stvar. Mislim na pojem kvante namreč!!!

V del Maticove prahe v ponedeljek so spadale častilke Venerne, hčerke teme, ljubiteljice belih cest, temačnih parkov, zakotnih beznic, mahale s torbicami, tolažba mornarjev in trgovskih potnikov, vseh osamljenih in ne razumljenih. Kurve!

Če sem napisal kurve, se nisem zmotil, naj mi oprostita Trubar in Dalmatin, očeta slovenske knjige. „Kakor kurba na kantonu...“ je napisal Primož z Raščice in slabo je napisal. Nazaj h koreninam, je geslo današnjega časa. Kurvati izpred tri-štiri tisoč let pa pomeni prav prodajaš in se je že takrat pisalo z v. Zakaj bi prodajalke ljubezni in najstarejši poklic zemlje morali pačiti z „b“?

Razložil sem torej ofreht, kvanto in še kurvo: vse so bile preganjane in iskane, najdene in zavržene, odsvetovane in priporočene, rabljene in izrabljene, le do slovenskega jezikovnega razsodišča ni prišla nobena. Govorim in pišem o besedah, ne o osebah! Osebe je imel Matic Pokljukar na skrbi, meni je prepustil besede, zato ne skakaj vame, dragi bralec!

Vse to se je zgrinjalo v jutranjih urah v „Abuelo“, malo zato, ker je bila edini kraj, ki je bil odprt in kamor so lahko šle prodajalke ljubezni, malo da si oddahnejo od svoje mukotrpne nedeljske prahe, ki se je zavlekla do jutra. Da, bile so stare iskalke, ki jim je manjkala polovica zob, bile so smrklje, ki bi morale v šolo čez par ur, zrele zakonske polovice v poiskih sreče in denarja, ki so za sosede delale v bolnišnicah, obupana bitja, ki so se bala, da bodo morale oblačiti svetnike, spet druge, ki so bile polne upanja, da bodo našle in obenem spoznale svojo boljšo polovico v postelji, matere z začenjajočimi hčerami in hčere z obrt zapuščajočimi materami, poročene, ločene, samske, stare in mlade – vse so našle pribežališče v „Abueli“, za vse je bila njena slavna kava. Gospodinja je mislila na vse: Matic je ob nedeljah zvečer pricijazil preostalo pečenje, ki bi se do torka pokvarilo, ker imajo peki ob ponedeljskih prost dan. Vse to: kifeljci, kravjeki, varnostniki, mozaiki, testo z mlečnim nadevom, bele in črne tortice, Jakobova palica in nunini vzdihji, je romalo v peč za par minut, da se je segrelo in Matic je prodajal nato za doma pečeno pečenje.

Če je bil čudež v sredo vinom, zakaj ne bi mogel biti že v ponedeljek s pečenjem? Metamorfoza po Kafki, da ne ostanemo preveč kmečki!

Ker je bil Matic še samec, ni bilo pečenje središče zanimanja, pečenje je stopilo v ozadje. Večplastnost dogajanja! Lestvica vrednot zgodnjih obiskovalk je bila precej ustaljena: denar, moški, pečenje, pameten in stvaren nasvet. Denar da, toda tega je pobiral Matic, ne pa dajal, zato je zanimanje zanj počasi uplahnilo. Nočne obiskovalke so ga kmalu prepoznale in odnehale pritiskati v tej smeri. Po najnovejših izsledkih in dognanjih psihološke vede in ved, se ženski spol začne obnašati že v drugem letu do moškega drugače kot do ženske in to traja potem do groba. Toda Maticova varčnost je tako izstopala, da je šlo to pravilo v prah. Od tega tudi kifeljca ne dobiš zastonj! kaj še kaj drugega. Da pa ne bom krivičen Maticu, zgodnjim obiskovalkam in ženskemu spolu nasploh, moram dostaviti, da je Matic zametke varčnosti prinesel že s seboj, v Ameriki so se pa razvili v bohotno drevo, ki prenese vse sunke darežljivosti. Še mu je ostalo v spominu naročilo gospodarja, ki je imel najete delavce in je umirajočemu očetu naročal: „Oče, svečo ugasnite preden umrete!“

Z Maticovim denarjem ni bilo torej nič, nihče pa ni rekel, da ni bilo nič s sveti, moška družba je pa tudi bila – osebnost Matica. Eni je moral povedati, koliko zasluži ta in oni, druga se je zanimala, koliko ga podere ta ali oni, tretja ga je prosila, če bi jo seznanil s tem in tem, četrta mu je suvala pismo za tega in onega. Da, v množini! Beseda ni konj, svet je pa zastonj. Dobra beseda lepo mesto najde, se je opravičeval pred svojo vestjo Matic, čeprav ni bil popolnoma gotov, da stari reki še veljajo. Dvomil je celo, da bi zaradi nasvetov imel posebno zasluženje pri Bogu.

Obisk nočnih ptic je imel pa še eno prednost, ki je ni opazila ne gospodinja ne one same, če ne, bi mu to računale: v začetku tedna bi moral Matic očistiti peč, snaga je res bila, toda bili so tudi ščurki. S pečenjem so se raztepli na vse strani, v kolikor niso storili žalostno smrt v peči.

Matica Pokljukarja peti dan v službi človeštva.

„Vidiš, Matijče, če bi se mogel do kod dokopati, kjer dajejo napitnice. Trinkgeld!“ še po nemško mu je babica ponovila slovensko besedo, da bi se ga njen svet bolj prijel. Bili so časi, ko je babica bila še dekle, in so ji skoraj vsako leto tam za jurjevo podarili ruto, predpasnik, kaj večjega bi bilo že nevarno: prevzela bi se lahko, prevzetnost je pa greh. No,

v tistih časih so gospodinje morale skrbeti tudi za duše služkinj – odgovorno delo je bilo!

Matic je bil v Ameriki, kamor bi vsi radi, tudi z denarjem je imel opraviti, napitnice pa so menda že zdavnaj prišle iz mode. Ni imel sreče. Gara Matic cel teden in kvečjemu mu pade kakšen drobiž, ki ga da kdo, ki ima že raztrgane žepe. Če ima pa cele, ga pa naravnost odloži, da mu jih ne raztrga. Da bi pil vino, ki ga je sam ustvaril, mu ni šlo, onega drugega, ki ga je odtočil iz soda, pa je imela gospodinja pod ključem. Kadar mu je izročala ključe od skladišča, mu je že tudi naročila: „žvižgaj, žvižgaj, don Mateo! Tisti tango daj Buenos Aires moja draga dežela! Predolge kitice, zraven tega še vezane z melodijo med seboj, da bi mogel Matic v hitrici napraviti več kot tri požirke v presledkih. Steklenice konjaka pa so imele že vse rešilne lestve ob strani, ki jih je delala požrta španka, da bi ga ji skrivaj ne popili.

Da bila je požrta in stisnjena, da ne bi berač v trdi zimi dobil pesti snega od nje. Sprva se je Matic samo čudil, mlad je še bil in neizkušen, kako krožijo krožniki iz kuhinje v jedilnico, od tam pa se v elegantni elipsi vračajo nazaj. „Na eni strani bolj zapečen biftek!“ je poročal v temnoto kuhinje željo izbirčnega gosta. Kuharica je samo obrnila biftek, kot da bi se hotela prepričati, če ga je res potrebno popeči in meso je romalo nazaj na mizo v zadovoljstvo gosta, Matica in kuharice. Se je razkuhal riž – cedilo in voda sta bila že pri roki in riž se je kar nekam skrčil, zaguznil so rekli nekdanj, in zadobil vid in trdoto kakor jo mora imeti ravno prav kuhan riž. Se je upiral kuhi in ostajal trd kot zakrknjen grešnik, bikarbonat ga je omeščal v petih minutah. Vendar do odkritja pravih kuhinjskih skrivnosti ni bilo Maticu, ni se trudil prodreti do njih; hotel je ohraniti vsaj nekoliko slasti do hrane. Tudi s položaja natakara se ni maral ponižati, čeprav ga je gospodinja silila, naj se bolj pozanima za kuhinjo, mislila je reči za kuharico. Do tega zaključka ni bilo težko priti Maticu, ko je videl že prve čase, kako stikata glave kuharica in gospodinja.

Moral bi priti sedaj odstavek o Maticovih čednostih, ker pa so bile le prevsakdanje, jih moramo preskočiti. Omeniti bi bilo treba vsaj eno, da ne bo bralec mislil, da jih ni imel: trdnost značaja. Prav ta pa ga je iztrgala iz objema pohotne kuharice in je bila obenem tudi kazen za varčljivo gospodinjo. Po trdnosti značaja bi Matica lahko primerjali trmoglavosti baskovske mule, čeprav na zunaj ta ni nič večja pri italijanskih ali drugih mulah. Znanost ima pri tem zadnjo besedo, ta še molči o tem. Kar imamo pri mulah za napako, je pri ljudeh čednost,

le da ženski, ki sta bili pripravljene, da se zvezeta tudi s hudičem za Maticovo pogubo, tega nista vedeli. Kaj pa če je v tem globina ženske duše? Grdo je opravljati ljudi, zato sem opisal same lepe lastnosti Matica, sedaj naj bi ga pa postavil pred bralca kot bojazljivca, zaničevalca, prezirljivca, ošabnega lepega in nežnega spola in kaj vem kaj še. Kot zaljubljenec, ki trga listke marjetice: „Bi povedal, ne bi povedal...“ niham negotovo. Naj bo! Saj Maticov je dosti po svetu, kuharice se pa tudi ne manjka in ni nujno, da imajo rdeče nosove. Če je treba, se pa skrijem za Maticovo babico, ki je bila tudi del narodnega izročila, predajalka narodne modrosti. Ni prvič!

Navsezadnje pa ni ona ravno odsvetovala Maticu kuharice z rdečim nosom, drugače je bilo! Ona je samo rekla: „Matic! Plenice v farovžu, vojak z dežnikom in...“ Pri tem je navadno končala z dvignjenim prstom in Matic, pravim Matijče, je že vedel, da če so prve dve stvari nekaj grdega, tretja mora biti posebljena ogabnost, če se je babica ne upa izreči. Lahko bi rekli, da je celo več bil vreden nauk, ki ni bil izgovorjen, kot primerjava, ki je res prepričevala, ni pa imela nadiha skrivnosti, ki je potreben, da nauk nekaj zaleže.“ Lepo je biti vojak, sladko je umreti za domovino, toda če ti voda curlja za vrat, ti mrazi hrbet in ti žveklja v čevljih, tudi vojaku ni dežnik odveč“, je premišljeval Matic. „Lepo ni, dobro pa je! O plenica je vedel Matijce samo, da smrdé, da bi pa v faorvžih morale bolj smrdeti, o tem ni razglabljal. O tem še manj, da morata biti dva, da do plenice sploh pride. Če Matic ni razglabljal o vsem tem, zakaj naj bi jaz in ga s tem spravljaval v slabo luč?

Da, babičin dvignjeni prst in tisto tretje, ki je čepelo za njim, kaj naj bi pomenilo? Matic ni nikoli prišel do jasne slike o tistem tretjem, le dozdevalo se mu je, ko je našel kuharico, da diha v steno, da je to v neki zvezi z njim. Saj ni dolgo dihala, skoraj planila je od stene, ko ga je zagledala, toda tudi gospodinjino zagotovilo, da ji je slabo, ga ni pomirilo. Slabo! Duh po snopčku jo je izdajal in Maticovi prahi se je pridružila še kuharičina. Razberi, če moreš, kaj je bilo narobe, jaz vem samo, da se je trdnost Maticovega značaja še bolj okrepila pri vsem tem. Nos je nos in najbrž ni bil takrat niti posebno rdeč, vendar Matic je bil rešen in ozdravljen od vseh skušnjav.

Ob torkih je moralo biti vse čisto zaradi srede, ob sredah zaradi četrtka in tako naprej. Toda na petkovo snago je vplival poleg sobote še obisk gospodinjinoga bratranca, ki je po kuharici vodil račune gospodinji. „Delaj, čisti, snaži, Matic!“ si je dopovedoval sam sebi. „Pride škric polizani, jutri pride! Zapreta

se v sobo in začneta računati. Potiho seveda!“ šlo je najbrž za velike vsote, ker se iz sobe ni slišalo ne seštevanja ne odštevanja. Oštevanje je slišal Matic samo enkrat, toda potem ni bilo več škrica računovodje, gospodinji pa je najbrž tudi prišel, kar ji je manjkalo, le hitrica, s katero je odšel, se je Maticu zdela sumljiva.

Čeprav Maticu ni bil preveč všeč računovodja, mu ga je bilo vseeno žal: računi so bili zamudno delo in vedno se je našel čas, da je lahko pregledal zaloge konjaka in očistil steklenice. Če je pri tem redno izginila prva stopnica rešilne lestve, s katero je gospodinja zaznamenovala količino konjaka v njej, je to spadalo tudi v praho ali delo Matica ob petkih.

Ali res samo ljubezen družijo ljudi? Dolgo časa je bil Matic prepričan v to resnico, toda ko se je kuharici razbilo ljubezensko upanje, je nekaj moralo stopiti na tiste razbitine: razočaranje! Ob petkih se je pridružila Maticu pri čiščenju steklenic in Matic je postal bogatejši še za druge izkušnje, čeprav niso bile ravno ljubezenske. Računovodja je bil bratranec gospodinje kvečjemu po Adamu in Evi, računi pa so bili tudi vse nekaj drugega kot je v svoji nedolžnosti mislil Matic. Da ženska sovraži žensko, to je vedel Matic od mladih nog; da pa jo je zmožna braniti, če s tem brani tudi sebe, mu je bilo odkritje. „Ni šole za dušeslovje!“ je bil zaključek Matica. „Več se naučiš na primer pri prekladanju steklenic konjaka, ko duša splava na površje, konjak pa izginja. Osebnostno izkustvo! To velja nekaj. Naučiš se v praksi spoznavati svet in žensko dušo!“

Matic je na sebi čutil to resnico, še bolj pa v sebi; besede so sprva, na začetku čiščenja in prekladanja bile redke, potem čim dalje gostejše, nazadnje so same rinile ven, da so druga drugo prehitevale, druga je prvi stopala na rep. Seveda če bi imele repe! Naravnost spoprijemale so se, objemale, zlivale druga v drugo. Eh, Matic, Matic! Sobota bo jutri, tvoj veliki dan. Kakšna priprava nanj!

Po mnenju kuharice je dihanje v zid zamorilo duh po konjaku, toda Matic ni bil kuharica – bolj nežen in rahločuten je bil – kolcati se mu je začelo po prekladanju. Tudi za to je imela kuharica preskušeno navodilo: kozarec vode, dve žlici sladkorja, pet minut ležanja na trebuhu. Prva dva zdravila je Matic popil in pojedel, le ko se je lotil tretjega, se mu je hotela pridružiti še kuharica. Toda spet se je pokazala trdnost Maticovega značaja: „Ne kolca se ti, nisi pila ne vode, ne jedla sladkorja! Kam rineš za meno?“ je nahrulil kuharico, ko se je spravljal v svojo sobo. Polizani bratranec in štedljiva gospodinja sta takrat še računala in kuharica je odnehala.

Teško je reči, če so zdravila in nasveti zalegli pri Maticu, zato bom napisal resnico: „Ne vem!“ Tudi Matic ni vedel; vedel je, da se mu je kolcalo, ko pa se je zbudil se mu ni več. Da bi moral pa na uro pogledati, kdaj se mu je nehalo, mu pa ni prišlo na pamet. Seveda ni bilo samo pet minut dolgo zdravilo, s spancem se je moral založiti Matic tudi za soboto.

Šesti ali veliki dan prahe Matica Pokljukarja.

Čuti in vé žival, je bil sklep opazovanj Matica. Da čuti, je Matic izkusil, ko je mačku stopil na rep, muhe je opazoval, kako so se obupano skušale rešiti pred strojilci kož, ščurke je videl bežati v procesijah izpod peči, ko je prižigal ogenj; da pa ve, je imel izkušnje od konj.

Sobota! Matic si jih je predstavljal, kako ga pričakujejo: „Matic, Matic!“ hrzajo in bijejo s kopiti in motajo z glavami nepotrpežljivo. „Kje si?“ Vedeli so, da jih bo obiskal kot toliko let že vsako soboto. Leta! Kako bi jih mogel razočarati? Eno je čutiti, drugo vedeti. Kaj veš, če ni izviral od tod Maticova ljubezen do konj?

So države, ki spoštujejo ljudi, celo delavce. Čeprav je bil Matic v Argentini, kjer ob sobotah vsaj polovica ljudi ne dela, je zvesto ponavljal zahtevo po angleški soboti, misleč da so jo vpeljali že Angleži. Za sebe, Matic, za sebe so jo vpeljali! Drugi in drugod kar naj delajo. Tako bi ga bilo treba poučiti. Nič zato, Matic je videl, da je prav tako kot je bilo, ne da bi vedel, da je že Stvarnik mislil isto v začetku stvarstva. Nekaj jih je delalo, od tistih nekaj jih je pa tudi nekaj prišlo na kosilo in od tistih nekaj je včasih dobil kaj za sobotne obiske, včasih pa celo za nedeljske obiske konjičkov. Kot je počival Bog Oče, bi moral počivati tudi Matic ob nedeljah, vendar ljubezen od živali mu ni dopuščala. Program konjskih dirk je imel vtisnjen v možganih, od tistih nekaj, ki so prišli na kosilo, je bilo treba izvedeti samo še podrobnosti, da Matic ne bi veljal za nevednega. Glavne in gotove vire se je zanašal dobiti na dirkališču. Povprašaj jahača, kdo pa vé več?

In Matic ni videl ure, da se pobere zadnji gost. Kot na trnju je bil, kot v sanjah je nosilnamize. Še metlo je spravil, da niso mogli delati zobotrebcev iz nje in se motiti z njimi. Morda je gost hotel samo odgnati muho – Matic je bil že zraven in mu našteval račun. Se je presedel – Matic ga je že spraševal, če že gre. Celo če si je naročil ponos gostilne – kavo – mu je Matic suval na mizo, kot da ima sovražnika pred seboj. ūe se je komu zahotelo poslastice ali sira, ga je že zadel obsojajoči pogled Matica. Skratka – prvi del dneva je bil

združen s trpljenjem namesto sladkim pričakovanjem. Dvakratna praha za Matica, kje boš govoril o angleški soboti?

Da, vleklo se je kosilo kakor žabja jajca in Maticovo trpljenje in nepočakanost tudi; hlače bo treba še zlikati, z metlo si otepe čevlje, pomesti bo treba gostilno, na pomivanje ni misliti – tam ga pa že čaka ob štirih prva dirka. Le kaj si bodo mislili, če ga ne bo? Matic je živčno stiskal cunjo, ki je bila hči predpasnika in vnukinja brisače, morda pravnukinja rjuhe, če ni bila prta. Kdo pa je pogledal v zgodovino cunj in jo raziskal?!

Vse se neha, posebno če sami pripomoremo k temu. Matic je začel skladati stole na mize, pometati s takim navdušenjem, da je maček presenečeno kihnil, ker ni bil vajen oblaka prahu tako zgodaj. „Ve žival, da se mi mudi. Čuti in ve. Tale pa sedi, kot da bi prirastel na stol!“ in Matic je začel pometati pod stolom zadnjega gosta, da so zaplesale omajane noge.

Če se je Maticova nepočakanost in nepotrpežljivost prenesla z metlo nanje in odtod na gosta, ali pa je gosta prisilil oblak prahu, da je vstal, je še vedno uganka. Matic je planil za njim in zaklenil vrata, da ne bi pricapljal še kakšen nebodigatreba. Saj ni samo žrtje, denar in poln vamp, so še druge bolj vzvišene vrednote; dirka triletnih žrebcev na primer! Matic je zaskrbljeno pogledal na uro, kjer sta se pod steklom, ki so ga muhe okrasile z drobnimi pikicami, leno premikala navadno zaspana kazalca. Še je čas!

Amerika! Dirka za čas in dirka proti času. Maticova metla je zaplesala po sredi gostilne, da so se že pol metra pred njo začeli sramežljivo skrivati in stiskati k steni nedolžni cigaretni ogorki, maček pa je vzvišeno, če ni bilo iz ogorčenja in protesta, odkorakal v kuhinjo. „Ena miza, dve mizi!“ Ni sklanjal Matic, le dopovedoval je samemu sebi, d abosta dve mizi dovolj za večerjo, če bo pa še kdo prišel, naj pa gospodinja postavi še tretjo. Zakaj bi se človek moral uničiti. Amerika je bila že ustvarjena, tudi odkrili so jo že pred petsto leti – ne dogaja se sedaj. Vsaj Matic ni bil pripravljen prispevati k njenemu ustvarjanju ob sobotah ničesar.

švrk, švrk! z metlo po kapicah čevljev, po hlačah je zamahnil simbolično s predpasnikom, kaj bi z likanjem in Japoncem, srajco dol, srajco gor, za česanje ni bilo časa, si je pa zato Matic oslinil prste in jih potegnil po lasih. Omnibus! Palermo!

Za prvo dirko je komaj še imel toliko časa, da je kupil nekaj stavnih listkov, slišal je celo, ko je tribuna zatulila: „Za-

čeli so!" toda začetek dirke je že zamudil. Vročina bi morala že zdavnaj odnehati, toda Maticu se je zdelo, da postaja še večja, seveda če ni bilo nekaj v zraku. Kaj, Matic ni vedel: živčnost, električna napetost, ki se je stopnjevala, prenašala z gledalcev na konjska kopita, s kopit na jahače, s teh vzvratno na igralce. Stavil je na konja Mandiyúja, ki ga je jahal Gonzalez. Poznal ga je, o konju ni imel pojma. „Gonzalez še staro kljuso oživi,“ si je mislil, „pa ne bo mandiyúja, ki je s stegnjenim vratom, vihrajočo grivo in skoraj vodoravnim repom tako veselo metala zemljo izpod kopit.“ Dokler je šlo naravnost, se je res zdelo, da se bo izmazal, ko so pa zavijali zadnjič in so drugi jahači že plavali v zraku, je menda Gonzalez zaspal v sedlu, bič je potegnil šele, ko so ga drugi prehiteli, pa še takrat menda zaradi lepšega. Matic je ogorčenja odrevenel: prodal se je Gonzalez, le komu in za koliko, zakaj, če je pa jahal Mandiyúja, na katerega je stavil Matic? Po njegovem ni konj, ki je zmagal, bil vreden piškavega oreha, jahač, ki ga je jahal, pa še lupine piškavega oreha ne.

Izpustil je dvoje dirk, da je prišel k sebi. Stavil je šele v četrti na konja in jahača; konj je tako veselo kopal s kopiti zemljo, kot da bi hotel reči: „Tukaj sem, Matic! Stavi name. Ne bom te razočaral!“ Jahačeva čepica je pa tudi tako izizvalno čepela na glavi, da se je celo to zdelo Maticu kot dobro znamenje. Misli si je: „Tale bo pravi. Še lase si je dal ostriči, da bo lažji. Če ta ne bo dobil...“

Ne, ni bil pravi konj ne jahač! Mrha je že od začetka izgubila par metrov zaradi bedastega kopanja po tleh, jahač je bil pa tudi nekam neokreten. „Naluckal se ga je!“ je pomislil Matic že sredi dirke. „Saj če bi dobil, žri, kaj me briga!“ Tako pa sta vohala prednjemu konju rep in kar je pod njim, požirala prah in prišla zadnja do cilja.

„Še enkrat poskusim!“ se je odločil Matic; njemu ni bilo treba niti odločati, odločil je denar, ki je splahnel kot sneg pod soncem. Ni bilo fickov, pa naj je Matic še tako prekladal vse, kar je imel v žepih. „Le kam je moglo izginiti v tako kratkem času?“ se je spraševal. Odložil je nekaj posebej za vozni listek, ostalo je stavil na zadnjo dirko. „Na kopita, Matic! Na kopita. Gotov zaslužek!“ si je dopovedoval.

Ne, tudi zadnja stava ni dala nič; za pol gobca je zmagal čisto neznan konj, ki so ga najbrž privlekli iz konjske bolnice ali od konjederca, Maticovega konja pa je pretekel za las in pol Earl of Dunby. Tretji! Saj če bi tako začel, bi morda končno kaj dobil, tako pa...

Srečal je prijatelja-sotrpinca. „Kako?“ ga je vprašal ta na

kratko in z zadihanim glasom, kakor da bi tekel on, ne pa konji. Matic se je potrepljal po žepu, kjer je imel denar za vozni listek. „Ob svojem! Nekaj sem dobil pa ni vredno, da bi govoril.“ Izmužil se mu je, ker je videl, da je oni še na slabšem. „Še na posodo me bo prosil ali pa da naj dam za pijačo, ker sem dobil. Še tega se je manjkalo.“ Obraz se mu je že raztegnil, živci popustili, hoja umirila. Do druge sobote seveda, potem pa ni šment, da ne bi dobil na dirkah, on Matic, veliki poznavalec konj in jahačev. Oslar prvega razreda. Čudna je ta oslarska ljubezen do konj: tli, se vname ob sobotah in nedeljah, potem se pa potuhne; če dobiš, zato ker si dobil, če pa izgubiš, pa zato ker si izgubil. Nekaj pa le mora imeti opraviti s sramežljivostjo: noben oslar še ni priznal, da je izgubil na stavah!

Nedelja, sedmi dan prahe, ki je ni bilo.

Ne, ob nedeljah Matic ne bo delal, saj ni vol, in če vzamemo tiste lepe čase, ko je Matic bil še v domovini, tudi voli niso delali. Nedelja, ko se ne dela! Naslov bi se moral glasiti torej šest dni prahe in kar je pred prvim dnevom in za zadnjim, je odveč. Oprosti, dragi bralec, če si vzdržal do zadnje strani, potruji se še malo, da ti povem, kako je bil s sedmim dnevom. V tolažbo ti povem, da je Matic ob nedeljah vstajal pozno, jedel je s samo gospodinjo in s hišnimi prijatelji ali boljše rečeno občudovalci gospodinje, ljubčki takorekoč! Tudi tega se ne manjka, če hočeš obdržati stalne obiskovalce. Sploh pa je tako: ljubljenci gospodinje so postajali hišni prijatelji, vsaj tako si je Matic razlagal pregovor, da žena drži tri vogale pri hiši. Tri-štiri ljubčke naenkrat bi bilo za njegove pojme pa le preveč. Z nečem se mora začeti, tisto se potem spremeni in se nadaljuje z drugim. Začenjalo se je morda s srcem, prešlo je na želodec in potem padalo še nižje. Zakon težnosti pač.

Popoldanski spanček je bil tudi za Matica svet. Ne da bi razvajal že itak razvajeno telo, držal se je samo načela, če je sploh načelo: Kamor greš, delaj, kakor vidiš delati druge! V svoji nenačelnosti je bil Matic načelen in dosleden.

Po spančku pa si je zanesel stol na pločnik in začel opazovati okolico. Opazoval je in razmišljal. Prav žilico je imel za to – filozofski um, bi lahko rekli. Priteče pes z ene strani, drugi z druge in se povohata. Matic je z mislimi že pri njima: „Se vohata? Prav, prav. Le vohajta se.“ Se tepejo vrabci na drevesu: „Se ravsat? Dobro, dobro. Kar ravšajte se!“ Se igrajo otroci z žogo? „Se igrate? Kar nabijajte, boste že nehali!“ Se skregajo sosede? „No, le dajte se. Morda vam bo potem

lažje!" Če bi se stiskal zaljubljen parček, gotovo ne bi ušel Maticovemu premisleku: „Se stiskata? Kar dajta se. Se bosta že naveličala!" Še tovarniškemu dimniku bi v svoji pohlevnosti ob nedeljah svetoval: „Se kadiš? Samo da ne boš dima pošiljal semkaj. Tukaj sem jaz Matic Pokljukar, ki uživa zaslužen nedeljsko popoldne. Mene pusti pri miru!"

Globoke niso bile te misli in opazovanja, toda Matic je bil prav zaradi tega zadovoljen z njimi, ker so ostale na površju. Zaleže ti, Bog ve, kakšna misel v glavo in ti ne pusti do spanca. Vrta naprej! Še v spanju te ne pusti na miru.

Njegova najdaljša pot je bila ob nedeljah do prodajalca časopisov. „Prodajaš, prodajaš? No, pa še meni prodaj Kroniko.“ V njej so bile slikane konjske dirke, konji, jahači in Matic jo je vselej odprl na strani dirk. Če so bile druge slike na prvi strani, jih je samo bežno ošvrknil, kot da bi hotel reči: „Nepomemben drobiž, malenkosti!“ Za te se pa Matic ni zanimal. Grdi jeziki so zaradi tega trdili, da Matic ne zna brati, zato da gleda samo slike konj. Tudi če bi bilo res, saj je Matic iz ljubezni do konj več dal kot kdo drugi, morda niti ni imel časa, da bi se naučil brati.

Bolezni Matic ni poznal, ne bolezen Matica, zato je bil vedno na mestu ob istem času; zadosti je bilo, da je začel pometati pločnik in že so ženske začele naganjati otroke: „Don Mateo pometa, otroci, kasni boste za šolo.“ Ob nedeljah je bila pojava Matica s stolom jamstvo, da je že čas, da sladoledar odpre trgovino, zaljubljenici pa so se kar noro pognali v kino, da ne izgube filma ob štirih. Če ga je kaj zbadalo v prsih, piskalo v grlu, ščipalo v trebuhu, lomilo v križu, bolela glava, je Matic samo potegnil iz steklenice, blaženo zažmuril oči in obstal nekaj časa z njimi vprtimi v nebo, kot da ga terja takojšnjega čudeža. In ozdravitev je prišla, če ne, je Matic ves obred še enkrat ponovil, le da je zaradi gotovosti držal komolec dvignjen dalj časa. Naravno: hujša bolezen, večja mera zdravila!

„Da, bili so časi!“ je imel navado vzdihniti, ko je odnašal stol v gostilno in se spravljal k počitku. Bralec jih ni doživel, Matica Pokljukarja ni poznal, pri njem ni jedel, zato sem opisal delček njegovega življenja. V jaremčku je oral praho, če je kaj zrastle, so mu pa drugi pospravili.

Opombe:

¹ La Abuela, aquí se morfa de todo = Gostilna babica, kjer se žre vse.

² El caño criollo = Kreolska cev (ime tovarne).

- Imena jedi in pečenja v rokomalharski govorici:
- ⁸ Puchero grande in puchero chico sta jedi, ki vsebujeta svinjsko meso, goveje meso, krvavico, meseno klobaso, slanino, listje zelja, krompir, fižol, bučo etc.
  - ⁴ costilla a caballo = zarebrna pečenka z jajcem
  - ³ kifelj = media luna
  - ⁶ kravjek = cagada de vaca
  - ⁷ varnostnik = vigilante
  - ⁸ mozaik = kvadratne oblike pečenje
  - ⁹ testo z mlečnim nadevom = churro
  - ¹⁰ bele in črne tortice = tortitas negras y blancas
  - ¹¹ Jakobova palica = palo de Jacobo
  - ¹² nunini vzdihni = suspiro de monja
  - ¹³ oslar = burrero

KARTEZIJANSKO - KANTOVSKI SLEDOVI V JANEZA JANŽEKoviČA NAUKU O SPOZNAVANJU

Predpostavljam: da gospod doktor, o katerem upam, da je že v Nebesih, lahko posluša te moje kritične misli, da se jim lahko celo smeji, če so napak izražene, in da ga bodo ta razmišljanja potrdila in razveselila v zavesti, da je s svojim filozofiranjem vršil nadvse važno stvariteljsko-gradbeno delo: ves širni, tvarni svet čaka, da ga otmemo molka. Ko to pišem, prosim svojega Angela Varuha, da te misli g. doktorju v večnosti posreduje; kdo bi me sicer, političnega emigranta v neslovenskem svetu, potrpežljivo in z razumevanjem poslušal po slovensko?

Predpostavljam tudi, da naju oba zgodovinsko pogojene okoliščine devajo v ozek okvir: Vi ste živeli in pisali v komunistični diktaturi, jaz pa imam dostop do Vašega gledanja na svet samo po analizi Vaših del, kakor jo je mojstrsko podal naš vsezdomski filozof dr. Vinko Brumen v Meddobju XIX, 1983, 1-2, od strani 63 do 79. Vaše besede bom navajal s pomočjo te analize.

Končno predpostavljam, da se me še spominjate, kako sem bil stal, slušatelj prvega semestra filozofije, ki ste jo bili predavali v medvojni Ljubljani, malce trepetaje pred Vami, ki sem si bil drznil nekaj kritičnih pripomb v zvezi s šolskim učbenikom... Nasmehnili ste se mi in mi stisnili roko – in še nekaj ste rekli, meni ubogemu začetniku v filozofiji, a to je bilo tako lepo, da naj ostane med nama.

Lepo nakažete pomen nauka o spoznavanju: „Vsaka/ prava filozofija že sama po sebi vključuje določen nauk o spoznavanju, saj mora tako ali drugače pokazati, da je pot, ki jo vodi do njenih izsledkov, zanesljiva“ (J II, 219). Natančno tudi nakažete, kje je težišče tega nauka: „Kadar spoznavam mizo, je miza, kolikor je spoznana, vsebina mojega spoznavnega deja. Spoznavni doživljaji so del mojega jaza. Ker pa jaz, kakor smo v vsakdanjem življenju vsi prepričani, vsaj v mnogih primerih nisem isto kar predmeti, ki jih spoznavam, je torej v takih primerih treba razlikovati troje: spoznavni dej, vsebino spoznavnega deja in predmet ali stvarno stanje, ki mi ga ta vsebina predočuje. Zato se odločilno spoznavoslovno vprašanje glasi: Kako ugotovimo, ali in koliko se vsebina

mojega spoznavnega deja sklada s stvarnim stanjem, ki mi ga predočuje?" (J V, 10)

Za obe formulaciji ste rabili nekoliko več kot sto besed. Včasih, npr. ko hočete natančno opredeliti resnico (J V, 8), iščete boljše besedo, a niti tukaj niti kjerkoli v svojih spisih, ne dvomite o skladju med pomenom in stvarnim stanjem, ki Vam ga pomen – s pomočjo slišane ali brane besede – predočuje. In vendar bi morali – logično – o tem skladju dvomiti, če prav razumem Vaše tolmačenje stvarnega sveta. Takole pravite: „Vse, kar vem, je samo tisto, kar mi sporoča vsebina mojih občutkov in na kar iz teh občutkov sklepam... Kakšna je podobnost med vsebino mojega občutka in pa predmetom, ki bi ga naj ta vsebina zastopala v meni, bi mogel ugotoviti samo kdo tretji, ki bi videl oboje: vsebino mojega občutka in zunanji predmet, ki ga ta vsebina ponazarja... oboje /bi/ po mnogih posrednikih povzročilo dve različni živčni vzbujenji, ki bi se mu spremenili v dva različna občutka... /ker/ tudi ta opazovalec ne pozna drugega kakor vsebine svojih občutkov“ (J V, 66). Občutek vsebuje vključno dražljaj, a vprašanje, „kako nastane iz dražljaja občutek, je v svoji današnji obliki vzkliko iz naivnega psihologovega prepričanja, da fizik ve, kakšen je svet v resnici. Pravilno postavljeno vprašanje se glasi drugače: Kako iz občutkov nastane svet? Ali v občutkih sodeluje tudi tuja stvarnost? Kakšna bi utegnila biti ta stvarnost?“ (J V, 70) V podkrepitev tega stališča služi tudi naslednji odlomek: „Sodobna fizika je za vselej porušila prepričanje, da je resničen svet prav takšen, kakor se nam prikazuje v vsakdanjem življenju... Predmeti, ki bi o njih preprost človek prisegel, da jih vidi natančno takšne, kakršni so, niso nič bolj resnični kakor kovač na luni.“ (J V, 76)

Ker tako gledate na tkzv. zunanji svet, ni čudno, da imate gledanje starih sholastikov za zmotno: „Stari sholastiki so govorili tako, kakor da vedo dvoje: najprej, kakšen je svet sam na sebi, potem kako spoznanje imamo o njem, in bili so prepričani, da je mogoče to dvoje primerjati: Če se naše spoznanje ujema s stvarnim stanjem, je resnično, če se ne ujema, je zmotno... Le kdaj in kako so si (tudi nekateri današnji) tako natančno ogledali vesoljstvo!“ (J. III, 293)

Veste, kdaj so si ogledali vesoljstvo? Odgovor veste, ker ste si ga tudi sami natančno ogledali. Ker si ga vsak izmed nas natančno ogleda – v tistih naših prvih desetih ali enajstih letih, ko nam dozoreva fiziološki aparat za pravo abstraktno mišljenje.

Gospod doktor, v večnosti imate krasno priliko, da se o tem dozorevanju pomenite s slavnim švicarskim strokovnjakom Jean-om Piaget-om, ki je za študij človeškega dozorevanja ustanovil posebno eksperimentalno panogo, tkzv. Genetično epistemologijo. Njegovi sodelavci so opazovali in mu poročali o dozorevanju mladega človeka širom sveta: edino razliko, ki so jo našli, obstoji med otroci meščanskega in podeželjskega okolja: slednji rabijo kakšno leto ali dve več – jezikovna sestavina njihovega okolja ni tako bogato razvita kot ona v okolju mest.

V teh desetih, enajstih letih smo s svetom v neposrednem stiku; s pomočjo tega obveščanja se počasi prilagujemo. Seveda nismo izpostavljeni kot osamljeni poedinci, ki bi kmalu umrli, ker bi ne mogli v začetku prav gibati svojih udov ne svojega telesa in bi si tudi ne mogli ustvarjati sodb o vsakokratnih položajih. Nad nami po navadi – in v sestavu medčloveškega življenja – čuje mati ali pa kakšna druga odrasla oseba, ki nam mora nujno pomagati posebno takrat, ko nam to ali ono čutilo ne deluje ali ne deluje pravilno, npr. ko smo slepi ali gluhi.

Še eno življenjsko važno opravilo opravljajo odrasli ljudje, ko čujejo nad razvojem otroka: stopnjema otroku posredujejo – besede. V tem je osnovna razlika med človekom in še tako razvito živaljo: človeški živčni sistem ima posebne živčne vozle za tvorbo jezika in teh žival nima, kar se da opazovati pri raztelesenju, ki lahko odkrije pod kožo skrito živčevje. Lahko rečemo, da se človek rodi genetično načrtovan ali „programiran“ (v angleščini pravimo „preprogrammed for“, in sicer v luči elektronskih računalnikov ter najnovejše genetike) za govorjenje, čeprav ne za vrstno poseben jezik – tega mu posreduje občestvo, ki ga vzgaja. Povprečno 40 tednov po rojstvu začnemo izgovarjati „mama“ in še eno ali dve besedi, ugotavljata zdravnica F. L. Ilg in L. B. Ames (Ph. D.) iz eksperimentalnega instituta Gesell v ZDA, in sicer v knjigi Vidna rast otroka (Child Behavior. Dell, New York, 4. izd., str. 190).

V teh prvih desetih letih se stopnjema učimo istovetiti dele sveta z besedami zanje. Približno eno leto po rojstvu je fiziološka podlaga za spominjanje končno razvita in pripravljena za zmeraj večje število besed kot spominskih gravur, tako da lahko doraščajoči otrok zmeraj bolje obvlada nepretrgani tok zavesti, ki so vanj poptopljena izkustva preteklosti. Deli in delci teh izkustev morajo imeti svoja imena, sicer jih človek ne more prepoznati; brez spominskega istovetenja bi moral človek vsako izkustvo znova opredeliti, kar bi mu lahko bilo le v trenutno korist, če bi mu sploh koristilo.

Prav zaradi nepretrganega teka zavesti človek vsaj notranje govori, to je, tiste dele poimenuje, izloči iz toka, ki se mu trenutno zdijo važni, zanimivi, potrebni ali kakor že koristni tudi za prihodnost.

Besede ne le pomagajo obvladati notranji tok zavestnega življenja, ampak so takorekoč najbolj naravno sredstvo za čutno dojemljivo in na zunaj dosegljivo razodevanje sicer nevidnega in tudi drugače čutno nedostopnega notranjega toka zavesti.

Svetovno znani strokovnjak za slaboumnost, dr. Guillermo Coronado iz Mehike, v svojem učbeniku Razprava o kliničnem razumevanju slaboumnosti (Tratado sobre clinica de la deficiencia mental. Mexico, Co. Edit. Continental 1983, 3. ponatis, 351 strani) obravnava pomanjkljivo jezikovno sposobnost kot enega izmed odločilnih činiteljev pri kliničnem popisu slaboumnosti. O normalni otrokovi sposobnosti, da si postopoma prisvaja besede, pravi, da

so za njeno udejstvovanje odgovorni „najprej delovanje razvijajočega se živčnega sistema in umskega zorenja; na drugem mestu zdravo delovanje glasovnih organov in slušnega aparata; na tretjem mestu je izoblikovanje jaza in čustev v smeri kar se da neokrnjene osebnosti; in končno vrednote družinsko-kulturnih in občestveno-kulturnih nosilcev okolja.“ (Str. 165)

Ne le v teh prvih desetih letih, ampak tudi pozneje, celo do zadnjega dne in zadnje minute življenja se s svojimi čutili neposredno do-tikamo snovnega sveta in šele tako smo zmožni tistega vrhunskega delovanja razuma, ki ga imenujemo abstrahiranje, to je, odmišljanje splošnih pojmov od posameznih. V tem neposrednem do-tiku je tudi utemeljena naša nedvomljiva raba besed, ki se jih moramo posluževati – vsaj notranje, v svetu svojih misli – tudi za formuliranje najbolj daljnosežnega dvoma. O tej ali oni besedi seveda lahko dvomimo, ali ustreza misli, ki jo hočemo izreči; tudi o določeni stavčni zvezi lahko dvomimo, ali povezuje misli v ustrezno enoto; pri vsem tem kritičnem delu se moramo posluževati – besed.

In z besedami je tako kot s čutnimi doživljaji – omejene so kot so omejeni čutni doživljaji, ki bogastva sveta ne morejo zajeti z enim samim izkustvom; a to dejstvo jih ne dela manj resnične, le potrebo razodeva, da se ne zadovoljimo z enim samim izkustvom sveta za kar se da celosten vpogled.

„Čutne zaznave zanesljivo so, kadar se jih zavedamo, in so takšne, kakršnih se zavedamo“, pravilno, g. doktor, ugotavljate; potem pa začnete omahovati, ko pravite: „a kakšni so predmeti, ki te občutke povzročajo, tega naš duh ne vidi neposredno“ (J. Smisel 12). Izraz „neposredno videti“ se mi zdi dvoumen: ali menite s tem tisto neposrednost, ki je značilna za tkzv. sebevidnost? To sebevidnost takole pojasnujete: „Duh ima presenetljivo svojost, da je... zmožen tudi popolne povratnosti, popolne refleksije. Isti um, ki spoznava resnico, z istim spoznanjem hkrati ugotavlja, da jo spoznava... Mišljenje nam je zavestno, to je, mi ne mislimo samo, ampak obenem vemo, da mislimo, in vemo, kako mislimo: vemo, kdaj je naša misel dvomna, kdaj verjetna, kdaj brezpogojno resnična.“ (J Smisel 8sl) Toda – čutni doživljaji, bodisi tistih prvih formativnih let bodisi pozneje in tja do konca življenja na zemlji – niso mišljenje! Zakaj ne?

V trenutku, ko se človek zave čutnega izkustva, ga kot umsko-čutna enota tudi pojmuje, to je, spremeni ga v pojem ali miselno vsebino, pri čemer mu spomin ohrani po možnosti vse tisto, kar dela eno stvar(nost) različno od druge. Miselna vsebina ali misel je nujno splošne ali pojmovne narave, to je, brez tistih posameznih snovnih značilnosti, ki delajo eno stvar(nost) različno od druge stvar(nost)i, bistveno pa je ne spremene. Te snovne značilnosti v svoji snovnosti sploh ne morejo v človekov um, ker bi to pomenilo fizično vdor in celo poškodbo fiziološke podlage uma; morejo in morajo pa priti v človeka na nesnovni ali duhovni ali pomenski način, to je, v čutnem doživljaju um razbere to, kar doživljal bi-

stveno pomeni, to kar pravzaprav je brez ozira na nujne konkretne variacije.

Od trenutka, ko čutilo zazna določeni del sveta in človekov fiziološki aparat to informacijo spremeni v določen električni dražljaj, da lahko potuje po električno sprejemljivih živcih do enako električno sprejemljivega osrednjega živčevja, kjer um izgovori do-jeto, preteče komaj nekaj drobcev sekunde, tako da se nam zdi ves postopek istočasen; šele refleksiven študij lahko odkrije, kaj se pravzaprav dogaja.

Zanimivo je, da niti Descartes niti Kant ne posvečata pozornosti človekovemu dozorevanju, ki je vendar neizprosni in neizbrisni pogoj zrelega mišljenja. Ko se v refleksnem študiju seznanimo s pestrnim delovanjem, ki omogoča spoznavanje, ne moremo svojih čutil spreminjati z ozirom na njihovo zdravo ali pravilno delovanje; lahko jih s primernimi instrumenti ojačimo, tako da nam postanejo dostopni ozvezdni in atomski prostori, a kar zadeva njihovo neposredno poročanje, je edino važno vprašanje, ali delujejo na zdrav, to je, pravilen način; nevarno je namreč misliti in delati na podlagi napačnih ali celo izkrivljenih informacij o svetu, ki nas ves obdaja.

Čutne zaznave nam razodevajo svet, kakršen je, čeprav nam ga ne morejo razodeti vsega naenkrat.

Že v vsakdanjem življenju smo ljudje po svoji naravi radovedni: znanje, ki se nam zdi važno, skušamo izpopolniti. Znanstvenika pa svet še posebej zanima, posebno tiste značilne lastnosti sveta, ki znanstveniku omogočajo njegovo stroko ali znanost. Seveda se mora lotiti odkrivanja sveta po metodi, ki je zmožna doseči več kot tista, ki se je vsi poslužujemo v vsakdanjem življenju. A znanstvenik ostane človeško bitje s čutili, ki njega – tako kot nas ostale – neprestano neposredno obveščajo o svetu. Če je znanstvenik človek, sploh nima drugačne izbire. Ni se nama, g. doktor, treba bati, da bi kdaj kateri znanstvenik ovrigel to, kar vemo o svetu in sicer npr. na ravni vsakdanjega življenja: kar je res, ostane res, seveda na tisti ravni, na kateri smo resnico našli, in v kolikor je res resnica, ne pa le več ali manj splošno mnenje. Kljub Keplerju, Koperniku in Galilei-ju sonce za naše oči še zmeraj vstaja, se počasi pomika proti zahodu in izgine za obzorjem in zdi se nam, da se pri tem zemlja pod našimi nogami ne premika...

Ali ste, g. doktor, v svojem življenju ljubili glasbo? Oprostite, da postajam za hip osebno razpoložen – hočem Vam osvetliti povezanost različnih ravni, ki sestavljajo stvarnost ali resničnost. Vzemiva odličen orkester z nadarjenim dirigentom in prvovrstnimi igralci, ki v resnično polno-zvočnem prostoru izvajajo Brahmsovo Drugo simfonijo: prestavi me v globino in širino sveta, ki bi ju brez glasbe ali zvokov ne mogel prav slutiti. Važno je pri tem, da se mi posamezne note zlivajo v enote med seboj povezanih melodij, ki vse končno izzvenijo v veličasten finale. Mene pa že dolgo zanima tudi fizika glasbe; imam knjige, ki mi zvok razčlenjujejo

s formulami in orisi iz fizike in matematike; to, kar lahko dokažejo, je treba imeti za dokazano, torej za del resničnosti, ki ji pravimo glasba. A to je le del te resničnosti, tem bolj skrivnostno zanimiv, čim bolj si hočem razložiti kar se da čudovito dejstvo, da so zvočni valovi med seboj v matematičnem razmerju, da so te matematične razlike podlaga melodiji, da zahtevajo posebno prožen zrak za prenos in poseben organ za sprejem – z očmi glasbe ne moremo dojeti... Toda ko poslušam simfonijo, se moram odločiti: ali jo bom poslušal na ravni glasbene stvaritve ali pa jo bom razčlenjeval v fiziko in matematiko zvočnih valov; če se odločim za slednje, mi še tako natančna analiza ne bo mogla poustvariti celote, ki ji – z užitkom – pravim(o) simfonija št. 2 izpod peresa Janeza Brahmsa. Oboje je res: da lahko zvoke na ta in ta način povežemo v melodije in te melodije v še večjo celoto; in da so zvoki zvočni valovi s svojimi zakonitostmi, ki se jih za to nadarjen človek na posebno prijeten način posluhuje. Če bi mi kdo rekel: „Sebe varaš, ko ljubiš to glasbo; nič drugega ni kot udarjanje zvočnih valov na ušesno mreno!“, bi mu rekel – ne, ni važno, kaj bi mu rekel, ker bi moral imeti z njim (ali z njo) usmiljenje. In če bi mi kdo rekel: „Glasba je nekaj nadnaravnega; vsaka analiza jo uniči!“, bi mu rekel – hm, ne vem še, kaj bi mu rekel, ker vse zavisi od tega, ali znanost sovraži ali ne.

Za še boljše razumevanje vzemiva zdaj kemika, ki sem ga precej dobro poznal. Cel dan je prebil med svojimi steklenicami in plini, ki jih je vidno množil s svojim verižnim kajenjem. Menda je mimogrede – in zavoljo svoje družine – delal poskuse tudi za neko farmacevtsko tvrdko... Včasih ga je potem zvečer obiskala žena; ne verjamem, da mu ni zaupala poznih ur; nasprotno, hotela mu jih je lajšati. Kadar jo je zagledal skoz dim in razne čudne vonjave, se mu je obraz razjasnil. Nikoli je ni pozdravil nekako tako: „Ah, dober večer, biokemični organizem! Draga hierarhija višjih in nižjih kemičnih reakcij, pojdiva kam na večerjo! Kako se ti odlično poda HCNCH:CH v najnižji svetlobni frekvenci!“ (Po naše bi rekli: kako se ji odlično poda obleka iz vijolične akrilske tkanine, ali pa še kaj bolj enostavnega in povsem razumljivega.)

Znanstvenik mora znati odmišljati kot znanstvenik, to je, osredotočiti se na tiste poteze, ki vesoljstvo na svoj način razkrivajo, a ki so in ostanejo le del; stvari – tudi osebe – bivajo le kot celote. Ker gre znanstveniku za resnico, teh celot, od katerih mora odmišljati, potem ne sme zanikati. V tem je vesolje čudovito, da ga njegov inženir sestavlja in gradi in ohranja z energijo v najrazličnejših oblikah! Mimogrede: znano je, kako si bolni ljudje iščejo zdravniškega izvedenca, ki jih bo skušal razumeti kot osebe; in da se dobro počutijo le v tisti bolnici, ki z njimi ne ravna le kot s pokvarjenimi stroji.

Ko ste pisali svoje dragocene knjige, g. doktor, ste se samoumevno posluževali peresa ali pisalnega stroja, izbrali ste primeren papir, na ta ali oni način ste rokopis dostavili tiskarni v določeni ulici

– ves čas ste s čutili zaznavali svet okoli sebe in v sebi. Če bi se zmotili, bi utrpeli škodo.

Zato se ne morem strinjati z naslednjim Vašim stavkom: „Za vsakdanjo rabo in za nravno življenje popolnoma zadostujejo primerne verjetnosti“. (J III, 307)

Ne zadostuje, g. doktor.

Primerna verjetnost, naj bo še tako velika, ostane verjetnost: možno je, da navsezadnje stvari le niso takšne, kakršne dojemam. Primerna verjetnost, naj bo še tako velika, ostane verjetnost: možno je, da navsezadnje stvari le niso takšne, kakršne dojemam.

Najbrž se boste smejali – nebeško duhovno, se razume – naslednji prilagoditvi, a zdi se mi, da lahko osvetli prenekatero podmeno. Saj se spominjate ličnih pisem, v katerih ljudje oznanjajo, da ta in ta sklepata poroko? Nikjer ni tukaj mogoče brati izraza „s primerno verjetnostjo“. Gotovo se tudi spominjate osmrtnic – koliko jih je bilo med vojno! Čeprav gre za pojav vsakdanjega življenja, nikjer v osmrtnici ni zapisano: Verjetno je, da je ta človek umrl. Ali pa: S primerno verjetnostjo oznanjamo, da je X.Y. umrl (preminul, nas zapustil, odšel neznanokam, ali kakšen drug glagol neužaljive vsebine). Tu in tam je tudi navada, da sporočijo veselo vest o rojstvu prvega otroka; pomislite, kaj bi rekli ljudje, ko bi v takem oznanilu bilo zapisano: Gospod X.Y. je s primerno verjetnostjo srečni novorojenčkov oče ...

Za nravno življenje pa „primerna verjetnost“ čisto enostavno ne zadostuje! Tudi tukaj je najprej res, da še tako velika verjetnost ni isto kot gotovost. Eden izmed osnovnih pojmov, ki jih lahko odkrije filozofska razčlenitev bistva nravnega življenja, je razlika med dobrim in zlim, pa naj je nravno življenje še tako primitivno; če menimo, da gre le za „primerno verjetno“ odnosno silno verjetno, a ne gotovo, razliko med dobrim in zlim, se bomo v trenutkih, ki zahtevajo veliko žrtev, lahko odločali za zlo, da se žrtvi izognemo, in se tolažili: nihče zares ne ve za razliko med dobrim in zlim ... Drug osnovni pojem, značilen za nravno življenje, gledano v filozofski luči, je pojem odgovornosti za svobodna dejanja. Toda ali smo res lahko gotovi svoje svobode? Odgovornost, ki jo čutimo posebno pri izvršitvi zgrešenega dejanja, morda navsezadnje le ni tako resna, če nima nihče gotovosti o njej ... Menim, da se nanašate na celotno nravno življenje, tako kot se nanašate na celotno vsakdanje življenje. Josef Pieper v knjigi Resničnost in dobrota (Die Wirklichkeit und das Gute. Kosel, München 1956, 6. ponatis) lepo razlaga (npr. na str. 46), kako imamo en sam um, ki je lahko ali teoretično ali praktično usmerjen; v svoji praktični usmeritvi rabi spoznanje za hotenje in delovanje. In citira Tomaža Akvinskega Sumo I, 79, 11 ad 2, seveda ne kot avtoriteto, ampak zaradi osnovne razvidnosti. Če je torej naše spoznanje z ozirom na nravno življenje le verjetno, mu tudi delovanje ne more podeliti gotovosti – če imate, g. doktor, s svojo podmeno „primerne verjetnosti“ prav ...

Za potrdilo naj navedem tudi Edward-a Hunter-ja *Pranje možganov* (Brainwashing. Farrar, Straus, Cudahy – New York 1956). Knjiga ima podnaslov: *Primeri ljudi, ki so se mu postavili po robu* (The Story of Men Who Defied It). „Pranje možganov“ je bila komunistična „politična strategija“ (str. 199) v Indokini in na Kitajskem, posebno pa med koreansko vojno v komunističnih taboriških ujetnikov; saj ste jo morda občutili tudi na svoji koži, ker je enostavno eno izmed komunističnih sredstev za doseg cilja: „pridobiti si spreobrnjencev, na katere se lahko partija zanese, da bodo zmeraj in povsod delali po njenih željah.“ (Str. 200-201) „Celoten mehanizem pranja možganov,“ zaključuje Hunter na podlagi svoje zgodovinsko utemeljene analize, „stremi za tem, da človekov um zamegli... V ta namen je treba človeku odtegniti uravnovešeno hrano, osvežujoče spanje, in okolje, ki ne pozna blaznega strahu... Na ta način je človek pripravljen, da sprejme to, kar bi mu bilo sicer celo odvratno sprejeti.“ (Str. 202-203) Ta metoda se lahko – vsaj teoretično – obnese le, ker je človekovo delovanje zakoreninjeno v njegovem spoznanju; in če je to spoznanje vsebovalo „prepričanje, ki je ne le vedelo za svoje vrednote, ampak tudi, zakaj jim ostaja zvesto“ (str. 271), potem se pranje možganov ni obneslo. In Hunter pripominja: „Ena izmed najvažnejših pridobitev moje študije je spoznanje, kako važno je Aristotelovo načelo, da je A zmeraj A, in ko postane B, ni več A. V trenutku, ko so komunisti lahko prepričali koga, pa četudi le za eno sekundo, da je A isto kot B, se jim je posrečil razcep v jasnem mišljenju takšnega človeka.“ (Str. 279) Z ozirom na najino debato: primerno verjeten A ne izključuje – absolutno gledano – primerno verjetnega B odnosno primerno bolj verjetnega B, pa naj gre za vsakdanje življenje ali za nravno delovanje.

Saj se spominjate, v kakšne – izmične oddelke smo uvrščali ljudi, ki iz kakršnegakoli razloga ne prenesejo gotovosti v nravnem življenju? Imenovali smo jih predvsem – subjektivistice ali pa relativiste: do istega zaključka so namreč prihajali iz različnih izhodišč. Burton F. Porter pripominja o njih – v knjigi *Dobro življenje. Možnost različnih etik*. (The Good Life. Alternatives in Ethics. Macmillan, New York; Collier, London 1980) –: „Misel, da so vse naše misli subjektivne ali relativne, vključuje tudi sebe samo. Potemtakem ne more biti objektivno resnična...“ (str. 80) „Primerna verjetnost“ je neke vrste subjektivizem ali relativizem; pravite namreč, da v kolikor spoznavamo svet, „vemo le, kakšen je za nas, ki imamo take in take spoznavne zmožnosti. Za nobeno stvar, ki je različna od naše zavesti, ne vemo in načelno ne moremo vedeti, kakšna je v resnici... Celo pomen glagola SO, ko pravim, da ti predmeti in njegove lastnosti SO, je negotov. Seveda SO, vsaj kot vsebina mojih spoznanj. Ali pa SO tudi zunaj moje zavesti, bodisi prav takšni, kakor se mi prikazujejo kot vsebine mojih spoznanj, bodisi drugačni, pa vendarle vzroki teh vsebin, ali so ne-jaz, to mi ni razvidno“ (J V, 95).

Toda – ali res vemo za svojo zavest tako apodiktično, da nam

postane razvidno dejstvo „mislím-sem“, ker „misleči jaz, bivajoči jaz in jaz, ki se zaveda, da kot mislec biva, je eden in isti jaz“ (J V, 14)?

Že zgoraj sem skušal razložiti časovno prednost gotovosti pri čutnem spoznanju. Tomaž Akvinski je to dejstvo takole izrazil na svoj jedrnat način: „šele ko kaj spoznamo, se zavemo, da spoznavamo; nekaj spoznati ima časovno prednost pred spoznanjem, da spoznavamo... Naš um ne more dojemati sebe neposredno; šele ko dojamemo to, kar ni sam, se zave sebe.“ (Ver 10:8.)

„Cogito, ergo sum“ (R. Descartes: Discours de la methode IV)? Kaj se skriva v tem „Cogito“, Descartes takole izrazi: „Sem nekaj, kar misli.“ (V francoščini: „Je suis une chose qui pense“. Med. II, 6) imam na razpolago le francoski prevod njegovega latinskega izvirnika, objavljenega štiri leta po Discours.) Tako v formuli iz leta 1637 (Cogito, ergo sum) kot v tej drugi iz leta 1641 (odnosno 1647 (v franc. prevodu), Descartes rabi besede, do katerih bi se njegova misel kot misel nikdar ne mogla dokopati, saj predpostavlja Descartes-ovo rast v francosko govoreči in latinsko pišoči družbi. To, kar namerava izvesti Descartes, Etienne Gilson takole razčlenjuje (v knjigi Tomistični realizem in kritični nauk o spoznanju. Iz francoščine prevedena v angleščino kot Thomist Realism and the Critique of Knowledge. Ignatius Press, S. Francisco 1986): „Začnimo s podmeno, da je spoznanje sredstvo za dostop do vsake stvari. Jasno je, da se s takšno abstrakcijo popolnoma odrežemo od stvarnosti (ali resničnosti), ker se s to abstrakcijo spoznavanje spremeni v samostojno resničnost; vse, kar je, je po njej in v njej – spoznavanje vsebuje vse. Ni nam treba prestopati mej te abstrakcije; tudi če bi hoteli, bi tega ne mogli. Spoznavanje je tako postalo pogoj za vse drugo... Tako je izhodišče realista obrnjeno na glavo; enako so obrnjena na glavo razmerja med znanstvenimi panogami.“ In Gilson citira francoskega patra Roland-Gosselin-a, ki je tudi začel s takšno abstrakcijo in se znašel pred znanstvenimi teorijami in metafizičnimi konstrukcijami, ki jih lahko otme nesmisla le kritični nauk o spoznavanju. In Gilson se vprašuje: „Kdo se ob tem ne spomni prvih strani Kritike čistega razuma? In Hume-ovih del, ki so v Kantu vžgala to vprašanje...“ (Str. 108-110.) Gilson podrobno razčleni posledice začetne abstrakcije: „... metafizika predstavlja vrhunec znanja, po aristotelsko povedano... Ker je znanost prvih načel in prvih vzrokov – in bitje je enostavno prvo načelo –, lahko presoja vse ostale znanosti. To razmerje med znanostmi kakor metafizike najvišja moč presojanja sta nerazdružljivo povezani z realizmom bitja, ki je srčika te filozofije. Če je prvo načelo res bitje, potem je znanost o bitju kot bitju presojevalka vseh ostalih znanosti, ki pa metafizike ne morejo soditi. Če pa je kje znanost, ki ima logično mesto pred metafiziko, čeprav ni metafizika in tudi ne znanost o bitju kot bitju, in če je obenem tako zelo neodvisna, da ji pristojna presojanje metafizike – potem je ta znanost najvišja med znanostmi. V nekaj besedah: kritičen nauk o spoznavanju porine

s prestola metafiziko; če bo kritičnemu nauku všeč, bo lahko še naprej živila, sicer ne." (Str. 112)

Z začetno abstrakcijo smo tako „obsojeni, kot je bil obsojen Descartes, da skušamo najti v miselnih vsebinah nekaj, kar bi nam jamčilo dejansko bivanje predmetov teh vsebin.“ (Gilson str. 118.) Toda miselne vsebine nam ne morejo dati izvenmislalnega bivanja: „Kdor začne z mislijo kot mislijo, ne more iz nje; če pa naše izhodišče ni le misel, smo takoj v začetku v stiku z bivajočimi stvarmi in ni se nam treba ubadati s problemom izvenmislalnega bivanja.“ (Gilson 126-127.)

Že G. Ch. Lichtenberg (1742-1799) se je v svojih spisih vpraševal, kako je mogel Descartes priti do zaključka, da biva kot določen „jaz“, ko pa lahko sklepa le o bivanju misli. O tem je bil prepričan tudi Kant, ki je za prehod od „mislim“ do „sem“ zahteval dokaze drugačne vrste od Descartes-ovih.

Dovolite, g. doktor, da vas tudi jaz vprašam na tem mestu: kaj razumete pod besedo „sem“, ki se Vam zdi tako razvidna v spoznanju „mislim-sem“? V skladu s tem, kar sem bil skušal razložiti v zvezi s človekovim zorevanjem, bi v tem „sem“ morali uvideti sebe tudi kot telo v neposredni zvezi z okoljem ali vesoljem; in s telesom vse, kar je nujen pogoj zanj, npr. njegovo spočetje iz ljubezensko-biološkega (odnosno danes in tudi včeraj le iz biološke) združitve očeta in matere; njegova navezanost na zrak in hrano, na sončno energijo in vodo. Zdi se mi, da se kot Descartes in Kant ne morete prebiti do te izvenmislalne resničnosti, čeprav je vsebovana v izrazu „sem“. Zdi se mi tudi, da z Descartes-om in Kantom dajete svojim pojmom preveliko resničnost. Ali ni zanimivo – celo paradoksalno –, da se moramo – v kateremkoli jeziku – posluževati stavka kot sodbe o tem, kar je odnosno ni; da torej pojmi sami ne zadostujejo kot samostalniki in nujno potrebujejo pojem-glagol, ki izraža, da nekaj je odnosno da nekaj ni z ozirom na sedanost ali preteklost ali prihodnost (ali pa z ozirom na vse tri možnosti npr. v obliki matematične formule in naravoslovne zakonitosti). So jeziki, ki s posebno stavčno zvezo ta „je“ ali „ni“ izražajo, ne da bi zato rabili poseben pojem s funkcijo glagola, a brez te stavčne zveze ali slovnicega prijema bi stavek ne mogel ničesar trditi. Tudi sami se v svojem filozofiranju poslužujete neštetihi stavkov, s katerimi hočete reči, da je, kar je, kot to skušate opisati – in vendar Vam JE in SO nista gotova! Kant je nekje zapisal, da ni razlike med 100 talenti, ki si jih predstavljam v mislih, in 100 talenti v žepu – gre za nič več in nič manj kot 100 talentov... Tako glasno bi rad vzkliknil „Ah, idealistični Kant!“, da bi me mogel slišati tam v večnih bivališčih – zame je en dolar v žepu veliko več vreden kot sto dolarjev v mislih in tudi 50 centov bi me delalo veselega, posebno zdaj, ko vrednost dolarja raste. Kje je razlika? V resničnosti, ki je več kot svet pojmov, čeprav tudi pojmi morajo vsebinsko bivati, da se izognejo čistih, še neuresničenih možnostih ali pa niču.

Zanimalo bi me, g. doktor, kako gledate na problem krščanske vere z ozirom na kriterije, ki jo delajo vredno sprejema. Če vse, kar biva, biva le s primerno verjetnostjo, uživajo zgodovinski dokazi za krščansko vero le večjo ali manjšo verjetnost. Vsak odrasli katoliški vernik – to je, vsak v posesti povprečno dozorele pameti in volje – se je nekje srečal z zgodovinskim Kristusom, ker je krščanska vera zgodovinsko pogojena. Protestantški zgodovinar H. Butterfield razlaga v svoji knjigi *Krščanstvo in zgodovina* (Christianity and History. Ch. Scribner's Sons, New York 1950), da je bilo tradicionalno krščanstvo zmeraj prepričano, „da je božji element stopil naravnost na oder zgodovine in si prisvojil njen tok. In na to točko so usmerjena naša znanstvena vprašanja o krščanstvu kot o zgodovinsko izpričani veri... Tradicionalno krščanstvo si lasti lastnost zgodovinsko izpričane vere v točnem pomenu zgodovine: vrsta zgodovinskih dogodkov je del vere same, v kolikor so ti dogodki nosilci duhovne vsebine in predstavljajo prihod božjega v zgodovino... Vsaj to lahko rečemo o krščanski veri, da nas ne zavija v megleno ljubezen in ne v sentimentalnost tovarišije; ni nam treba tipati po božanstvu, ki ga ne moremo prepoznati, ker nima ne oblike ne lastnosti. Ni nam treba otožno hrepeneti po brezoblični neskončnosti... Mi, ki se tako zelo opotekamo, kadar smo prepuščeni samim sebi na poti breztelesnih resnic in abstraktnih samostalnikov, se lahko naenkrat trdno orimemo vsaj prvih prečk na lestvi resnice, se lahko oprimemo nečesa konkretnega... Zgodovinska vera, prav zato ker je zgodovinska, na določen način dojema Boga, na določen način gleda na veselje, ima določen nauk o človeškem življenju in določene pojme o stvareh v toku časa... In v tem si je glavno izročilo krščanstva edino: če se je Božja Beseda učlovečila, potem ne moremo istovetiti snovi z zlim... Ni več mogoče govoriti o Odsotnem Bogu, ki bi bil prepustil človeštvo slepemu slučaju v slepem, mrtvem, mrzlem veselju. In na odru celotne zgodovine človeštva se zares odigrava drama – ne môra norcev in ne film ničevih sanj –, resničen boj med dobrim in zlim in dogodki res nekaj pomenijo in nekaj se uresničuje brez ozira na to, ali smo na vitez uspešni ali ne.“ (Str. 118-121.)

Človek, ki se približa Kristusu v zgodovini in postane veren človek, to dela pod vplivom milosti, a ta ne more spremeniti „primerne verjetnosti“ zgodovinskih dogodkov v gotova zgodovinska dejstva – če bi bilo to res, bi krščanska vera ne mogla biti zgodovinsko utemeljena. Milost je zdravilo za človekov um in človekovo srce, da vztraja na poti v zgodovino, vsaj tisto, ki jo predstavlja Kristusova Cerkev skoraj dvatisočletnega obstoja; dogodki ostanejo dogodki, v kolikor predstavljajo zgodovino. Tako tvori zgodovinsko dejstvo Jezusovega vstajenja srčiko apostolskega oznanjevanja, kakor to izpričujejo Apostolska dela. Apostol Pavel zatrjuje Korinčanom: „Če Kristus ni vstal od mrtvih, je naše oznanjevanje prazno, prazna tudi naša vera!... Če Kristus ni vstal od mrtvih, je vaša vera – iluzija“ (1 Kor 15:14.17). Dr. Luka, pisec tretjega

evangelija, takoj v prvih treh vrsticah govori o „zgodovini dogodkov po izročilu očividcev med nami“.

Moje vprašanje, g. doktor, glede Vašega gledanja na stične točke zgodovine in naše vere je – akademsko. Zdaj v večnosti veste za odgovor, jaz pa imam pred seboj le Vašo domnevo o „primerni verjetnosti“. Tudi je moje vprašanje filozofsko: filozofija se izreka o temeljih zgodovine kot znanosti, in filozofija osvetljuje važnost zgodovine za posameznika in občestvo. Kdor jemlje zgodovino resno, ne more mimo osebe in dela Kristusa. Še eno izhodišče je odprto iščočemu razumu: ko se dokoplje do spoznanja bivanja božjega, se mu ponudi vprašanje: ali se je to božanstvo kdaj razodelo v zgodovini človeštva? So verski sistemi, ki to trdijo; ali lahko to tudi dokažejo? In spet sva, g. doktor, na poti h gotovosti – „primerna verjetnost“ ne zadostuje za žrtev, ki jo – naravno gledano – vera zahteva, to je, odpoved lastne suverenosti.

Še nekaj, g. doktor: čudno se mi zdi, da ne rabite merila „primerne verjetnosti“, ko pravite: „Sodobna fizika je za vselej porušila prepričanje, da je resnični svet prav takšen, kakor se nam prikazuje v vsakdanjem življenju“ (V, 76). Sicer po 45 straneh priznavate: „Svet sicer, to dobro vem, za gotovo ni tak, kakor se prikazuje prav danes in prav meni, pa tudi ne tak, kakor mi ga ob koncu tega stoletja slika izkustvena znanost“ (JV, 121). Če velja ta druga Vaša misel – in izražate jo brez „primerne verjetnosti“, ker pravite, da to dobro veste –, potem sodobna fizika verjetno ni popolnoma porušila prepričanja, da je resnični svet „prav takšen, kakor se nam prikazuje v vsakdanjem življenju“. Kot sem bil skušal razložiti v začetku tega eseja: znanstvenik katerekoli stroke izhaja iz vsakdanjega življenja, v njem ostane zakoreninjen, k njemu se vrača za celostno ravnanje s samim seboj in s svetom. Alfred Schutz in Thomas Luckmann sta analizirala (sociološko-znanstveno) Strukture sveta vsakdanjega življenja (v angleškem prevodu *The Structures of the Life-World*. Heinemann, London 1974; XXX+335); takole ugotavljata med drugim: „Resničnost sveta vsakdanjega življenja je tisto območje resničnosti, ki se ga človek neprenehoma udeležuje z neizbežnimi in obenem ukrojenimi dejanji... Dejstva in dogodki, s katerimi se soočuje v tem območju, vštevši dejanja soljudi in njihove posledice, omejujejo možnosti človekovega sicer svobodnega delovanja. Nekaj teh omejitev so ovire, ki jih lahko premaga; nekaj omejitev pa je nepremostljivih. Mimogrede: le v tem območju je možno medčloveško umevanje in medčloveško delovanje. Le v tem svetu vsakdanjega življenja je svet skupen, zmožen občevanja, in sploh svet v polnem pomenu besede. Svet vsakdanjega življenja je torej za človeka osnovna resničnost, ki presega vse druge resničnosti.“ (Str. 3) F. J. Collingwood Cliffs N. J. 1961) izkustva vsakdanjega življenja in znanstvene izsledke, in ugotavlja v obliki zaključka: „Raziskovanje v fiziki, kemiji, in astronomiji zadeva ob meje, ki leže v izvenčutnem območju (tu so stvari tako majhne

ali pa tako daleč, da jih čutila ne morejo neposredno občutiti); glede njihove narave so naši pogledi nujno začasni. Prav zato, ker so ti pogledi začasni, in ker so tako lahko predpostavke hipotetičnih trditev, kjer gre le pri zaključkih za dejstva, ne morejo utemeljiti neovrgljivo gotove filozofije.“ (Str. 282) Tako je npr. z našim pogledom na resnično odločilne sestavine luči: gre za delce, ki se gibljejo zdaj kot valovi zdaj kot trdni delci snovi; to je nekaj čisto novega v našem izkustvu narave in ne vemo, s čim bi ta pojav lahko primerjali za boljše razumevanje. To je pač trenutno naš položaj. „Ta negotovost pa ne zadeva ne dejstva, da je luč in da so barve in da lahko vidimo in s čuti dojamemo površine in gibanja. Negotovost zadeva le zares odločilne sestavine luči.“ (Str. 283 Collingwoodove knjige.

K Ušeničnikovi izjavi, da je „dosti trdna“ misel, „da zaznavajo čuti naravnost vnanje predmete“ (US VII, 118), odgovarjate v skladu s svojo podmeno o „primerni verjetnosti“: „kadar pa pravim o kakki sodbi, da je samo 'dosti trdna', s tem hkrati izjavljam, da moja izvestnost ni dosegla najvišje možne stopnje“ (J II, 271). Še ena možnost obstoji, kako umeti Ušeničnikovo misel. Ali bi Ušeničnik ne mogel izraziti svojega prepričanja tudi z opustitvijo prislova „dosti“? V skladu s svojo filozofijo bi lahko zapisal: „Trdna je tudi misel, da zaznavajo čuti naravnost vnanje predmete“. Če je misel trdna, je ni mogoče istovetiti z verjetnostjo kakršnekoli zvrsti. Če torej doda prislov „dosti“, hoče – se mi zdi – to trdnost posebej stopnjevati; tako pravimo „dosti ljudi“, „na dosti krajih“, „dosti dober“, „dosti blizu“, „dosti premalo“ – v vseh teh slučajih, če se ne motim, besedo „dosti“ malce naglasimo, da poudarimo velikost primerjave. G. doktor, vprašajte Ušeničnika samega – gotovo (ali vsaj primerno verjetno) se sprehajata zdaj po večnih drevoredih. Že zdaj sem pripravljen skloniti glavo, če je moja razlaga Ušeničnikove misli napak.

In ker sva že pri obravnavanju značaja znanosti... „Pustimo kot verniki znanost svobodno na njenem področju... Boj proti razvojnemu nauku moremo z mirno vestjo imenovati največjo izmed vseh neumnosti, kar jih je kdo zagrešil v cerkveni zgodovini.“ (J, Smisel 140 sl.) Pred seboj imam eno najnovejših knjig o razvojnem nauku izbor esejev izpod peresa strokovnjakov; izbor je uredil kurator M. H. Nitecki, izdal ga je Chicago U.P. univerze Chicago, in sicer 1988; izšel je tudi v Londonu. Knjigi je naslov Razvojni napredek (Evolutionary Progress) in namesto pike ima ob naslovu velik vprašaj. Teh 14 esejev priča o več kot stoletni zgodovini poskusov, kako pravzaprav opredeliti pojem razvoja, da bo v skladu z izsledki različnih bioloških panog, posebno genetike: množijo se namreč izsledki, ki se zdijo nasprotni razlagam, ki jih vsebuje ne le prvotni nauk Ch. Darwina, ampak tudi nauki tkzv. neodarwinistov. Tako kot so v teh več kot sto letih različni misleci zastopali in razlagali razvojni nauk, je tesno povezano z njihovim gledanjem na človeka in Boga – razvojni nauk je bil prenekaterim dokončna razlaga vsega. V tej knjigi je esej z naslovom

Razvojni napredek in smisel življenja (Progress in Evolution and Meaning of Life), ki ga je napisal znani razvojni biolog in profesor na Cornell univerzi, William B. Provine. Njegov namen je dokazati, da „razvojni nauk ne more dati življenju smisla“ (str. 49). Da mu ga more dati, kljub kar se da pesimistični vsebini nauka, je bil – po Provine-u – up Juliana S. Huxley-a, ki je v ta namen napisal zdaj že slavno knjigo Razvoj kot moderna sinteza (Evolution: The Modern Synthesis), in sicer leta 1942. Provine meni, da je razvojni nauk od vsega začetka učil to, kar uči zdaj celotna moderna znanost: svet vlada slučaj!“ V naravi ni sil, ki bi stremele za določenim ciljem. Ni bogov in ne smotrnih sil, dostopnih umskemu odkrivanju. Često se čuje mnenje, da vlada skladje med moderno biologijo in predpostavkami judovsko-krščanskega izročila – to mnenje ne drži. Drugi zaključek, ki nam ga moderna znanost neposredno nudi, je ta: absolutnih moralnih ali etičnih zakonov ni... Zaključiti moramo tudi, da ko umremo, res umremo: čisto vsega je konec. (Str. 65) Ljudje so, se mi zdi, od vsega začetka „razvojnega nauka“ takorekoč nagonsko čutili, za kaj gre: imeli so vso pravico, da se niso vdali posploševanjem, ki so jih biologi sami ali predlagali ali pa molče sprejemali po drugih; ljudje so čutili, da imajo pravico do zagotovo ustaljenih resnic, dokler se jim je „razvojni nauk“ ponujal v raznih pod-menskih različicah in z namenom posploševanja. „Razvojni nauk“ se še zmeraj razvija. V zadnjem eseju te knjige, ki nosi naslov Kako rabiti pojem spreminjanja v določeno smer (Operational Notion of Directionality), govori njegov pisec, dobro znani zoolog in geolog Stephen Jay Gould, „o nekdanjih neodarwinističnih pravovernih prepričanjih, ki pa so se (zdaj) porazgubila...“ (Str. 324) In še nekaj: do danes se ni posrečilo, podmeno razvojnega nauka – dokazati, posebno z ozirom na razvoj življenja in mrtve snovi. Kako je tak razvoj pravzaprav nemogoče umeti v luči izsledkov modernih znanosti, npr. organske kemije in celo matematike, lepo razlaga esej v decemberski številki revije International Philosophical Quarterly (XXVII, 1987), ki jo izdaja Fordham univerza v New Yorku; esej nosi naslov Bog in moderna znanost: tkzv. teleološki dokaz na novo zaživi (God and Modern Science: New Life for the Teleological Argument). Esaj sta pri-spevala L. Stafford Betty in Bruce Cordell.

Pričujočo kritično analizo sem začel v naslovu s pridevnikoma „kartezijanski“ in „kantovski“. Menim, da z njima nisem preti-raval, po vsem tem, kar sem doslej moral razčlenjevati.

Kakšno stvarnost lahko pravzaprav označimo za „kartezijansko“? Takole pravi Descartes-ov izvedenec Cay V. Brockdorff v knjigi Descartes in razvoj Descartes-ovega nauka (Descartes und die Fortbildung der kartesianischen Lehre. Reinhardt, München 1923): „Da moremo pravilno oceniti kartezijanstvo, tudi za morebitno grajo, moramo dojeti središčno misel tega nauka: to, kar umevamo jasno in nedvomno, je samo po sebi resnično in stvarno. Naše misli so jasne in nedvomne le takrat, ko jih ne motijo z njimi

pomešane predstave o snóvnem svetu. To se dogaja posebno natančno z mislijo Bog. Ta je namreč čisti Duh in kot Tak brez primesi neduhovnega. Biti popoln Duh pomeni Descartes-u toliko kot biti Popolnost sama, ki jo Descartes enostavno istoveti z absolutno Resničnostjo . . . Da se človek oprostí neduhovnih predstav, ki se vanj vrivajo, in se lahko osredotoči na čiste misli in miselni red, za ta postopek uvede Descartes – po načelih didaktike – svoj dvóm. Šele ko spoznamo, da nam je snovni svet do neke mere tuj in oddaljen, v svojem bistvu neznan ali dvomljiv, torej ne tako popoln kot se dozdeva, tedaj spoznamo, da pojmu snovi ne odgovarja celotna resničnost. – Na vse to se torej moramo ozirati, če se hočemo izreči za Descartes-a ali proti njemu." (Str. 112) „Najbolj splošno in najbolj enostavno spoznanje je Descartes-u pač matematično spoznanje . . . Od matematike si izposodi primere za tvorbo pravih sodb.“ (117-118) „Bistvo duše je mišljenje . . . Mišljenje je nekaj pozitivnega – zavest je ena sama.“ (205)

Theodore Meyer Greene pa takole označi Descartes-a v zvezi s Kantom in kantovstvom, in sicer v svojem Uvodu, ki ga je napisal za svoj Izbor Kantovskih spisov (Kant Selections. Ch. Scribner's Sons, New York, etc., 1929): „Descartes-a imenujejo očeta moderne filozofije najbolj zato, ker je takorekoč pripravil scenarij za nadaljevanje filozofskega razpravljanja. Osrednje vprašanje, ki ga je zanimalo, bi mogli takole izraziti: ali je kje jamstvo, da naše misli odgovarjajo objektivni resničnosti? Misli so v umu; resničnost pa je najbrž neodvisna od uma in se nahaja izven njega. Kaj nas nagiba, da smo prepričani, da nam mišljenje predstavlja resničnost vsaj z minimalno natančnostjo? Descartes se loti problema previdno v smeri radikalnega skepticizma. Nasprotujoča si poročila čutil razkrije . . . in možnost, da je tudi um kot vodnik k resnici dejansko izkrivljen pod vplivom kakšnega hudobnega duha . . . Vrtinec dvomov ustavi ena sama gotovost: dvóm v obliki 'cogito' postane in ostane edina resničnost. Toda dvóm vsebuje misleca dvoma: 'cogito ergo sum'. Substanca, ki misli in ne neha biti duhovna enota, je tako vogelni kamen kartezijskega sistema.“ (XXX) „Kant ni reagiral na dela svojih filozofskih predhodnikov le negativno. Zanj je vsako izmed njih vsebovalo kakšen važen del resnice.“ (XXXIV) „Kantovi predhodniki so po kartezijsko skušali reševati problem spoznavanja na predpostavki, da morajo naši pojmi, kadar so resnični, odgovarjati zunanji resničnosti, ki pa je sama na sebi neodvisna, čisto in popolnoma, od spoznavajočega uma. Takšna radikalna dvojnost uma in snovi je kriva vseh teh nepremagljivih težav . . . Kant nas zato povabi, da kot nekakšni revolucionarji začnemo z drugačno predpostavko: da smo možni spoznati objektivno resničnost, se ta mora prilagoditi bistveni strukturi človeškega razuma.“ (XXXVI-XXXVII) „Naša naloga je torej, da razčlenimo potek spoznavanja, odkrijemo njegovo bistveno naravo z vsem, kar vsebuje, in nakažemo v obliki apriorističnih sintetičnih sodb modele, ki se jim mora svet narave prilagoditi, da lahko postane predmet človekovega spoznavanja.“ (XXXVIII)

Dodal bi še, da moremo prav razumeti Descartes-a (in druge mislece po njem, posebno Kanta), če ga motrimo v njegovem edinstvenem psihološkem okolju: skupno z dejstvom, da je bil Galileo Galilei odprl svet na nov način, Descartes pa je temu osrečujočemu dogodku dal naravno najglobljo, to je, filozofsko – čeprav v mnogočem napačno – razlago, zakoreninjeno v odločilnih počelih. Posrečeno razlaga to zvezo med Galilei-jem in Descartes-om Ernst Cassirer v svoji knjigi Problem spoznavanja. Filozofija, znanost in zgodovina od Hegla naprej (v angleškem prevodu: *The Problem of Knowledge. Philosophy, Science and History since Hegel*. Yale U.P., New Haven 1950, posebno na str. 98.). Morda je g. doktor, tudi v Vašem primeru življenja pod komunistično diktaturo igralo psihološko okolje svojo edinstveno vlogo, da ste skušali ohraniti svobodo uma in srca s podmeno „primerne verjetnosti“. Zanimivo je, kar pravi Vaš razlagalec dr. Brumen v omenjenem Medu: „Mnogi modroslovci menijo, da spoznavanja ni dovoljeno začeti s splošnim resničnim dvomom. Janžekovič misli, da je to podobno zahtevi, da človek ne sme biti bolan. Vsakdo se loteva reševanja vprašanj v stanju, v kakršnem je.“ (Str. 67)

Čas mi ne dopušča, da bi navedel uvide še mnogih drugih mislecev, posebno z ozirom na naš čutni stik s stvarnim svetom. Naj omenim le primer Edith Stein, zdaj bolj znane kot bl. Terezije Benedikte od Križa, karmeličanke, ki so jo nacisti umorili leta 1942. Bila je konvertitinja iz judovske vere. Posebno zanimivo je, da se je kot nekdanja učenka Edmunda Husserla in njegove fenomenologije vendar prebila do realizma. Pred seboj imam njeno doktorsko disertacijo z naslovom Problem empatije. V angleškem prevodu je izšla v zbirki Izbranih del Edithe Stein že tretjič (popravljen) pri ICS, Washington D.C. 1989 pod naslovom *On the Problem of Empathy*. Takole pravi npr. na str. 49: „Bistvena lastnost duhovnega sveta je njegova izkustvena odvisnost od vplivanja telesa nanj. Vse, kar je duhovno, je zasidrano v zavesti skupnosti s telesom...“ Ali na str. 55: „Svet predmetov, ki nam ga posreduje izkustvo, pomeni za voljo omejitev... V ta svet predmetov lahko uvedem spremenbo, a to nujno predpostavlja, da ga na nek način čutim in da je tu.“ In str. 64: „Če bi bil človek obsojen na ječo svojega po-edinstva, bi imel dostop le do sveta kakor se komu dozdeva. Seveda bi zmeraj bila možnost, da si ta svet zamislimo kot od nas neodvisno obstoječega, a te možnosti bi ne mogli dokazovati. Zdaj pa je za to možnost dokaz: v dejstvu, da lahko s pomočjo empatije (po naše bi lahko morda rekli: čutenja vsega, kar ni jaz) gremo iz ječe po-edinstva in vnovič in vnovič doživljamo svet drugih po-edincev, torej neodvisen od nas samih.“ Pa še str. 87: „Recimo, da se v svoji empatiji zmotim in menim, da nekdo, ki je pravzaprav brez določenega glasbenega posluha, uživa tako kot jaz Beethovno simfonijo; kakor hitro razberem tak obraz in opazim v njem dolgočasje na smrt, zmeta izgine... Da se zavarujemo pred podobnimi zmotami in prevarami, nas mora empatija preprečiti spremljati v našem zaznavanju sveta.“

Ker je Edith Stein že med blaženimi, bo razgovor z njo, g. doktor, še posebej razsvetljevalen. Ali smem po Vas izročiti tej veliki Gospodovi mučenki prislečne pozdrave?

Naj na koncu dam besedo še enkrat Etienne Gilson-u (v zgoraj omenjeni študiji): „Če je realizem naiven, ni filozofija; če je filozofija, ne more biti naiven. Niti Aristotel niti Sv. Tomaž se nista imenovala kritična realista in mi se tudi ne bomo; realisti smo, kar filozofsko vključuje (refleksivno) kritičnost. Če že hočete, ga lahko imenujemo filozofski realizem, v filozofskem svetu samem pa je bolje, da ga imenujemo enostavno – realizem.“ (Str. 52) „Možno je, da se vprašamo: kako sploh pride do spoznanja? Če to vprašanje zasledujemo, se znajdemo pred novim problemom tkzv. 'ontologije spoznavanja', ki nas čisto naravno privede v – metafiziko... Za vsakovrstnim idealizmom lahko odkrijemo naiven realizem... Dejansko je vsako idealistično načelo za umevanje spoznavanja – zaključek določene povratne razčlenitve... kartezijanec se oklene svojega 'cogito', da se reši negotovosti čutil; in kantovec se oprime apriornih pogojev za utemeljevanje nujnih sodb, da se reši Hume-ovega skepticizma... Tak način prihajanja do zaključkov se zdi modernim filozofom tako važen, da ga enostavno istovetijo z 'refleksivno metodo', ki se jim zdi normalno prava stvarnost filozofskega razmišljanja... Nekaj sofističnega je v tej metodi: vzrok naših pojmov je zunanji svet, mi pa jih osamosvojimo..., da nehalo biti abstrakcije“ (str. 211-213).

Z istim poklonom, s katerim sem se bil nekoč poslovil od Vas in Vaše skromne, ozke sobice v medvojni Ljubljani, se poslavljam tudi zdaj, še zmeraj Vaš vdani, za izražene misli hvaležni, a realistični učenec.

ZAPISKI K NASELITVI SLOVENCEV V ARGENTINI

Prvi naseljenci v Formosi in Cerrito.

UVOD

Naseljevanje Slovencev v Argentino seže v drugo polovico XIX. stoletja. Načrtno naseljevanje pa se je, kolikor vemo do zdaj, začelo leta 1878. Profesor Roman Pavlovčič je pisal o načrtnem naseljevanju naših rojakov v koloniji Caroya (Córdoba), dr. Peter Rant in za njim dr. Tine Debeljak pa o prvih naseljenjih namenjenih v Formoso. Ti zapiski so del širšega raziskovanja o naseljevanju Slovencev v Argentini. V tem prispevku pa se omejim le na del zadnje omenjene skupine, ki se je končno naselila deloma v Formosi in deloma v provincah Buenos Aires in Entre Ríos.

Do zdaj so bili glavni viri za poznanje tega naselitvenega vala spisi msgr. Janeza Hladnika. Znano je, da je msgr. Hladnik prišel v Argentino leta 1936, da bi nudil slovenskim izseljencem duhovno oskrbo. Kot dober dušni pastir ni omejil svojega dela samo na priseljence, ki so živeli v Buenos Airesu, temveč je potoval po deželi, da bi prišel do čim več rojakov. Tako je spoznal Slovence naseljene skoraj po vsej Argentini. Ti so prišli sem v različnih dobah: od zadnjih desetletij prejšnjega stoletja pa do sredi tega. Čeprav je v Hladnikovem pripovedovanju o prvih slovenskih priseljenjih nekaj netočnosti ali nejasnih točk,¹ so njegovi spisi dragocen vir, ker je imel s temi še osebne stike.

Hladnik je zapisal, da je Argentina leta 1878 „prosila Avstrijo“ za priselitev 200 družin. Bolj verjetno pa je, da je takrat Argentina s kakšnim privatnikom podpisala pogodbo o pridobivanju in prevozu evropskih izseljencev ali pa da je to delo opravil neposredno kak argentinski predstavnik. Vsekakor je argentinska vlada želela na ta način pospeševati naseljevanje v pokrajini Formosa, ki meji s sosednjo državo Paragvajem. Tako je, v sklopu tega naselitvenega načrta prispelo v Argentino tudi približno 50 slovenskih družin. Večina teh je bila doma, po Hladnikovem pripovedovanju, iz goriške okolice in sicer iz Cerovega, Doberdoba, Tolmina in Števerjana. Naselile naj bi se v Formosi in argentinska vlada bi jim nudila začetno pomoč. Ko so prišle v Argentino, pa

se večina ni upala naseliti v tako oddaljeni in še nevarni pokrajini, tako, da je samo kakih deset družin odšlo tja. Od ostalih se je naselil večji del v provinco Entre Ríos in sicer v okolici Paraná, v Cerrito (Paraná) in v Lucas González (Nogoyá), nekateri pa so ostali v Buenos Airesu.²

V naslednjih poglavjih bom obdelala skupini, ki sta bili leta 1895 naseljeni v Formosi in v koloniji Cerrito. Pri tem se bom opirala na do zdaj še ne uporabljene argentinske vire. Poglejmo zdaj, kaj nam povedo ti dokumenti o življenju omenjenih družin.

I. NASELJENCI V FORMOSI.

V XIX. stoletju so, po premalo naseljenih predelih Argentine, ustanavljali državne, provincialne, občinske in privatne naselbine imenovane kolonije. Argentinska vlada je že dalj časa imela v načrtih ustanovitev kolonije v pokrajini Formosa. Tako je 28. marca 1879 uradno ustanovila Villa Formosa. Ležala je ob reki Paraguay v takratnem „Territorio nacional del Chaco“.

V dobi ko so se prvi naši rojaki naselili v tem okraju, je bil ta še vedno v nevarnosti pred napadi Indijancev. Na jugu države od leta 1878, ko se je vršila znana ekspedicija generala Roca v Patagonijo, ni bilo več te nevarnosti. Na severozahodu, kamor so odhajali ti naši rojaki pa ni bilo tako. Tu so se od leta 1870 dalje vrstile ekspedicije proti Indijancem. Vojaški pohod, ki ga je leta 884 vodil vojni minister general Benjamín Victoria je zaparoval del tega ozemlja; kljub temu pa so bile še zmeraj potrebne vojaške postojanke, da so ščitile naseljence. Vojaške operacije so v teh krajih uradno prenehale šele decembra 1938, to je šestdeset let po naselitvi prvih Slovencev.

Slovenski priimki v argentinskem štetju.

Kaj nam pravijo slovenski viri o rojakih naseljenih v Formosi proti koncu XIX. stoletja?

Po pripovedovanju msgr. Hladnika vemo, da se je v kraju kjer danes leži mesto Formosa, okrog l. 1878 naselilo kakih deset slovenskih družin. Zasedila pa sem v njegovih spisih samo sledeče priimke: Cijan, Kocjančič, Kristančič, Paulina in Pernarčič.³

Nekatere od omenjenih družin dobimo vpisane v originalnih polah 2. argentinskega ljudskega štetja.⁴ Priimek Pernarčič je vpisan kot Pernoich (beri: Pernočič). Ko je bil l. 1945 msgr. Hladnik na obisku v Formosi je tudi obiskal družino „Pernoči“, katera se je priselila že v XIX. stoletju. Začudil se je ob tem priimku in to tudi zapisal: „Mene je pa imelo, kakšen priimek bi bil ta 'Pernoči'. Kmalu mi je mož prinesel 'krstni list', pisan po naši stari šegi, ven dan v Doberdobo na Krasu. Priimek pa je bil 'Pernarčič'“.⁵ Čeprav so Pernočičevi, ki so zapisani v štetju doma iz Gorice, gre gotovo tudi v tem primeru za priimek Pernarčič.

Poleg omenjenih pa so tu vpisane še druge osebe, ki so gotovo slovenskega rodu. Na primer „Avstrijci“: Miguel Princich (beri:

Prinsič), Andrés Sinchichi (beri: Sinčiči) iz Trsta, Lucas Sinchich (beri: Sinčič) in Carlos Agustin (Avguštin?). Vpisani so tudi otroci s priimkom Mosetich (beri: Mosetič). Ti so bili rojeni v Formosi, zato so vpisani kot Argentinci.

Vsi ti so gotovo naši rojaki Miha Prinčič, Andrej in Luka Simčič ter otroci Mozetič.

Poglejmo kaj vse lahko razberemo o življenju družin Cijan, Kristančič, Paulina, Pernarčič, Prinčič, Simčič in o Mozetičevih otrocih.

Andrés Sián ali Andrej Cijan (65) in njegova žena Marija (58) sta bila doma iz Gorice. To vemo, ker je vpisovalec ljudskega štetja v Formosi vpisal Gorico kot rojstni kraj (?) v rubriki, „če je Argentinec, v kateri provinci je bil rojen“. Marija in Andrej sta imela osem otrok, a so samo štirje vpisani z njima. Ti so: Jože 22 let, France 20 let, Kornelij 12 let in Adolf 10 let. Jože in France sta se rodila še v Evropi, mlajša brata pa v Formosi. Mati in starejša vpisana sinova so bili kmetje in vsi trije pismeni. Ni podatkov o očetovem poklicu, vemo pa, da oče ni bil pismen in najbrž tudi ne mlajša otroka, ki nista obiskovala šole. Čeprav v ljudskem štetju ni podatkov o tem, če so bili zemljiški lastniki, vemo po drugih virih, da so bili posestniki.

Družina Cijan je živela v poljedelskem predelu kolonije Formosa. V mestnem predelu pa je vpisana Josefa Sian (Jožica Cijan), po narodnosti Avstrijka. Živela je z družino Senes, ki je vpisana kot „argentinska“. Jožica je v času popisovanja imela 26 let in še ni bila poročena; bila je pismena. Ni pa podatkov o njenem poklicu. Verjetno je to hčerka Andreja in Marije.

Juan Cristanche (beri: Kristanče) ali Janez Kristančič (25) po štetju iz kraja „Cayevo“ (?) se je l. 1890 poročil s Katarino doma iz „Farro“. Oba sta bila nepismena, kmeta in posestnika. Imela sta dva otroka. Z njim je vpisana tudi Katarina Kristančič (vpisana Cristanche) (52), doma iz Gorice, ki je bila vdova. Imela je kar 11 otrok. Bila je kmetica, posestnica in nepismena. Nato so vpisani še štirje otroci: Jože 15 let, Rafael 7 let, Peter 5 let in Lojze 3 leta, in sicer kot popolne sirote. To je najbrž pomota — vpisovalec se je že zmotil, ko je vpisal Katarino za moškega — ker če gre za otroke vdove Katarine so bili sirote samo po očetu. Ni jasno, če sta bila tudi najmlajša dva njena sinova ali sta bila morda otroka Janeza in Katarine, ki sta vpisana na prvem mestu. Zagotovo pa je, da so bili vsi otroci rojeni v Argentini in sicer Jože v Buenos Airesu ostali pa v Formosi. Od vseh je Jože edini, ki je bil pismen, ostali otroci pa tudi niso obiskovali šol. Vsi otroci so vpisani kot kmetje, čeprav najmlajša še nista mogla pomagati pri delu.

Posebej je vpisan Leopoldo Cristanchi (Beri: Kristanči), torej Leopold Kristančič. Doma je bil iz Trsta. Bil je star 25 let in samski. Tudi on je bil kmet in posestnik. Leopold je bil pismen.

Msrgr. Hladnik je zapisal, da so bili Kristančičevi doma iz Tolmina.⁶ Člani opisanih družin pa so bili po podatkih iz štetja doma iz Trsta, Gorice, „Cayevo“ (?) in Farro (?).

Andrej Paulina⁷ (59) in njegova žena Ana (52) sta bila doma iz Malne v Mirnu pri Gorici,⁸ kar je v ljudskem štetju vpisano kot Mernaec. On je bil kmet in posestnik ni pa bil pismen. Ana pa je bila pismena. V 28. letih zakona sta imela 7 otrok. Z njima je vpisan le Rafael, star 2 leti, ki je bil rojen v Formosi.

Posebej je vpisan Andrej Paulini (Paulina?) (23). Ta je bil doma iz Trsta. Bil je kmet, ni pa bil pismen in ne posestnik.

V mestu Formosa (mestni predel) pa je še vpisan Américo Paulina, star 13 let in rojen v Formosi. Vpisan je pri družini Chiuki, ki so bili po državljanstvu Avstrijci in so imeli neko trgovino. Poleg njega in domačih so pri isti družini vpisani še kuharica, dve služkinji in uslužbenec trgovine. Ni pa podatkov o poklicu Amerika, vemo le, da je bil pismen. Najbrž je bil to sin Andreja Paulina starejšega.

V ljudskem štetju sem zasledila samo tri od sedmih sinov, ki sta jih imela Andrej in Ana Paulina. Vemo pa, da jih je živelo več v Argentini. Msgr. Hladnik je zapisal, da sta prišla z večimi otroki, najstarejši, Angel, je bil takrat star 6 let.⁹ Angel pa je še živel leta 1945 ko ga je spoznal Hladnik.

Jože Pernarčič (vpisan Pernocich) in Tereza, obadva stara 60 let, sta l. 1895 ravno obhajala srebrno poroko. On je bil kmet in posestnik nista pa bila pismena. Oba sta bila doma iz Gorice. Imela sta 7 otrok, z njima je živel le 21 let stari Andrej. Tudi on je bil rojen v Gorici. Po poklicu je bil kmet in ni bil pismen.

Vpisana sta tudi Juan (28) in Catalina (21) Pernoche (Avstrijca); verjetno v resnici Janez in Katarina Pernarčič. Doma sta bila iz Gorice. Obadva sta bila kmeta in posestnika nista pa bila pismena. Bila sta samska a ker sta skupaj živela, se zdi, da sta bila brat in sestra. Po njuni starosti in ker sta tudi iz Gorice, menim, da bi lahko bila otroka Jožeta in Tereze.

Kot rečeno je bil Miha Prinčič vpisan Princich. Bil je star 30 let in po poklicu kmet. Poročen je bil z Olbino (30). Miha je bil pismen, ne pa njegova žena. V štetju ni podatkov o številu njunih otrok, a skupaj z njima so trije vpisani: Ferentin 15 let, rojen v Avstriji, Jože 10 let in Lojze 9 let. Zadnja dva sta bila rojena v Formosi. Otroci so bili nepismeni in niso obiskovali šole. Tudi ni podatkov o tem, če je bil Miha posestnik, ali ne.

Andrej Simčič (50) in njegova žena Marija (49) sta bila doma iz Trsta. Imela sta 5 otrok v 27 letih zakona. On je bil po poklicu mizar. Bil je posestnik in pismen, ne pa njegova žena. Z njima so vpisani otroci: Franc Jožef star 14 let, Marija Carmelina stara 10 let in Proto Juan, 5 let. Vsi trije so bili rojeni v Formosi. Otroci niso obiskovali šole v času štetja. Med njimi je bil pismen samo Franc Jožef.

Skupaj s Simčičevo družino je živela tudi Marija Ana Gerolt (21), katera je bila tudi doma iz Trsta. Ker so skupaj živeli in zaradi njene starosti, se lahko vprašamo, če ni bila tudi ona hčerka Andreja in Marije. Marija Ana je bila v času štetja poročena in je

imela dva otroka rojena v Formosi: Ano Rozo staro 2 leti in Marjetico, ki je imela komaj šest dni; bila je pismena ni pa podatkov o njenem poklicu.

Vse družine katere sem do zdaj opisala so živele v koloniji Formosa. Zdaj si pa oglejmo še dve družini, ki sta živeli v mestnem predelu.

Iz družine Mozetič je vpisanih pet otrok: Jože R. 12 let, Leonarda 10 let, Marjan 8 let, Marija V. 6 let in Marija del P. stara nekaj mesecev. Vsi so bili rojeni v Formosi. Samo najstarejši je bil pismen; Leonarda in Marjan pa sta obiskovala šolo. Otroci niso vpisani kot sirote, a ni podatkov o starših. Z otroci je vpisana Marija Venica, ki je imela italijansko državljanstvo. O njej vemo samo, da je bila stara 29 let in je imela v 13 letih zakona 7 otrok. Ni razvidno, da bi bila to njihova mati.

Ko je bil Luka Simčič vpisan v argentinskem ljudskem štetju, je bil star 38 let in je bil poročen. Po poklicu je bil čevljar. Z njim so vpisani še Marija Gergoletti (Avstrijka) stara 37 let in dva otroka: Anton in Jože stara 5 in 2 leti. Marija je bila tudi poročena in je imela štiri otroke v desetih letih zakona. Po poklicu je bila perica. Je bila to Lukova žena? Od otrok je bil najmlajši rojen v Formosi, starejši pa v sosednji državi, v Paragvaju.

Leta 1895 je torej živelo vsaj 7 slovenskih družin in nekaj posameznikov v koloniji Formosi. To so bile družine Andreja Cijan, Janeza Kristančič, Katarine Kristančič (vdova), Andreja Paulina, Jožeta Pernarčič, Miha Prinčič in Andreja Simčič. V mestnem predelu pa je živela družina Luka Simčiča in Mozetičevi otroci.

Skupaj je bilo to 43 oseb.¹⁰ Zanimivo je, da je bilo od teh 30 moških in samo 13 žensk. Bilo je 22 odraslih, starih med 18 in 65 let in 21 otrok, starih od nekaj mesecev do 15 let.

Od starejših je bila večina nepismena (13), samo za 8 je bilo rečeno v štetju, da so bili pismeni, o ostalih pa ni podatkov. Zbuja pozornost dejstvo, da so od vseh opisanih, nepismenih in šolsko obveznih otrok (8), samo Mozetičevi (2) obiskovali šole. To pa postane razumljivo ko zvemo, da v koloniji Formosa ni bilo nobene šole. Leta 1893 je bila v vsem okraju samo ena šola, in sicer v glavnem mestu.

Priselitev

Kot že rečeno, je msgr. Hladnik zapisal, da so te družine prišle v Argentino l. 1878. Poglejmo pa še kaj pravijo o tem drugi viri.

Če analiziramo podatke, katere nam nudi že omenjeno argentinsko popisovanje, lahko po njih sklepamo približen datum priselitve naših rojakov. In sicer tako, da upoštevamo vpisano „narodnost“ in starost. Če so bili vpisani kot Argentinci, so bili že tukaj rojeni, „Avstrijci“ pa so bili rojeni še v Evropi.

Na ta način lahko trdimo, da so Paulinovi prišli v Argentino med leti 1872 in 1882, Cijanovi med leti 1875 in 1883, Pernarčič Jože z družino po l. 1874, Pernarčič Janez po l. 1877, Kristančičevi so

bili v Argentini vsaj od l. 1878, družina Andreja Simčiča pa vsaj od l. 1881 in Mozetičevi vsaj od l. 1883. Primčičevi pa so prišli med leti 1880-1885.

Vidimo, da večina podatkov sovпада s Hladnikovimi. Družine Cijan, Mozetič, Paulina, Pernarčič, Kristančič in A. Simčič so se lahko priselile l. 1878. Ne pa Prinčičevi, kateri so očitvidno prišli malo kasneje.

Za Paulinovo družino pa lahko tudi zračunamo letnico priselitve če upoštevamo kaj nam o njej pravi Hladnik. Leta 1945 je namreč srečal Angela Paulina, ki je bil takrat star 72 let in je prišel v Argentino s šestimi leti. Po teh podatkih se je družina Paulina naselila l. 1879.¹¹

Družina Luka Simčiča pa je vsaj na prvi pogled, videti poglavje zase. Starejši sin je bil rojen l. 1890 v Paragaju, mlajši pa l. 1893 v Formosi. Lahko sklepamo, da se je Luka naselil v Formosi šele po l. 1890. Možno pa je tudi, da je bil že prej tam naseljen in je bil samo začasno v Paragaju ko se je rodil njegov sin Andrej.

Stanovanja

Hiše Slovencev v Formosi niso bile vse enako zgrajene.¹² Večina so bile lesene s palmovo streho. Tako so imeli Leopold Kristančič, Andrej Paulina st. in mlajši, Jože Pernarčič, Jože Cijan in Andrej Simčič.

Jože Cijan je imel kar dve hiši: v eni je živela družina, druga pa je bila prazna. Obe sta imeli poleg kuhinje in kopalnice še po dve sobi vsaka. Prva je bila vredna 300 \$^m/_n, druga (prazna) pa samo 150 \$^m/_n. Tudi hiša Leopolda Kristančiča je imela dve sobi. Ta je imela manj zunanjih vrat in oken kot Cijanova in je morda tudi zaradi tega bila vredna le 150 \$^m/_n. Andrej Simčič je tudi stanoval v dvosobni hiši, a v tej sta živeli dve družini (11 oseb). Vpisana vrednost hiše je bila 800 \$^m/_n.

Jože Pernarčič je bil lastnik hiše s tremi sobami, v kateri so živele 3 osebe. Vpisana vrednost te hiše je bila 700 \$^m/_n.

Andrej Paulina (ml. ?) pa je živel v hiši, katera je imela štiri sobe in kar enako število zunanjih oken in 3 zunanja vrata. Čeprav je bila ta hiša večja kakor Pernarčičeva in je tudi imela več zunanjih oken in vrat, je bila manj vredna; vpisana vrednost je le 500 \$^m/_n.

Od te vrste hiš je bila največja last Andreja Paulina (st. ?). Imela je šest sob, a sorazmerno malo zunanjih oken (2) in vrat (2). Vpisana vrednost te hiše je bila 1500 \$^m/_n.

Janez Kristančič in Janez Pernarčič sta tudi imela leseni hiši in sicer iz palme, a ti sta imeli opečno streho. Pernarčičeva je imela 4 sobe in prav tako število zunanjih oken in vrat. Vpisana vrednost te hiše je bila zelo majhna: komaj 200 \$^m/_n. Kristančičevi pa so živeli v hiši z osmimi sobami, katera je imela 10 zunanjih vrat in 5 zunanjih oken. Ta velika in najbrž tudi zelo svetla hiša, je bila vredna 1500 \$^m/_n.

Drugače zgrajeno hišo je imel Miha Prinčič. Ta je bila baje lesena in iz kovine. V hiši s štirimi sobami sta živeli dve družini. Vpisana vrednost te hiše je bila 1000 \$^m/₁₀₀.

Ni podatkov o tem če je bila Jožica Cijan lastnica hiše v kateri je živela ali jo je najemala. Dvosobna hiša je bila zgrajena iz kamna ali opeke in je imela opečno streho.

V južnem delu mesta Formosa najdemo hišo, ki je bila najbrž last Andreja Cijana. Ta je bila lesena in je imela dve sobi. O tej hiši imamo sledeče podatke: lastnik, ki je imel avstrijsko državljanstvo, ni živel v njej. A. Cijan je bil lastnik ali najemnik te hiše. Ker pa vemo po ljudskem štetju, da je bil vpisan v koloniji, je možno, da je bil le lastnik omenjene hiše. Možno je tudi, da je ob času ljudskega štetja bil pri sinu na obisku in je zato tam vpisan; lahko si tudi predstavljamo, da je bila še prazna hiša last J. Cijana namenjena očetu.

Posestvo in zaposlenost

Večina slovenskih izseljencev v Formosi so bili posestniki. Nimam podatkov o površini teh posestev, vemo pa, da je bila zemlja na tem okraju deljena po zakonskih predpisih, to je na majhne enote. Slovenci naseljeni v Formosi so se ukvarjali z živinorejo in sadjarstvom. Nisem dobila novih podatkov o sadjarstvu, pogledjmo pa, kako jim je šlo z živinorejo.

Redili so predvsem govedo in kokoši, nekateri tudi prašiče; imeli pa so tudi konje. Točne podatke o vrsti in številu živali, katere so redili, dobimo zopet v argentinskih virih. V razpredelnici števila 1 imamo celoten pregled o tej snovi.

Razpredelnica štev. 1:

SLOVENSKA ŽIVINOREJA V FORMOSI L. 1895

	kreolsko govedo	krave mlekarice	voli	kreolski konji	koze	kreolski prašiči	kokoši
Jože Cijan	170	15	91	13	—	4	60
Jožica Cijan	—	4	—	—	—	—	7
Janez Kristančič	180	60	25	10	2	—	50
Leopold Kristančič	—	—	—	1	—	1	7
Andrej Paulina st.	400	70	50	25	—	5	200
Andrej Paulina ml.	4	2	—	3	—	2	70
Janez Pernarčič	51	15	7	4	—	—	60
Jože Pernarčič	4	—	4	—	—	—	6
Andrej Simčič	12	4	2	—	—	1	4

Vir: A.G.N., gospodarsko in socialno štetje, l. 1895.

Iz razpredelnice je razvidno, da so imeli ti priseljenci zelo različno število živine. Nekaj jo je verjetno bilo samo za domačo uporabo. Največ živine so redili Andrej Paulina st., Jože Cijan in Janez Kristančič. Zbujajo pozornost podatki o A. Simčiču. Imel je 4 krave mlekarice in 12 glav drugega goveda, kar se zdi preveč samo za domačo uporabo. Zgleda, da čeprav je bil vpisan kot obrtnik je tudi redil živino.

Ti slovenski priseljenci so redili največ govejo živino. Že Hladnik je napisal, da so Slovenci v nekaj letih imeli svoje bogastvo v govedu. A ni bilo lahko. Angel Paulina je Hladniku povedal, da so „bile slabe letine, viharji, kobilice, suša, da jim je živina žeje in lakote poginila“.¹³ Poleg tega pa se je v Formosi zelo slabo prodajalo govedo. Zaradi tega so na primer l. 1897 prodajali govedo v sosednjo provinco Salto. Takrat je skupina 13 mož pod vodstvom Angela Paulina peljala v Salto čredo, ki je obsegala več kot sto glav. Potovanje je trajalo cel mesec in ni bilo lahko. Angel Paulina je Hladniku pripovedoval, kako so jih nekoč celo obkolili Indijanci. Izognili so se napadu na diplomatski način: povabili so Indijance na pečenko; tako so tudi preprečili morebitne nove nevšečnosti z Indijanci.¹⁴

II. NASELJENCI V „COLONIA CERRITO“.

Kolonija Cerrito je bila ustanovljena l. 1882 na severu v okraju Paraná, na zahodu province Entre Ríos. Bila je ena od naselbin, ki so bile sad privatne kolonizacije. Te vrste kolonij so bile ustanovljene po zasebnikih, po podjetjih ali družbah. Razlikovale so se po razsežnosti in po načinu naseljevanja: v nekaterih primerih je naseljenec zemljo le najel, v drugih pa jo je kupil. Cerrito je bil primer kolonije, ustanovljene po naseljitvenih družbah. Bila je razmeroma velika, obsegala je 27000 hektarjev in naseljenci so lahko od kolonizacijske družbe zemljo odkupili.

Slovenske družine v Cerrito.

Razni slovenski viri omenjajo, da so bili proti koncu XIX. stoletja naseljeni v Paraná med drugimi tudi Anton in Jože Furlan, Anton in Lote Benedetič, Alojzij in Janez Podberi ter družini Srebernič in Prinčič.¹⁵

V popisu prebivalcev te kolonije iz l. 1895¹⁶ sem našla sledeče družine, ki utegnejo biti slovenskega rodu: Tomasini, Gregorat, Cian, Luza, Serberni (beri: Serberni) ali Sreberni (Srebernič), Prinsiche (beri: Prinsie) (Prinčič), Benedetich (beri: Benedetič), Furlani (Furlan)¹⁷ ter Perversich ali Porversich (beri: Perversi, Porversi) (Podberi).¹⁸ Vse te družine so vpisane kot avstrijske.

Se bom omejila na opis le tistih družin za katere ni dvoma, da so

slovenskega rodu, ker jih tudi omenjajo slovenski viri. Te so Benedetič, Furlan, Podberščik, Prinčič in Srebernič. Poglejmo najprej, kako so bile sestavljene te družine.

Alojzij Benedetič (vpisan kot Luis Benedettich) (30) je bil kmet in posestnik. Bil je poročen z Katarino (33) in imel z njo v osmih letih zakona 5 otrok, ki so bili vsi rojeni v Entre Ríos. V času štetja so sestavljali družino še Janez 7 let, Jožica 5 let, Anton 3 leta, Jože 2 leti in Peter, ki še ni dopolnil enega leta. Mož je bil pismen, ne pa njegova žena. Ona je bila tudi kmetica in je bila vpisana kot posestnica. Alojzij Benedetič je še živel l. 1949.

V ljudskem štetju je vpisan še drug Alojzij Benedetič star 41 let. Ta je bil nepismen in po poklicu kmet. Bil je poročen in je živel z družino Antona Benedetiča. Mislim, da so žena in otroci, ki so z njima vpisani Antonova družina.

Anton Benedetič (44) je bil poročen z Marijo M. (40). Tudi ona dva sta bila kmeta in nista bila pismena. Marija je v 19 letih zakona rodila 9 otrok, a so samo štirje najmlajši vpisani skupaj s starši, to so: Lojze 9 let, Rozalia 6 let, Marija 4 leta in Jožica 1 leto. Od teh je samo prvi rojen še v Avstriji, ostali pa že v Entre Ríos. Starejša otroka še nista bila pismena. Anton Benedetič je bil posestnik.

Furlani Antonio ali Anton Furlan (44) je bil poročen z Jožico S. (33). V 16. letih zakona sta imela 9 otrok, eden od njih ni vpisan. Jože 15 let, Anton 13 let, Lojze 11 let, Janez 9 let in Andrej 6 let so bili rojeni v Avstriji. Leopold 4 leta, France 2 leti in Kajetan 1 leto pa so bili rojeni v Entre Ríos. Starši in trije starejši sinovi so bili kmetje. Medtem ko starši niso bili pismeni, je bil pismen starejši sin; Anton in Lojze pa sta hodila v šolo. Tudi Anton Furlan je bil posestnik.

José Furlani ali po naše Jože Furlan (37) je bil poročen z Marijo P. (33). Rodila so se jima trije otroci v Entre Ríos: Anton 4 leta, Marija 3 leta in Andrej 1 leto. Zakonca sta bila kmeta in tudi onadva nista bila pismena. Jože pa je bil vpisan kot posestnik.

Juan Perversich ali Janez Podberščik (30) je bil poročen z Jožico B. (28). V petih letih zakona sta imela štiri otroke, a so samo trije vpisani. Ti so vsi rojeni v Argentini in sicer v Entre Ríos. Adela 4 leta, Janez 2 leti in Jože nekaj mesecev star. Zakonca sta bila pismena, poljedelca in posestnika.

Z njimi je vpisan tudi Alojzij Podberščik kot Luis Perversich, star 27 let in samski. Bil je kmet in pismena oseba.

Juan Prinsich ali Janez Prinčič (61) je bil že 31 let poročen z Marijo S. (55). Imela sta 10 otrok, od katerih najdemo vpisane v Cerrito samo te: Janez 28 let, Andrej 26 let, Pavla 17 let, Ema 14 let in Lojzka 13 let. Vseh pet se je rodilo še v Avstriji. Starši in otroci

so bili poljedelci, a medtem ko starši niso bili pismeni, so vsi otroci znali brati in pisati. Najmlajša pa je tudi obiskovala šolo.

Janez in Andrej sta bila že poročena in sicer z Amelijo V. (vpisana kot Italijanka) in Francko L. (vpisana kot Avstrijka); obe sta vpisani kot kmetici in pismeni. Od teh je bil en par še brez otrok, drugi pa je imel že štiri otroke, rojene v Entre Ríos: Jože 5 let, Janez 3 leta, Marija 1 leto in Izak, ki še ni dopolnil eno leto ko je bil vpisan.

Janez Prinčič st. je bil posestnik. Od vseh je on edini, ki je imel nesrečo, da je bil bolan, a v štetju ni pojasnjeno za kakšno boleznijo je bolehal.

Janez Srebernič (39) je vpisan kot Juan Serbernich ali Serberni. Bil je poročen z Marijo Porversich ali Podberščik (36). Oba sta bila kmeta, in kakor pri A. Benedetiču sta bila tudi tukaj oba zakonca posestnika. Imela sta 10 otrok, a zopet niso vsi vpisani. Skupaj s starši so živeli: Jože 15 let, Lojze 11 let, Ciril 9 let, Janez 4 let in Marija 2 leti. Starejši trije, ki so vpisani kot kmetje, so se rodili še v Avstriji. Pri tej družini pa ni podatkov, ali so bili pismeni ali ne.

Če upoštevamo te podatke, vidimo, da je živelo v Cerrito 9 slovenskih družin. To so bile družine Alojzija in Antona Benedetiča, Antona in Jožeta Furlana, Janeza Podberščka, Janeza Prinčiča st. in ml., Andreja Prinčiča in Janeza Sreberniča. Poleg njih pa sta tam živela tudi Alojzij Benedetič, ki je bil poročen, čeprav ni vpisan z družino, in Lojze Podberščik, ki je bil samski.

To je skupaj 55 oseb, od katerih je samo 20 odraslih (26 do 61 let) in 35 otrok (nekaj mesecev do 17 let).

Večina rojakov naseljenih v Cerrito, so bili vpisani kot nepismeni. Če upoštevamo rojake od 6 leta naprej je bilo 17 nepismenih in 12 pismenih. Manjkajo pa podatki o družini Srebernič pri kateri je bilo 5 članov starih več kot 6 let.

Priselitev

Omenila sem že, da se je nekaj slovenskih družin, ki so prišle v sklopu načrtnega naseljevanja namenjenega v Formoso, končno naselilo v Cerrito. Po teh podatkih sodimo, da so se omenjene družine priselile leta 1878. Nekoč pa je Hladnik zapisal, da so se od najprvotnejše skupine Slovencev, ki je prišla v deželo po letu 1880 naselili nekateri tudi v kraju Cerrito.¹⁹ Po tem stavku se zdi, da so se prvi Slovenci naselili v Argentini in seveda tudi v Cerrito po l. 1880. Kaj lahko glede tega ugotovimo po podatkih iz 2. argentinskega popisovanja?

Lahko sklepamo, da so Prinčičevi prišli v Argentino med leti 1882-1890, družina Antona Benedetiča med leti 1886-1889, Sreberničevi med leti 1886-1891 in družina A. Furlana med leti 1889-1891. Družina Alojzija Benedetiča je bila tu naseljena že vsaj od leta 1888, družini J. Furlana in J. Podberščka pa vsaj od leta 1891.

Kot kaže, so se te družine naselile v Argentini v 80 letih prejšnjega stoletja. Prve štiri družine so se gotovo naselile v omenjenem desetletju; ostale tri pa bi se lahko naselile tudi že prej.

Vsekakor pa podatki iz štetja le potrjujejo gornje Hladnikovo mnenje. Ker vemo, da so se nekateri Slovenci že prej naselili v Formosi, je verjetno, da je Hladnik v gornjem citatu z besedo „dezeło“ mislil na provinco Entre Ríos in ne na Argentino.

Stanovanje

Skoraj vsi tedanji rojaki v Cerrito so imeli svoje lastne hiše. Vse te so bile zgrajene z opeko, slamo in glino, razlikovale pa so se po velikosti in vrednosti.²⁰ Poglejmo, koliko sob so imele, koliko oseb je stanovalo v njih in tudi njih vrednost.

Najmanjša je bila hiša Lojzeta Benedetiča ml., kjer je živelo 7 ljudi; imela je le eno sobo, ki ni imela nobenega okna na cesto.²¹ Ta majhna hiša je bila cenjena na 50 \$¹⁰⁰/_n.

Obe Furlanovi družini (10 in 6 oseb) in Podberščkovi (6 oseb) pa so imeli hiše z dvema sobama in vsaka je tudi imela po več oken na cesto. Vpisana vrednost teh hiš je bila precej različna: hiši Antona in Jožeta Furlana sta bili cenjeni 60 \$¹⁰⁰/_n in 70 \$¹⁰⁰/_n vsaka, hiša J. Podberščka pa kar 150 \$¹⁰⁰/_n, čeprav je imela enako število oken in vrat na cesto kot hiša Antona Furlana.

Hišo s tremi sobami sta imeli družini Srebernič in Antona Benedetiča; v vsaki je živelo po 7 oseb. Prva je bila vredna 200 \$¹⁰⁰/_n, druga pa 170 \$¹⁰⁰/_n.

Največja je bila Prinčičeva hiša, ki je imela 7 sob. To je razumljivo, ker medtem ko je v prej opisanih hišah živela po ena družina, so v tej živеле kar tri: Janez in Marija z otroki ter družini njihovih sinov Janeza in Andreja (13 oseb). Vpisana vrednost te hiše je bila 150 \$¹⁰⁰/_n.

Posestva in zaposlenost

To so bile kmečke družine, ki so imele svojo lastno zemljo. Površina zemlje pa je bila različna.²² Anton Benedetič je bil lastnik 25 hektarjev zemlje, Lojze Benedetič 50 ha., Anton in Jože Furlan vsak po 15 ha., Janez Podberščik 40 ha., Janez Prinčič in Janez Srebernič pa sta imela vsak po 100 ha. Vsa ta posestva so bila vsaj delno ograjena.

Kakor drugi prebivalci Cerrita so se tudi Slovenci ukvarjali z živinorejo. Večina ljudi v tej koloniji je redila krave, konje in kokoši; za delo na polju pa so uporabljali vole. Nekateri so imeli tudi drugo perutnino (race, goske, purane itd.). Samo nekaj jih je bilo, ki so imeli ovce in čebele.

Poglejmo kakšno in koliko živine so redili Slovenci v Cerrito:

SLOVENSKA ŽIVINOREJA V CERRITO L. 1895

	kreolsko govedo	krave mlekarice	voli	konji	kreolski prašiči	kokoši	druga perutnina	udomačeni noji
Anton Benedetič	17	1	10	5	3	30	—	—
Alojzij Benedetič	25	5	14	4	3	30	—	—
Anton Furlan	19	1	15	4	9	30	—	—
Jože Furlan	13	1	10	3	5	25	—	—
Janez Podberščik	25	3	16	7*	12	30	3	—
Janez Prinčič	48	6	27	18	7	200	2	1
Janez Srebernič	21	6	13	5**	2	20	3	—

* Po drugih podatkih iz istega vira pa je bil lastnik le treh konjev.

** Po drugih podatkih iz istega vira je imel šest konjev.

Vir: A.G.N., gospodarsko in socialno štetje, l. 1895.

Iz te razpredelnice je razvidno, da so tudi Slovenci v Cerrito redili iste vrste živali kakor večina družin v tem kraju.

Janez Prinčič je imel daleč največ živine, drugi rojaki pa so imeli sorazmerno podobno število. Medtem ko so druge slovenske družine imele od 20 do 30 kokoši, jih je on imel kar 200; govedi je imel 48, drugi pa od 13 do 21; imel je 27 volov, ostali pa le od 10 do 16. Od Slovencev je bil tudi edini, ki je imel udomačenega noja (avestruz). Glede krav mlekaric pa sta s Sreberničem imela enako število (6), za njima pa je bil A. Benedetič lastnik peterih krav, ostali pa so imeli eno ali tri. Prašičev je imel največ J. Podberščik (12), ostali pa od 2 do 9.

Kaj pa je pomenila slovenska živinoreja v primerjavi z drugimi prebivalci kolonije? Goveda so imeli večinoma toliko, kolikor naši rojaki, izvzemši Prinčiča; isto velja za kokoši in za konje. Prašičev pa je imel Podberščik več kakor ostali prebivalci, ki so jih gojili podobno število kakor povprečne slovenske družine.

ZAKLJUČEK

Na podlagi argentinskih štetij, smo se približali življenju 18 slovenskih družin in nekaterih posameznikov (skupaj 98 oseb), ki so med pionirji tukajšnjega naseljevanja. Od teh je leta 1895 živelo 9 družin in nekaj posameznikov v Formosi in 9 v koloniji Cerrito, kjer sta živela še druga dva rojaka. V Formosi, kjer je bilo življenje še nevarno, je bilo razmeroma več moških kot žensk, medtem ko je živelo v Cerrito, skoraj še enkrat toliko slovenskih otrok kakor odraslih.

Večina rojakov v obeh naseljih so bili posestniki, ki so si na lastni zemlji zgradili svoje hiše. Te so bile zgrajene na različne načine.

V Formosi so bile po večini lesene s palmovo streho, nekaj jih je bilo z opečno streho, ena pa je bila kot smo videli, lesena in iz kovine. V koloniji Cerrito pa so bile hiše zgrajene iz opeke, slame in glin, kakor večina argentinskih „ranchos“.

Od teh slovenskih naseljencev sta bila samo dva obrtnika (čevljar in mizar); vse druge pa so bile kmečke družine. Ukvarjale so se z živinorejo: redile so predvsem govedo in kokoši v Cerrito pa tudi prašiče. Slovenci v Formosi so imeli precej več živine kakor oni v Cerrito, in so poleg živinoreje tudi gojili sadjarstvo.

Videli smo, da je bila večina rojakov vpisana kakor nepismena. Od 42 starejših je samo 16 pismenih. Od vseh opisanih rojakov, ki so bili člani Mohorjeve Družbe, je v argentinskem štetju vsaj polovica vpisana kakor nepismena. Zato je verjetno, da so bili vpisani pri štetju kot „nepismeni“ ker niso znali dovolj špansko.

Podatki iz argentinskega štetja za večino naseljencev v Formosi potrjujejo letnico naselitve o kateri je navadno pisal Hladnik (1878). Opisani slovenski naseljenci v Cerrito pa so po istih podatkih prišli nekaj let kasneje.

Ob koncu XIX. stoletja ni bilo v omenjenih krajih nobene slovenske organizacije. Mnogi priseljenci so se morda poznali še iz domovine. Lahko so imeli stike in si tudi pomagali med seboj, ne da bi zato potrebovali lastnih društev. Od rojakov naseljenih v Cerrito je bilo, med leti 1892 in 1901, šest članov Mohorjeve družbe, kar kaže, da so želeli obdržati stik s svojimi.

Opombe

- ¹ Glej V. Rožančeva, *Naseljevanje Slovencev v Argentini, obdobje 1878-1900*, Svobodna Slovenija, Buenos Aires, letnik IL (43), šte. 2-5.
- ² Janez Hladnik, *Slovenci v Argentini nekdanj in danes*, Koledar Svobodne Slovenije 1949, Buenos Aires, Svobodna Slovenija (1949), str. 60; J. Hladnik, *Po Argentini sem ter tja*, Duhovno življenje, oktober 1945, str. 186; dr. Peter Rant, *La inmigración eslovena en la república Argentina* (tesis doctoral en la Facultad de Ciencias económicas de la Universidad de Buenos Aires), 1959, neobjavljeno.
- ³ J. Hladnik, *Po Argentini sem ter tja*, op. cit., str. 186-187.
- ⁴ Archivo General de la Nación (Argentinski državni arhiv, odslej A.G.N.), 2. državno ljudsko štetje, 1895, šte. 1368. Nisem pa zasledila družine Kocjančič, katera naj bi bila tam naseljena. Potomci te družine so živeli v Formosi še l. 1949 (J. Hladnik, *Slovenci v Argentini nekdanj in danes*, op. cit., str. 60).
- ⁵ J. Hladnik, *Po Argentini sem ter tja*, op. cit., str. 187.
- ⁶ Istotam.
- ⁷ V ljudskem štetju je vpisan Paulina ali Paulini, msgr. Hladnik in dr. Debeljak sta pisala o družini Paulina ali Pavlina, ko pa o isti družini piše I. Mislej jo imenuje Pavlin.
- ⁸ J. Hladnik, *Po Argentini sem ter tja*, op. cit., str. 186.

- ⁹ Istotani.
- ¹⁰ Ne upoštevam M. Gergoleti, ki je morda žena L. Simčiča in tudi ne M. A. Gerolt z otrokoma, ker po razpoložljivih podatkih ne moremo vedeti če so bili Slovenci.
- ¹¹ Drugi avtorji pravijo, da je gospa Ana prišla leta 1880 (Franc Krašovec, *Argentina in Slovenci*, Koledar Družbe Sv. Mohorja, 1936, str. 90; Irene Mislej, *Kronologija Slovencev v Argentini*, Slovenski Koledar, 1983, str. 145).
- ¹² A.G.N., gospodarsko in socialno štetje, l. 1895.
- ¹³ J. Hladnik, *Po Argentini sem ter tja*, op. cit., str. 187.
- ¹⁴ Istotam.
- ¹⁵ Koledarji Družbe sv. Mohorja za l. 1892-1901; J. Hladnik, *Po Argentini sem ter tja*, Duhovno življenje, junij 1949, str. 197; J. Hladnik, *Slovenci v Argentini nekdanj in danes*, op. cit., str. 60.
- ¹⁶ A.G.N., 2. državno ljudsko štetje, l. 1895, štev. 1021.
- ¹⁷ V ljudskem štetju je vpisan neki Antonio Furlan v mestu Paraná, v Cerrito pa sta vpisana Antonio in José Furlani. Ker slovenski viri omenjajo Antona in Jožeta Furlana v Cerrito l. 1900, sklepam, da sta ta dva že prej tam živela in, da sta vpisana Furlani v resnici Furlan.
- ¹⁸ Lahko se pojavi dvom, če sta res Juan in Luis Perversich isti osebi kakor Janez in Alojzij Podberščik. Menim, da je tako. V Koledarju družbe sv. Mohorja sta med leti 1892 in 1902 večkrat vpisana Alojzij in Janez Podberščik. A priimek ni vedno enako zapisan. Leta 1892 in 1898 piše Podberščik, l. 1896 je vpisan Podvrščik, l. 1897 Podvršček, l. 1900 in 1902 Podverščik in l. 1901 Podveršček. Če je Mohorjeva družba na pet različnih načinov vpisala isti osebi, se ne moremo čuditi, da sta bila tudi slabo vpisana v argentinskem ljudskem štetju, posebno še če upoštevamo, da je za ljudi iz latinskega kulturnega kroga to težko izgovorljiv priimek. Tako sta v tem popisovanju vpisana kot Perversich (beri: Perversič); isti priimek pa je tudi vpisan kot Porversich (beri: Porversič) kar je bolj podobno slovenskemu Podberščik.
- ¹⁹ J. Hladnik, *Po Argentini sem ter tja*, Duhovno življenje, junij 1949, str. 197.
- ²⁰ A.G.N., socialno in gospodarsko štetje, 1895.
- ²¹ Tudi zdaj ne upoštevamo ne kuhinje ne kopalnice.
- ²² A.G.N., socialno in gospodarsko štetje, 1895.

PO DRUGAČNIH POTEH

Razpravam, razgovorom in razmišljanju o božjem bivanju nikoli ne bo konca. Tudi je malo verjetno, da bo kdo povedal o tem kaj res novega ali na nov način. Potemtakem bi bilo bolj pametno, da bi o tem ne pisal več. „Pametno“ mi tukaj ne pomeni toliko spoznavno zmožnost, „kolikor uravnava način življenja, nrvnost (ratio practica)“, kot jo opisuje dr. Janžekovič („Filozofski leksikon“, Celje, Mohorjeva družba, 1981, str. 235; odslej: J. J.), marveč bolj z dr. Srukom („Filozofsko izrazje in repertorij“, Murska Sobota, Pomurska založba, 1980, str. 253; odslej: V. S.): „Razumnost, inteligentnost (v dovolj širokem pomenu); pojem vključuje sposobnost umevanja in presojanja, kot tudi splošno duševno sposobnost razreševanja najrazličnejših izkustvenih problemov in življenjskih situacij. – ‘Pamet’ v pogovornem jeziku nosi v sebi pomene vseh zvrsti inteligentnosti, tudi socialne.“

Čeprav bi modroslovno razmišljanje zmerom moralo biti pametno v Janžekovičevem pomenu (to se pravi: nrvno dobro ali pravilno), za „praktičnega“ človeka takšno razmišljanje navadno ni prav nič pametno, če ne celo nespametno. Zmerom pa bo – z uporabo uma in razuma ali obeh, a nikoli ne samo z njima! –, če ne že sposobnost, pa vsaj poskus „razreševanja najrazličnejših izkustvenih problemov in življenjskih situacij“. V tem pomenu navsezadnje tudi tole pisanje ni nespametno. Bravci bodo presodili, če bo končni uspeh pameten, umen in razumen; in še bolj, če bo umljiv in razumljiv.

1. „Brezupen poskus“ ravnovesja v „O prozornosti“

V razmišljanju „O prozornosti“ (Meddobje, XXIII, 3-4, 255-280) zdaj vidim skoro brezupen poskus iskanja ravnovesja med (zgolj) razumskimi dokazi za božje bivanje in (zgolj) izkustvenim „srečanjem“ z božjo Resničnostjo. Prvo še ne pomeni osebnega srečanja z Bogom. Drugo ne vključuje popolno človeškega razmerja z Bogom, ker izključuje ali zanemarja oz. nekako odstranjuje razum, če ne celo um. Z Ušeničnikom („Filozofski slovar“, Ljubljana, Ljudska knjigarna, 1941, str. 44 in 78; odslej: A. A.) pojmem um kot „zmožnost preprostega umskega zaznavanja“, razum pa kot „um, kolikor dobiva svoje spoznanje po sklepanju“

(gl. J. J., str. 235). To razliko je treba upoštevati, če hočemo pravilno razumeti tisto, kar bom zapisal o „drugičnih“ poteh.

Glede na prvo ali *razumsko pot* sem trdil, da nujno vključuje naličnost in prisposodnost, kar pa predpostavlja nazor ali splošno podmeno (teorijo) o „bit“-i (esse; être; Sein; ser. Opozorjam, da bom v naslednjem poglavju poskusil določiti oz. popraviti dozdaj z moje strani napačno uporabo slovenskih modroslovnih izrazov.). Vsako sklepanje, bodisi strogo izvajalno (dedukcija) ali ne (vse spoznavne izpeljave, inference), zmerom zahteva predhodno odmišljenje (abstrakcijo) od pojavov do (splošnega) pojma; zahteva nato povezavo pojmov v povédi in končno razumsko povezanost povédi v sklepanju. Kadar pa gre za strogo vzročno povezanost, je v sklepanju na podlagi naličnosti in prisposodnosti potreben neke vrste „preskok“. Ne toliko od snovnega (materialnega) v nesnovno (duševno-duhovno); niti ne iz čutno-tvarnega (fizičnega) v prek-tvarno (metafizično); temveč iz „nanjosti“ ali „vsebnosti“, (z)notranjosti (imanence) v presežnost (transcendenco).

Glede druge poti, po *izkustvu*, sem skušal dokazati, da ni mogoče nobenega spoznanja brez izkustva; in da tudi pristop do božjega bivanja je le po izkustvu; da pa se v tem ne sme zanemarjati poskusov razmišljanja in razumskega dokazovanja.

V tem pa se poraja nekako *medsebojno izključna dvojnost* (dissunctio exclusiva): 1.) Razumski dokazi za božje bivanje, ki slone na nekem predhodnem izkustvu, so splošno veljavni in za vse prepričljivo dokazljivi ter vodijo do osebnega „najdenja“ osebnega Boga. S tem bi tiho (tacite) trdili, da človek nujno sledi svojim razumskim izsledkom; kar gotovo ne odgovarja stvarnosti, čeprav bi to ne bilo skladno z npravnostjo (etičnostjo). Omenil sem, da tozadevni cerkveni nauk nekako sam sebe razveljavlja, ker trdi, da do naravnega spoznanja Boga pride le tisti, ki pravilno uporablja svoj (raz)um, in da je za vse drugo „moralno nujno“ razodetje. 2.) Religiozno izkustvo sámo in samó izkustvo vodi do osebne odločitve za Boga. S tem pa izključujemo spoznanje, predvsem zavestno spoznanje; to zadnje pa celo zahteva samosvest o religioznem izkustvu in njegovi pristnosti.

Mogoče bi se smelo reči, da gre za dilemo: ali pre-pričanje ali iz-pričanje. Ali je kje kakšna druga pot?

„O prozornosti“ je bil torej nek neuspešen in brezupen poskus, da bi v nekem iskanju ravnovesja priznali veljavnost obeh navedenih poti, seveda pod določenimi pogoji: da nobena ne izključi druge, ampak da celo vključi bistvene lastnosti druge. Pravim, da je bil brezuspešen ali brezupen poskus, ker *prva* pot zahteva odmišljanje in sklepanje na podlagi naličnosti in prisposodnosti (analogije in simboličnosti), in pa ker prozornost, prosojnost, s-pre-videnje še zmerom preveč poudarja razumsko-spoznansko stran. *Druga* pot pa je za mnoge nesprejemljiva, če se ji doda (raz)umsko spoznanje, ker gledajo na bogovernost kot zgolj „držo“, ki bi naj bila nujni nasledek verskega doživetja

(izkustva); to pa kot tako nima nič skupnega (ali vsaj ne bi bilo isto) z drugimi držami in izkustvi.

Zdi se mi, da „prozornost“, vsaj tako kot sem jo prikazal v omenjenem razmišljanju, ni sposobna združiti, „sozvočiti“ ali „preseči“ obe omenjeni nasprotni poti. Sodim pa, da do neke mere obe poti v njunih skrajnostih *oneveljavlja*. A tako v „O prozornosti“ kot v obeh razmišljanjih o Kosovi opredelitvi filozofije (Meddobje, XXIII., 1-2 in XXIV., 1-2) sem namignil na drugačne možnosti in pota. Ali so takšna „drugačna“ pota?

2. Slovensko modroslovno izrazje

V pravkar omenjenih prispevkih v „Meddobju“ sem uporabljal in celo zagovarjal rabo izrazov, ki so nasprotni slovenskim filozofskim slovarjem. Nisem še popolnoma prepričan, da so pomeni, ki jih na splošno dajejo izrazom, bolj ustrezni. Toda zaradi boljšega razumevanja in splošne uporabe bom govoril odslej o „bitju“ kot „ens“ in o „biti“ kot „esse“.

Poglejmo, kako opredelijo razni slovarji omenjena izraza.

A. A.: „BIT f. (esse, Sein) *bistvo* (*essentia, Wesenheit*); *bitnost* (*entitas*); nekaterim je esse *bitek*“.

V. S.: „ENS nlt. (lat. esse – biti; nem. Das Seiende; hs. postojéče) Tisto, kar realno biva; bivajoče. Posameznost v svoji dejanskosti. Bitje...“

J. J.: „BIT (lat. esse) je to, po čemer stvar je ali eksistira. Ušeničnik dosledno uporablja izraz v tem pomenu, tudi Slovar slovenskega jezika ga pozna, vtem ko je Kovačič uvajal izraz *bitek*, Veber pa istinitost. Danes pogostoma vlagajo v izraz *bit* pomen stvarnost, bitnost: družbena bit. Da se izognemo dvoumju in ustalimo modroslovno izrazje, bi bilo dobro dosledno uporabljati naziv *bit* samo v pomenu *eksistenca*. Modroslovje nujno potrebuje poseben strokovni izraz za to, kar stori, da stvari so, bivajo, eksistirajo, drugega primernega pa v slovenščini nimamo“.

Pri zadnjem opažam neko nenatančnost oz. enostransko gledanje. Nedvomno je pravilno, da potrebujemo izraz „za to, kar stori, da stvari so, bivajo, eksistirajo“. Toda ali se zaradi tega sme kratkomalo istiti „bit“ (esse) z „eksistenca“, češ da „bit“ v pomenu „eksistenca“ stori, da stvari so, bivajo, eksistirajo? Ali družba nima neke eksistence, torej biti? Ali umski predmeti (npr. „nič“) nimajo nobene biti? Če bi hoteli omejiti pojem „bit“, kot isti eksistenci, na samo to, kar stvarno (realno) biva, kaj so potem ne le umski pojmi, temveč do neke mere vse, kar imenujemo posamezna bitja? Celó Janžekovič pravi, da se posamezna bréza spreminja in s tem morda spreminja svoje bistvo; in da mnoge stvari morda so v svojem bistvu le matematične. V tem se mi zdi bolj predmetnosten (objektiven) I. Quiles, ki v stvareh razlikuje „najdeni“ in „pridevani pomen“. Toda v tem smo si

gotovo edini, da danes izraz „eksistenca“ za mnoge ne pomeni tega, kar stori, da bitje je.

J. J.: „BITJE (lat. ens, gr. τὸ ὄν) je vse, kar na kakršen koli način je ali bi moglo biti (...)“

„BITNOST, izraz, ki ima precej ohlapen pomen, bi naj v modroslovju uporabljali namesto besede "bit" povsod tam, kjer ta nima pomena "eksistenca". Torej ne "družbena bit", marveč "družbena bitnost" ali "družbena stvarnost".“

„Existencia“ ima danes vsaj tri pomene: 1. *Sholastiki* so jo pojmovali kot „extra causam esse“; z drugo besedo: imeti vzrok, biti povzročen. 2. *Eksistencialistom* je izraz eksistenca (ali existentia, eks-sistenca) pomenil samo „biti izven“, brez kakršnegakoli razmerja do kakega vzroka. 3. *Heideggerju* „ec-sistentia“ (ek-sistenca) pomeni „Dasein“ (tu-bit): „biti izven sebe, kot da bi bil vržen po svoji lastni biti v resnico biti, zato da bivajoče (ec-sistens) na ta način v svetlobi biti, bivajoče se pojavi (prikaže) kot bivajoče“ („Über den Humanismus“).

V svojih zadnjih spisih sem uporabljal izraz „bitnost“ za „eksistenco“. Ušeničnik opredeli eksistenco kot „bivanje, bit“, v skladu s tem kar je bil opredelil, da je bit (esse, Sein) isto kot „existentia“. Toda ali je bivanje isto kot bit? Seveda govorimo o božjem bivanju. Sholastiki so opredelili božje bistvo kot „ipsum esse“. Toda: če bi bil Bog „causa sui“, ne bi imel eksistence, ker ne bi bil „extra causam“; če pa bi bil „causa sui“, ne bi bil Bog. „Eksistenci“ bolj odgovarja naš (oz. „ponašen“) „ob-stoj“, oz. boljše „iz-stat“. Sruk piše: „EKSISTENCA (nlat. existentia, existere – bivati) Obstoj neke stvari za razliko od njenega bistva ali esence. Eksistenca je lahko tudi izraz za aktualizacijo kateregakoli bistva – za tisto, kar iz možnosti prehaja v dejavnost (...)“.

Janžekovič je opredelil eksistenco mimogrede, pod izrazom „EKSISTENCIALIZEM, iz lat. existentia = bit“. Potemtakem tudi Janžekovič istoveti „esse“ z „eksistentia“ in „bit“ z „bivanjem“. Po vsem povedanem, se nagibam k tem pojmom:

BITJE: enkratno, poedino bitje (ens). Vendar popolnoma ta izraz ne prepriča. Prvič, ker v slovenščini na splošno „bitje“ je izraz, ki se omejuje na „žive“ poedince, ne na vse drugo; ne pravimo, da so gora ali miza ali kruh „bitje“. Za (po-)eksistencialiste pa tudi ne morejo biti ne „tu-bit“ ne „bivajoče“. Zato mislim, da bi Kovačičev izraz *BITEK* (za „bit“) morda bolj odgovarjal izrazu „ens“ kot enkratno, poedino bitje. Posebno še, ker mnogi sodobni nočejo več razlikovati med „ens creatum“ pa „ens increatum“ oz. „ens realissimum“, in sploh ne marajo uporabljati izraza „ens“ namesto „esse“ (être, Sein, bit); to tem bolj, če hočejo „preko“ biti priti do „Biti(Same)“, „Čiste (Popolne) Samostati“, „Brezpogojne (Absolutne) V-Sebi-Biti, V-Sebi-Stati (In-Sistence)“. Vendar je za Slovence Bog zmerom bil Bitje; to je bil

glavni razlog, zakaj sem posamezno bitje (ens) imenoval „bit“, splošno (esse) pa „bitje“. „Bitje“ bi torej bil v slovenskem izrazu dvoumen pojem: enkratno, poedino bitje; in živo bitje. Pravzaprav ima še več pomenov: ko pravimo „bitje in žitje“, menimo vse, kar biva in živi, ne pa poedino bitje; govoriti o božjem „bitju in žitju“ je pa velik nesmisel.

BITEK: enkratno, poedino bitje; („ens abstractum“)

BIT: esse, ser, être, Sein. (Lahko: to, kar stori, da bitje je.)

BIVANJE: eksistenca poedinega

BIVAJOČ(N)OST: eksistenca (ali eksistenca v pomenu „bivanja bitja“.)

TU-BIT: Dasein; ek-sistenca

BITNOST: nepoedina stvarnost; eksistenca nepoedinega

BIVAJOČE: das Seiende („ens concretum“)

BIT BIVANJA (bit bitka, bit bitja): esse existentiae; „ser del ente“ (šp.)

BIVANJE (bivajoč/n/ost) **BIVAJOČEGA** (tu-bit): Das Sein des Seiendes.

3. Bogovernost: predmet raziskovanja ali sama na sebi

Slutim, da je dr. Vinko Brumen nalašč dal svojemu zadnjemu eseju (Meddobje, XXIV, 3-4, str. 210-223) naslov „Filozofija in herezije“, čeprav bi po vsebini moral imeti širšo označitev.

V omenjenem spisu je dr. Brumen z njemu svojsko jasnostjo opredelil razliko med znanostjo in bogovernostjo (religioznostjo) po eni strani, pa med raziskovalno in oznanjevalno teologijo (bogoslavlje in bogo-oznanjanje?) po drugi. Obenem je podrobno opisal znanost na splošno, posebej pa filozofijo in raziskovalno teologijo. Izreden pomen ima po mojem Brumnov natančni opis bogovernosti kot „posebne razsežnosti človeškega življenja in ravnanja“ (IV, 1), ki jo pogosto „podzavestno ali polzavestno imamo za neko pávedo ali psevdoznanost“ (ib.).

Bogovernost je „posebna drža pred stvarstvom, ki je tako polno in izrazito človeška kot vsaka druga, ter enako upravičena in nenadomestljiva. Normalen, zdrav človek ima tudi organ ali čut za to življenjsko razsežnost in se ji po svoje odziva (...) človek, ki religioznega doživljanja sploh ne bi poznal, bi v tem pogledu bil defekten“ (ib.). Seveda je lahko pri določenem človeku čut za to ali ono življenjsko razsežnost šibkejši kot za druga območja, ne more pa popolnoma manjkati. Če kdo trdi, da nima bogovernega čuta, „lahko ima v mislih kaj drugega in ne tega, kar umevamo iz njegovih besed, namreč da ne veruje (...) a v tem ni pomanjkanja čuta za religiozno obzorje življenja; na vtise, ki mu prihajajo iz stvarstva pač odgovarja na druge načine, ki so tudi lahko neke vrste religioznost“ (ib.).

Bogovernost torej „pomeni neko ustreznost religioznega izkustva v religiozni drži, skladno s celotnim religioznim doživljanjem“ (IV, 2). A bogovernost je „hkrati neko prepričanje, to zlasti če jo gledamo od zunaj (...). Opisati se da samo to, kar je zunanje, na površju, to, kar imam, ne to, kar sem“ (ib.).

Veseli me, da v Brumnovem eseju spet opažam precejšnjo skladnost s tem, kar sem pisal „O prozornosti“. Je pa nekaj trditev, ki jih mogoče ne znam pravilno razumeti.

1. Mislim, da ima dr. Brumen prav, ko piše, da v bogovernosti „človek prvotno po posebnem verskem izkustvu spoznava navzočnost božjega“ (V, 1). Potem pa dostavlja: „četudi to spoznanje ni znanstveno spoznanje“. Če sledimo dr. Brumnu v vsem njegovem razmišljanju, bi se mi zdelo bolj pravilno, ko bi bil zapisal: „četudi to spoznanje ni *in ne more biti* znanstveno spoznanje“. Zatem pravi dr. Brumen: „Marsikdaj sploh ne prenese znanstvenega preverjenja, četudi tega hoče in išče“. Tukaj nastaja vprašanje: ali ga prenese ali ne? Katera znanost bi mogla „preveriti“ osebno bogovernost? Nisem še spoznal psihijatra, psihologa ali psihoanalista, ki bi mi mogel povedati, da lahko prepozna pristno bogovernega ali pristno nebogovernega človeka. Morda morejo zaznati nepristne izraze bogovernosti v določenem poedincu; nikdar pa ne morejo trditi – niti ne smejo! – da je zaradi njih kdo v resnici nebogovern. Isto velja v obratnem smislu.

2. Bolj me moti trditev, da „Le kdor se v svojem bogoverju ali vsaj v njegovi vérovanjski vsebini ne čuti dovolj gotovega in trdnega, hoče doseči in pokazati, da je njegova bogovernost tudi znanstveno vsaj neoporečna, če ne že dognana“ (ib.). Ali ni to kar prehud očitek oz. sum, ki nekako razveljavlja ali vsaj zmanjšuje нравno (etično) pristnost takšnega iskanja? Seveda „a priori“ znanstveno nikoli ni mogoče v nobeni izkustveni vedi ničesar dokazati o posameznem primeru, zlasti še če sploh nimamo znanosti o določenih pojavih.

S tem pa nočem reči, da je nekdo lahko popolnoma gotov o svojem bogovernem izkustvu in njegovi vsebini, pa ju kljub temu ne bi hotel (raz)-umsko (bolj kot znanstveno) utemeljiti. Če bi to izključili, potem bi bila vsa bogovernost omejena na ne-(raz)-umsko religiozno izkustvo, in vsa „verovanjska vsebina izkustva“ bi slonela samo na takem izkustvu. Ali bi to ne pomenilo okrniti človeka v njegovem izrazito človeškem svojstvu? Ali bi to ne porivalo bogovernost v nerazumnost (iracionalnost)?

Res je, dr. Brumen tudi v tem eseju govori o tem, da ima „bogovernost tudi v svoji verovanjski prvini (komponenti) svojo lastno razvidnost, na kateri sloni lastna gotovost in zanesljivost bogovernosti, ki ne potrebuje znanstvene potrditve“ (ib.). Prepričan sem, da dr. Brumen s tem ni hotel trditi: a) da bi bil človek, ki bi hotel „znanstveno“ preveriti ali je njegova bogovernost „vsaj znanstveno neoporečna, če ne že dognana“, zaradi

tega manj trden ali gotov v svoji bogovernosti; b) da zaradi človeške celostnosti (ki vsebuje tudi razumnost) ne bi morali iskati „znanstvene podlage“ za splošno veljavnost in osebno pristnost takšne bogovernosti in njene „razvidnosti“ kot temelj za gotovost o tem izkustvu.

Toda: a) Ali je, in če je, kakšna je ta „razvidnost“, ki bi slonela na izkustvu? b) Ali je resnično potrebno tako vztrajati na „neznanstvenosti“ bogovernosti? Nismo več v 19. stoletju in tudi ne v prvi polovici 20. stoletja. Še v domovini jim ni več treba zahajati v „iracionalizem“, saj marksizem že dolgo ni več „znanstveni“ socializem, kar je bil menda svojčas eden izmed vzrokov (razlogov) za takšno gledanje na „versko dejstvo“. Resda po eksistencializmu in po-modernizmu opažamo splošno zmanjšanje zaupanja v razum in celo v človeško razumnost (racionalnost). Res je pa tudi, da je človeških „razumnosti“ več vrst: orodnih znanosti (logika, matematika), opisnih (izkustvenih ali dejstvenih) znanosti, tehnike in tehnologije, estetike, etike, religije.

3. Dr. Brumen trdi, da znanost išče logične resnice, tudi v bogovernosti. Ne vem, čemu je izraz „logične“ del v oklepaje. V tem primeru, ko znanost išče resnico o bogovernosti (skladnost po umu spoznanega s spoznatno stvarnostjo), je bogovernost *predmet* preučevanja, ne pa stvar sama. Takšno razlikovanje med predmetom in stvarjo je pravilno pod spoznavoslovnim (gnozeološkim) vidikom, vsaj kot so do pred kratkim večinsko obravnavali spoznanje in spoznavnost; dejansko pa otežkoči izkustveno pot (o čemer bom govoril kasneje).

Obstaja nevarnost, da se s takim razlikovanjem preveč oddaljimo od – recimo – „realistične fenomenologije“ in se nekako nehote povračamo v sedaj precej splošno nekako novo-kantovsko in nedvomno nominalistično razlikovanje med predmetom (jezikovnim znamenjem-simbolom, ki izraža spoznano) in stvarjo samo, ki bi nam bila kot taka sama v sebi nedostopna (v svoji najbolj notranji naravi). Če bi to veljalo za vsa področja človeškega bivanja in za vse njegove „drže“ – tudi znanstveno! –, potem ne bi imel kaj ugovarjati. Če pa omejimo takšno gledanje na bogovernost (ali morda tudi na estetski čut? нравnost?), potem mi to vzbujajo premnoge pomisleke.

Seveda filozofsko obravnavanje „verskega dejstva“ – to se pravi, bogovernosti v posameznikih in v družbi –, pomeni, da je bogovernost v tem pomenu „predmet“ preučevanja. S tem pa si nikakor ne upam trditi, da je zato ta predmet nekaj drugega od bogovernosti same! Ne le od bogovernosti kot „izraz-pojem“ za določeno človeško območje ali za določeno držo v (vseh ali nekaterih) poedincih, temveč od bogovernosti „same v sebi“; tiste „žive“ bogovernosti, o kateri govori dr. Brumen.

4. Ne bom zapadel temu, kar v Argentini imenujemo „caza de bruja“ (lov na čarovnice). Zaradi tega ne bom trdil, da ni v skladu s katoliškim naukom ali z „zdravo“ filozofijo govorje-

nje o posebnem verskem čutu, ali celo o posebnem organu, s katerim bi zaznali religiozno izkustvo, njegovo „razvidnost“ in morda celo pristnost. Mislim, da tu velja stari izrek: „Entia non sint creanda sine necessitate“. Ali pa Newtonov: „Hypotheses non fingo“.

Izrazi kot čut, čutilo, organ (ud?, člen?, del organizma? ...?) mogoče komu kaj pomenijo; mogoče komu kaj razložijo ali vsaj „priobčijo“.

Npr., govorimo tudi o estetskem in moralnem čutu. Toda osebno me ne prepriča nobena etična smer, ki skuša temeljiti na posebnem „čutu“ ali „čustvu“, kot tudi ne prerazumske težnje. Prav tako – rekel bi: še manj –, kakršnakoli bogovernost, ki bi „zagovarjala“ sama sebe z „razvidnostjo“, ki naj bi jo dal poseben čut ali čutilo (organ). Kdor ni zavestno bogoveren, ni zaradi tega, ker bi mu manjkal kakšen čut. Ali je neznan (anonimen) bogovernik (Boublík), ali pa je pogojen po svojem bližnjem ali splošnem okolju; v kolikor seveda ne prevladajo osebna doživetja, ki zavestno ali podzavestno vodijo v pristno ali nepristno „otopelost“ za versko izkustvo. Zato nikoli ne bi upal govoriti, da, kdor ni bogoveren, je pomanjkljiv (defekten), nenormalen, nezdrav ali kaj podobnega. Sicer pa z drugimi besedami dr. Brumen trdi isto, ko pravi, da tudi kdor ni bogoveren odgovarja na vtise iz stvarstva na druge načine, kateri so tudi neke vrste religioznost. Samo tisti „tudi 'lahko' neke vrste“ bi sam zase opustil. Mogoče bi smeli reči, da ima vsak svojo „čud“, po kateri se ista človeška narava različno izraža. Če obstoji nekaj, kar imenujemo „narava“, potem je človeška „naturaliter religiosa“.

4. Drže in poti

a) Razne drže

Mnogi priznavajo *dejstvo bogovernosti*. Pravzaprav je težko dobiti koga, ki bi si upal resno trditi, da ni tega dejstva. Res je pa, da nekateri trdijo, da gre le za „izbrane“ ali za „versko nadarjene“.

Nekateri kažejo na „*dejstvo*“ *nevernosti*. Toda nevernost kot dejstvo je v *poedincih manjšina*, tudi če ne upoštevamo samo tistih, ki zavestno vztrajajo na tem, da niso verni. Če pa gledamo versko dejstvo pod družbenoslovnim vidikom, potem moramo priznati, da *družbene nevernosti ni*: ne poznamo nevernih družb, četudi obstajajo pravno „neverne“, „brezverne“ ali celo „protiverne“ države.

Dejstvo posameznih nevernih kaže na to, da nekateri nimajo zavesti o svoji vernosti. Še bolj pa na to, da so tudi tim. „*neverni*“ *pod vplivom verskega izkustva*. Zato danes smemo govoriti o „kategorialno (izpovedno, povédno) nevernih, a eksistencialno (bivanjsko) vernih“ (K. Rahner); ali o že imenovanih „*nezna-*“
nih“ (anonimnih) bogovernikih (Boublík).

Ali je mogoče razumeti skrivnost zapletenosti človeka in vesoljstva, ne da bi na kakršenkoli način uporabljali neke vrste bogoslovno razlago? Če to zavrnamo, nam preostane le še *gmota osnovnih slepih poti (aporij)*, odkoder ni izhoda.

Katere so te slepe poti? Kdorkoli preišlija o človeškem bitju, mora sprejeti, da je omejen po prostoru in času, čeprav ima zmerom več svobode in oblasti nad stvarstvom in morda celo nad samim seboj. Toda ali ga to zadovolji in osreči? Smeli bi govoriti o *bivanjskih trenutkih*: omejenost; zavest omejenosti; nezadovoljstvo nad omejenostjo; odprtje v neskončno; svoboda, s katero prizna ali taji prejšnje trenutke. Odtod *pristna* ali *nepristna bivaajočnost*. Nepristna bivaajočnost (eks-sistenca) zahaja v take slepe poti: bajke (miti) zanikajo omejenost; pobeg hoče zatreti samosvest omejenosti; obup se zapre nezadovoljstvu z omejenostjo in odprtosti v neskončno.

Bajke pridevajo brezmejno (absolutno) vrednost „rešitvam“, ki se tičejo le prijemljivih zapletov (konkretnih problemov): denar, oblast, užitek...

Beg je različnih vrst: *Zatrtoost* (inhibicija) skuša odpraviti iz vesti kar ji grozi: trpljenje, usoda, bolezen, smrt. *Razstresenost* (diverzija) hoče nadomestiti grozo s čimerkoli, ki privlači. *Razosebljenost* poskuša ošibiti napetost, ki jo povzroča svoboda in teženje v neomejenost in neskončnost, s pootročenjem (infantilizem), počredanjem (gregarnost) in pogmotenjem (masifikacija), ali z (navideznim) zresnenjem v izpolnjevanju dolžnosti.

Obup priznava, da je človek usmerjen v polnost, ki je nima; sprejema dejstvo, da te (po)polnosti ne more doseči v mejah svoje bivaajočnosti; zanika vsakršno presežnost (transcendenco): njegova tu-bit je vrženost v praznino, njegovo bivanje je biti-za-smrt, brezkoristni gon (težnja), biti-za-nič.

Toda obup ima *več stopenj nepristnosti*: nekateri so nečimerni celo s svojo bivanjsko grozo; drugi se ponašajo s svojo omejenostjo; tretji zapadajo v popoln brezup.

Odprtost v presežnost imajo mnogi že za *bogovernost* ali vsaj *osnovno vernost*. Tudi v tej drži opazimo lahko več stopenj: od tistih, ki sprejmejo, da se bitje ne neha v biti reči ali v človeški zavesti, temveč v globinah biti, morda celo v Bitju, ki je Bit. Tudi ta zadnja stopnja ima vsaj *tri osnovne drže*: vseboštvo (panteizem); osebna verstva (razmerje Jaz-Ti med Bogom in človekom); zgodovinska verstva: judovstvo, krščanstvo, muslimanstvo. Za zgodovinske vere bogovernost ni samotaren klic groze, s katerim se človeštvo zateka k „neznanemu“ ali „neobstoječemu bogu“; zanje je vera po-govor (dialog), ki ga je osebni Bog začel s človekom; pogovor, ki je vzorec za raz-govor med ljudmi.

b) *Razne poti k Bogu*

Do priznanja božjega bivanja moremo priti le po spoznanju „iz človeka“, „po človeku“ in „na človeški način“ ter „s človeškimi

sredstvi". Glavna zapreka pri tem je božja presežnost (transcendenca): tako glede na spoznanje kot na bivanje, obstoji bistveno nesorazmerje med Bogom in človekom. Zato nekateri trdijo, da so potrebni „dokazi“ za božje bivanje.

1. Posredna pot: po „dokazih“

Kdor trdi, da so potrebni dokazi za božje bivanje, je izbral posredno (indirektno) pot.

Toda z njo se samo pri-bližamo, samo pri-s-podabljam. Ne pridemo pa do božje resničnosti (stvarnosti) v nji sami.

Vse te posredne poti umevajo razumske dokaze izključno na ravni pojmovno-pomenske naličnosti (analogičnosti), najsi že bodo ti dokazi pred izkustvom, po njem ali istočasno z njim (a priori, a posteriori, a simultaneo).

2. Prema (naravnostena) pot: po iz-pričanem (in pre-pričanem) izkustvu

Kdor zavrača posredno pot, morda išče naravnost (direktno): tradicionalizem, pragmatizem, slepi čut in podobno.

Nedvomno posredni (raz)umski dokazi za božje bivanje človeku ne zadoščajo. Kratkotrajno: človeka ne zadovoljijo. Morda je zaradi tega Tomaž Akvinski govoril o petih poteh, ne o petih dokazih?

Bogovernost, kaže, je človeku tako sonaravna, da zmerom znova nahaja nove preme, naravnostne poti do Boga. Bržkone je že to dokaz za to, kako je Bog tesno povezan s človeškim izkustvom. Če izvzamemo Rosminijev ontologizem (ki sloni na notranjem uvidu), opažamo, da je bilo v zgodovini veliko filozofov in teologov, ki so iskali neposredno spoznanje božjega bivanja po „zavestnem izkustvu“ božje „navzočnosti“: sv. Avguštin, sv. Bonaventura, Pascal, Gratry, kard. Newman.

V sodobnosti nekateri skušajo po-kazati (in dokazati) božje bivanje z različnimi vrstami človeškega izkustva, v katerih bi bil vključen tudi dôjem „Brezpogojnega“ (Absolutnega) ali Neskončnega. Primerov je veliko: J. Maréchal z razčlemba razumske dejavnosti (dinamizma); M. Blondel z razčlemba delavnosti/de-lovanja (l'action); M. Scheler po neposredni čutni (emocijski) razgibanosti; M. F. Siacca po izkustvu naše stvarno-predmetne (objektivne) notranjosti; K. Wojtyła („Osoba y czyn“, ki je v španskem prevodu nastal „Persona y acción“, medtem ko je naslov edine pooblaščenega izdaje v angleščini „The acting person“), ki tudi razčlenja človeško dejavnost oz. dejanje (katerega izrecno razlikuje od preveč filozofskega „deja“), s čimer prihaja do spoznanja, da na ta način človek ustvarja in se nekako ustvarja (nravno) kot človek (oseba), za kar pa je potreben nek „suppositum“, neka podstava (ne: podstat), kot ontični subjekt (bitni pod-met), po katerem bi (z uporabo naličnosti biti) lahko prišli do Boga, česar pa Wojtyła zaradi strogo fenomenološke metodologije ne upa zatrditi.

5. Človeško izkustvo

V čem je človeško izkustvo, oz. kaj je potrebno, da moremo govoriti o človeškem izkustvu?

a) Umsko izkustvo

V naši duševni dejavnosti moremo zaslediti več ravni: čutno, umsko, presežnostno (transcendentalno), (čutni) dojem drugih jaz-ov, pojem bistva.

Nekateri vztrajajo na tem, da z našimi duševnimi izkustvi in z uporabljanjem fenomenološke metode ne moremo „preseči“ ravni zavesti ali posameznih doživetij bitij (bitkov). Drugi pa menijo, da je med izkustvenim (eksperimentalnim) in tím. razumskim dušeslovjem (racionalno psihologijo) še neko vmesno območje, *dušeslovje neposrednega umskega spoznanja*.

To dušeslovje bi se ukvarjalo z razčlemba (analizo) naših duševnih izkustev (spoznavnih, voljnih, čustvenih). To območje bi bilo nekako stičišče različnih znanosti, ki bi ga vse preučevale z isto pravico: psihologija, fenomenologija, ontologija in metafizika (dušeslovje, pojavoslovje, bitoslovje in prektvarnoslovje?). Dejansko je to področje eno izmed najbolj plodovitih za človeško filozofsko izkustvo.

Skušajmo najprej *opredeliti uporabljane izraze*:

STVARNO (realno) je vse, kar se nanaša na dejansko obstoječe (udejstveno). Stvarno more biti bitno (ontično) ali bitoslovno (ontološko).

BITNO (ontično) je stvar sama na sebi, ne glede na spoznanje.

BITOSLOVNO (ontološko) je stvar v odnosu do spoznanja, oz. potem ko je bila spoznana.

TVARNO (fizično) je to, kar je mogoče dojeti (čutno zaznati, spoznati po čutnem izkustvu).

PREKTVARNO (metafizično) je to, kar presega čutno izkustvo.

DUŠESLOVNO (psihološko) je vse, kar se nanaša na duševnost (in dušo).

UMSKO (intelektualno) je zmožnost preprostega (splošnega) zaznavanja.

RAZUMSKO (racionalno) je spoznanje po odmišljanju in sklepanju.

RAZUMNOSTNO (racionalnostno) je mišljenje (spoznanje) glede na določeno razumnost (racionalnost), ki je različnih vrst: znanstveno, umetniško, versko itd.

UMSKO-SKLADNO (logično v širšem pomenu) je, kar se nanaša na mišljenje in njegovo neprotislovnost s samim seboj (ali) s po njem spoznanim.

RAZUMNOSTNO-SKLADNO (relativno logično) je to, kar se nanaša na neprotislovnost z določeno razumnostjo.

RAZUMSKO-SKLADNO (logično v strogem pomenu) je to, kar se nanaša na mišljenje, v tem da ravna brez zmote, z lahkoto in pravilno (na pravilen način, metodično).

Za mnoge danes bitoslovno (ontološko) pomeni to, kar se nanaša na bit samo in na vse stvarne izraze bitja; torej bi se istovetilo bitoslovno s stvarnim. (To je precej splošno predvsem za tiste, za katere vse „dano“ nekako ne obstoji, dokler človek ne položi vanj svojo udejstveno misel.) V skladu z aristotelsko „próte filsoffia“ je raba omejila izraz „bitoslovno“ na bit kot bit in na njene splošne zakone pa razlike, tako da bitoslovno (ontološko) pomeni razpravljanje (znanost) o biti. Označanje stvarnosti kot „ontološki“ je nenatančno. *Stvarni red je bitni (ontični) red; bitoslovni (ontološki) red je posledica našega spoznanja o njem.* Zato mnoge „ontološke“ razlage, posebno če hočejo biti tudi metafizične, ne izražajo same na sebi stvarni (bitni, ontični) red in mnogokdaj zahajajo v zmote, ker postavljajo bitoslovno pred spoznatno, ali z drugo besedo: predmet (spoznanja) pred stvarjo samo v sebi.

Izkustvo je samo na sebi neposredno spoznanje. Če je „predmet“ izkustva čutne narave, gre za stvarno (fizično) izkustvo. Če pa je predmet nadčuten (nedojemljiv za čute), gre za prektvarno (metafizično) izkustvo. (Kot opažamo, v tem pogledu ne bi bilo razlike med „ontološkim jazom“ in „metafizičnim jazom“.)

Resda nekateri hočejo, da celo čutno zaznanje (dojem, percepcija) ni neposredno. Pravijo – pravilno –, da je treba razlikovati med predmetom in podatki (pojavi). Nevarno je trditi, da bi bilo mogoče spoznanje brez podatkov, vsaj v določeni meri: da si ustvarim lik psa (ali mačka ali česar koli posameznega stvarnega), dajem potrebuje podatkov, ki so sredstva, brez katerih ni mogoče sprožiti spoznanjski postopek (proces). Zaradi tega nekateri trdijo: če za to, da spoznam „A“ (psa Sultana), potrebujem podatke, ki se nanašajo nanj, torej „B“ (npr. svetlobne ali elektromagnetične valove), potemtako ne morem v istem deju spoznati A in B, zaradi česar spoznanje A (psa Sultana ali mačke Mucke) ne bi bilo več neposredno. To naj bi veljalo tudi za vse notranja izkustva, češ da vse naše spoznanje je koncem koncev po čutih, in bi torej zgolj (ali čisto) umsko spoznanje tudi zahtevalo takšna sredila. Na to bi kratko odgovorili, da res vse naše spoznanje zahteva določena sredstva, posredila, „orodja“; toda s tem ni rečeno, da je med čutnim „predmetom“ (zunaj nas ali v nas) in spoznanim predmetom nekakšen zid, stena, ograja.

Izkustveno dušeslovje (ali kratko: /znanstvena/psihologija) preučuje zgolj čutne pojave; tim. filozofska ali razumska (racionalna) psihologija (ki jo nekateri rajši imenujejo filozofsko ali deduktivno antropologijo) pa iz duševno-duhovne dejavnosti in njenih izrazov razumsko izvaja naravo in svojstva duševnosti in (duhovne) duše. Pogosto vidimo, da razumsko (znanstveno ali filozofsko) psihologijo imenujejo metafizično psihologijo. Če

sprejmemo, da obstoji neko vmesno dušeslovno območje med izkustvom in razumom, območje, ki ni ne zgolj čutno ne razumsko, potem *razlikovanje med izkustvenim in (znanstveno-filozofsko) razumskim dušeslovjem ni pravilno, oz. ni zadostno.*

Zakaj to *vmesno območje* spada po eni strani v *nadčutni, umski, prektvarni (metafizični), a ne razumski (racionalni) red*; po drugi strani pa *prihaja do svojega „predmeta“ neposredno, v njem samem, to se pravi: do stvari same v sebi, v čutnem območju.* Če to sprejmemo, potem bi imeli *umsko izkustvo* „višjih doživljajev“, ki ga ne moremo omejiti na čutno izkustvo; katerega pa tudi ne moremo imenovati razumsko, ker zanj ne potrebujemo nobenega sklepanja. Takšno dušeslovno območje (oz. njegova psihologija) bi torej spadalo v prektvarno (metafizično) območje, obenem bi pa neposredno dosegalo (čutno zaznatno; dojemsko) poedino stvar samo v sebi (ontično, bitno oz. bitkovno).

b) *Stvarnost duševno-duhovnega izkustva*

Tukaj pa nastane vprašanje o stvarnosti, o „predmetnosti“ (objektivnosti) duševnega izkustva.

Če bi hoteli omejiti vso stvarnost našega izkustva na zgolj dušeslovno dejavnost (pojave, fenomene), bi zašli v *čisti psihologizem*. S takšnim gledanjem bi bilo nemogoče kakršnokoli bitoslovje in prektvarnoslovje (ontologija in metafizika) v prej opredeljenih pomenih.

Če pa vzamemo v poštev možnost, da naše duševno (tako čutno kot umsko) izkustvo je v razmerju do nekega predmeta tega izkustva, potem bi to izkustvo imelo stvarno, predmetnostno (objektivno) veljavo.

Tu v *pojavnoslovju* (fenomenologiji) zaznavamo *dvoje struj*. Nekateri vidijo v ti predmetnostni veljavnosti nekaj zgolj umskega reda (idealno), kar vodi v *metafizični idealizem* ali v Husserlovo fenomenologijo. Če pa te predmete našega izkustva imamo po njih naravi za nekaj stvarnega, bitnega (ontičnega) ali bivanjskega (eksistencialnega), potem dobiva tako spoznanje kot dušeslovno izkustvo *stvarno (realno) veljavnost*. *Pojavnoslovje* (fenomenologija), ki bi temeljilo na teh stvarnih predmetih našega izkustva, bi potemtakem bilo stvarnostno (realistično) ali bitoslovno (ontološko) v omenjenem pomenu.

Zato je *osrednje vprašanje*, ali naše duševno izkustvo *ima stvarno, bivanjsko-bitno veljavo*. To se pravi: ali nam daje obstoječo stvarnost, ali pa gre za čisto dušeslovne oz. kvečjemu nestvarnostne predmete.

Sodobna fenomenologija je precej preučevala modroslovno spoznanje kot *pojavljanje v zavesti*. Husserl je bil mnenja, da se fenomenologija omejuje na opis „bistev“ predmetov; z drugo besedo: na „presežnost“ (transcendentalnost) predmetov, ki pa bi bili čista stanja zavesti. Vendar pa so *mnogi*, zlasti eksistenciali-

sti kot zadnji M. Heidegger ali G. Marcel, uporabljali pojavo-slovje v stvarnostnem (realističnem) in bitno-bitoslovnem (ontično-ontološkem) smislu. Torej bi pojav(ljanje) v zavesti ne bilo le „čisto“ (po)javljanje, temveč razodetje stvari same v sebi, stvarne stvarnosti, čeprav jo zaznamo samo v območju naše zavesti.

c) *Izkustvena (umska, ne-razumska) metafizika ali intra-fizika*

Že leta 1954. je špansko-argentinski jezuit p. Ismael Quiles vzpostavil naslednje trditve:

1. Čutna duševna dejavnost ima neizpodbitno ontološko veljavnost, ker dosega raven stvarno-bitnega (fizično-ontičnega).

2. Umska duševna dejavnost spada v izkustveno dušeslovje in pomeni čutno zaznanje (dojemanje) naše umske, voljne in višje-čustvene dejavnosti ter „jaz-a“ te dejavnosti. Gre torej za neposredno spoznanje, o čigar veljavnosti (stvarnosti) ni mogoče dvomiti.

To dušeslovno in pojavoslovno spoznanje ima tudi bitoslovno veljavnost. Ker pa smo že v nadčutnem območju, ki je višje od čutnega ali stvarnega izkustva, imamo s tem dostop do prektvarne (metafizične) ravni.

3. Območje našega neposrednega duševnega izkustva moramo raztegniti tudi na čutno zaznanje (dojemanje) drugih (oseb). V tem gre za mešano izkustvo, ker je stvarno-doživljano hkrati čutno in nadčutno (prektvarno). Res je, da mnogi sodobni filozofi sodijo, da je dojemanje zunanjega sveta in drugih oseb posredno, to se pravi: slonelo bi na temelju vzročnosti in na razumskem sklepanju. Toda najboljša razlaga za naše spoznanje drugih in občevanja z drugimi jaz-i je *neposredno izkustvo*.

Že sem omenil, da ne morem sprejeti, da bi bilo naše notranje čutenje (senzacije) ali naše umsko dojemanje (intelektualna percepcija) takšno občilno sredstvo, ki bi tvorilo neke vrste zid, po katerem bi nam prihajalo spoznanje predmetov iz onstran zidu, temveč so same v sebi *prosojna sredila*, po katerih si približamo in nekako osvojimo predmete v njih samih.

4. Naše višje-duševno izkustvo (duševno-duhovna dejavnost) spremlja še drugo, bolj zapleteno izkustvo, ki razširja bitoslovno območje dojemanja. Nekateri sodijo, da bi navsezadnje to izkustvo ne vključevalo samo izkustvo jaza, drugega in drugih, temveč tudi izkustvo Brezpogojnega (Absolutnega) Bitja, neomejene Biti.

5. Vse dozda omenjeno govori le o poedinih predmetih in torej o poedinem izkustvu, ki vodi do takega poedino spoznanega predmeta v samem sebi. Vprašanje je, če je mogoče po tem izkustvu priti do spoznanja biti, ki se nam pojavlja v zavesti. V tem primeru gre za spoznanje bistva biti, nad čisto posamičnostjo in bivanjskim doživljanjem in dogajanjem.

Težava nastaja zaradi tega, ker preveč razlikujemo med dejavnostjo bitja in bistvom bitja. Seveda je razlika med dogajanjem bitja (bivajočega) in njegovim bistvom – vsaj za tiste, ki sprejemajo splošno podmeno (teorijo) o biti. Bistvo je za vse omejenene „nujni in svojski način biti določenega poedinca“; na splošno tudi umevamo bistvo kot nujen in svojski način določenega poedinca, „po katerem ta poedinec spada v določeno vrsto biti“. (Seveda so izjeme; Xavier Zubiri sodi, da ima vsak poedinec svoje bistvo. Eksistencialisti na splošno trdijo, da umski predmeti – npr. trikotnik – so; da stvari-reči *obstajajo* /šp. „están“/; da pa človek *eks-sistira*, *biva*. Zato bivajočnost /eks-sistenca/ za nje pomeni udejstvenost-aktualizacijo bistva, ki iz možnosti prehaja v dejanskost.)

Vzemimo primer svobode. Svobode ne dojemam kot svobodo, torej odmišljeno (abstraktno). Dojemam svobodno dejanje, to določeno svobodno dejanje, to svobodno dejavnost. Tudi ne dojemam te svobodne dejavnosti kot neodvisne od vsakega podmeta (sub-jekta), pod-stave (suppositum), marveč dojemam stvarni, oprijemljivi (konkretni) jaz, ki svobodno deluje. To dojemanje pa tudi ni dojemanje „svobodnega jaza“, temveč kot nekaj, ki pripada mojemu bivanju oz. bivajoč(n)osti bivajočega. Dojemam stvarno-oprijemljivi „bit(i)-svoboden“, katerega svojska značilnost je svoboda, kar pomeni dojemanje tega bitja v kolikor je svoboden. To zadnje pa nas pripelje do bitoslovnega (ontološkega) spoznanja tega brezpogojnega (absolutnega) značaja biti.

Kot o svobodi, bi mogli govoriti tudi o vseh drugih spoznanjskih izkustvih, o bivanju v stvarnem svetu in podobnem. Vsak dojem, ki ima značaj bitoslovne nujnosti in ki je neločljivo povezan s svojim pod-metom (sub-jektom) ali pod-stavo (suppositum), nam daje dojem bistva tega pod-meta, te pod-stave.

V tem pomenu nujnost izraža dojem bistva. In ker gre za splošne znake, tudi splošnost (univerzalnost). Zato je razumljivo, da nekateri sodobniki uporabljajo izraz, ki je za klasično izrazje prava nespamet, umsko-neskladen (nelogičen), neke vrste paradoks: neposredno čutno zaznanje (dojem, perceptio) poedinca splošnega (universale concretum: stvarno-oprijemljivi splošni poedinec-posameznik).

Naše izkustvo bi bilo torej zmožno – s pomočjo pojavoslovne (fenomenološke) metode –, preseči (transcendentirati) gole pojave, čisto dogajanje (fenomenično), in priti do ravní biti (ontičnega). Bili bi pa tudi sposobni preseči golo prigradnost in poedinost ter priti do spoznanja bistva, koncem koncev celo do presežnosti Brezpogojne Biti. Zaradi tega mnogi danes ne govorijo več o prek-tvarnosti kot metafiziki, ker se težko vprašanje presežnosti (transcendence) „razblini“ z dejstvom notranjega izkustva presežnosti. Tako meta-fizika (prekvarnoslovje) postane intra-fizika oz. intra-meta-fizika (ki bi jo lahko prevedli kot izkustveno prekvarnoslovje).

č) Ugovori in sprememba mišljenja

Vse dozdej povedano pomeni drugačen pogled na marsikatero dozdej splošno mnenje, vsaj v krogih (ki so večinski), kateri govorijo o bitju-biti.

1. Modroslovje se ne more omejevati le na spoznanje po odmišljanju (abstrakciji) in na razumsko sklepanje (diskurzivnost). Bistvo modroslovja bi bilo predvsem razlaga zadnje stvarnosti in končnih vprašanj o biti, človeku, svetu, Bogu.

2. Kar je doslej bilo osrednje v filozofiji (vprašanje o biti, spoznavoslovje), bi bilo treba preučevati na koncu, ne na začetku. Podmena (nazor?) o biti ali podmene o spoznanju ne morejo biti začetek modroslovja, ampak njena izvršitev (v pravem pomenu: doseči vrh).

3. V sholastičnem gledanju je nekako protislovje: po eni strani so trdili, da je za začetek vsakega spoznanja (potemtakem tudi filozofskega) potrebno izkustvo; po drugi so pa dejansko preveč pozabljali ali zanemarjali izkustvo ter trdili, da mora biti vse človeško spoznanje (kot tako) po odmišljanju (in razumskem sklepanju). Toda tudi notranji uvid (intuicija) in izkustveno spoznanje imata svojo veljavo, celo v umskem območju. Zdi se kot da bi Duns Skotova in F. Suárezova trditev premege (naravnostnega, direktnega) spoznanja tvorno poedinega boljše razlagala razmerje med zunanjim svetom in našo notranjostjo. Čista subjektivnost (osebkovnost) in čista objektivnost (predmetnost) osamljata obe skrajnosti. Če pa je med obema neposreden in zavesten stik, je mogoče dojeti težave tega razmerja in rešiti bistveno mero predmetnosti (objektivnosti).

Ako bi omejevali metafiziko le na odmišljanje in razumsko sklepanje, bi to pomenilo „*metafizično obubožanje (osiromašenje)*“. Neposredno spoznanje je edini začetek mostu za to, da utemeljimo veljavnost splošnih pojmov in celo prvih načel. Edina pot, po kateri jih moremo odkriti in potrditi, je ravno metafizično izkustvo.

Če to priznamo, potem se nam odpre pot za vsako metafizično izkustvo. S tem pa tudi za metafizično izkustvo bogovernosti.

6. Umsko-izkustvena pot do Boga

a) Težave „a priori“

Ne bi bilo pravilno, če bi ne priznali resnih težav, ki „a priori“ navidezno razveljavljajo umsko-izkustveno pot do Boga.

Tako npr. nesorazmerje božjega bistva z našim izkustvom o Bogu. Toda ali to ne pomeni le, da je neskladnost in da so tudi različne mere izkustva?

Resda je Bog *enoviten* (simplicitas). Toda to ni zapreka, da bi ga ne mogli zaznati delno, ne v njegovem bistvu. Sicer pa isti

ugovor velja še v večji meri za spoznanje po odmišljanju in razumskem sklepanju! Po drugi strani lahko vzamemo zgled naličnosti s spoznanjem naše duhovnosti (svoje in drugih) in duše: tudi to dojemamo le v večji ali manjši zavesti, na višji ali nižji stopnji.

Kar zadeva spoznanje po odmišljanju in sklepanju, kot da bi šlo za edino popolnoma človeško dejavnost, smemo trditi, da tudi gre za apriorno stališče. Res je, da po notranjem uvidu spoznamo le stvarne predmete, in da so naši pojmi izdelki na podlagi spoznanja teh snovnih, posameznih, razsežnih, stvarno-stvarnih reči. Toda če namesto na podmeno (teorijo) gledamo na dejstva, moramo apriornost teorij pregledati in preobdelati. Dejstvo je, da odmišljamo in posplošujemo; prepričani smo, da to odmišljanje ima podlago v stvarnosti. Toda dušeslovno delovanje odmišljanja je dozdam samo nepreverjena podmena. Ni mogoče trditi, vsaj ne s popolno gotovostjo in z vso splošnostjo, da bi moralo vse naše metafizično spoznanje biti po odmišljanju, sklepanju in naličnosti. Klasično nasprotje med izkustvom in metafiziko, ki je bilo skupno vsem sholastikom in ki jo je prignal do skrajnosti Kant, zmerom bolj in zmerom bolj hitro izgublja svojo dokazljivost.

b) Dva argentinska poskusa

1. „Skrajno izkustvo“ Víctor-ja Massuh-a.

Pred leti sem moral napisati monografijo o knjigi argentinskega filozofa Víctorja Massuha „Obred in Sveto“ (El Rito y Lo Sagrado). V tem delu je Massuh zagovarjal trditev, da se verski obredi zmerom bolj ponotranjajo (internalizirajo) in da bodo verjetno sčasoma kot taki izginili, čeprav bodo morda preživeli v drugih oblikah: od zgolj mehaničnega ponavljanja bomo prešli v ponótrenje, ki bo imelo značilnosti treh glavnih verskih obredov: molk-zrenje (pogled); daritev-nenavezanost; verovanje-čut istovetnosti s Svetim.

Trdil sem, da ni mogoč človek kot snovno-duhovno-družbeno bitje, ne da bi opravljal tudi zunanje obrede. Tudi verske, ker vernosti ni mogoče popolnoma ponótriti.

V daljšem osebnem razgovoru s prof. Massuh-jem mi je ta priznal, da je v delu pretiraval in da verskih obredov tudi ni mogoče popolnoma ponótriti, že zaradi družbenega značaja obredov. Dokaz za to zadnje so zanj nepristni poskusi nadomestitve verskih obredov z masivnimi prireditvami totalitarnih režimov ali kolektiviziranih družb, prav tako kot povečevanje političnih voditeljev, športnih prvakov in filmskih zvezd(nikov), trenutnih pevsko-glasbenih malikov in podobno. Prof. Massuh je prepričan, da nekateri sicer potrebujejo tudi zunanje verske obrede, da pa jih drugi morda „nadomestijo“ s takšno notranjo držo kot jo npr. opažamo v npravnosti: nekateri izpolnjujejo zapovedi (oz. skušajo, da bi jih ne prelamljali), drugi pa živijo v skladu

s svojo vestjo. Vendar nrvnost nikoli ne bo v sebi povzela (subsumirala) vernosti: Sveto, kot središče dejstva „vernosti“, bo zmerom lastno človeku. Je neki „plus“, „ki uhaja oblasti volje, čustva ali spoznanja“, kot je trdil kasneje v svoji knjigi „Nihilismo y experiencia extrema“ (Nihilizem in skrajno izkustvo).

Ta razgovor je bil prvi povod za mojo disertacijo za licenciaturu v filozofiji: „Sveto pri Víctor-ju Massuh-u“ („El redescubierto tema de lo Sagrado en un filósofo argentino contemporáneo“). Zmerom bolj Massuh prihaja do zaključka, da ni mogoče človeške zrelosti (polnosti), če te ne navežemo na Sveto in če v človeku ni nekega doživetja Svetega. Pravi, da imajo znanosti pravico, da se ukvarjajo z bogovernostjo (ne le vernostjo) v človeku. S tem bogovernost postane vsem dostopna in del človeške to-svetnosti. To pa ne pomeni, da bi znanosti (najsibodo izkustvene ali modroslovje in celo bogoslovje) bile sposobne razložiti dejstvo vernosti, in še manj dejstvo Svetega. (Ali ni v tem neka skladnost z dr. Brumnom?)

Massuh uporablja izraz Sveto dvoumno oz. dvosmiselno. Nedvoumno je zanj Sveto nekaj drugega od osebnega Boga; to se pravi, da je blizu francoski sociološki šoli. Bog, kaže, je za Massuha „Povsem Drugo“. A kljub temu včasih istoveti Sveto z Bogom. Sveto moremo po njem najti v človeku. V skrajnem izkustvu nekateri lahko doživljajo vso globino svoje stvarnosti. Nekateri v tem izkustvu lahko celo najdejo osebnega Boga, drugi pa vsaj polnost človečnosti, ki je zmerom „nekaj več“ kot to, kar se kaže.

V svoji disertaciji sem se spraševal, če morda Massuh ne potrebuje kategorije a priori Svetega za to, da bi človek ne zapadel v nihilizem in bi „smrt Boga“ ne bi bila tudi „smrt človeka“, tako da bi s tem rešili vsaj posvetnemu lastno vrednost in vrednote. Trdil sem, da Massuh še ni sprevidel, da je Sveto „razsežnost drugega, a notranjega svetu; v z-notranjosti (nanjosti; imanenci), toda kažipot za presežnost (transcendenco)“.

Prav tako sem sodil – in zmeram bolj sem prepričan o tem –, da ima Massuh poseben čut za to, da odkrije, najde, zasledi verske drže celo v navideznih brezvercih, v tem kar Boublík imenuje „neznano izkustvo svetega“; in celo v protivercih. Zato Massuh govori o bogovernosti v Kantu, Heglu, Feuerbachu, Nietzscheju, Marxu. Če celo brezverec mora sprejeti dialektiko med svetim in posvetnim (profanim), kot je to skušal dokazati Massuh, potem ni mogoče tajiti možnosti „skrajnega izkustva“, ki je samo na sebi versko, tako v vernem kot „nevernem“ človeku.

Za Massuha je Bog Bit. Že omenjeni Boublík piše, da Sveto danes govori o biti, čeprav Sveto ni skrivnost biti, temveč razodetje ustvarjene biti. Kaže da se Massuh ne strinja s tem mnenjem. Zanj je človek nekdo, ki se samoustvarja, oz. je stvarjenje novega človeka-boga. Nobeno poedino človeško bitje ni sveto,

a vsakdo se lahko kdaj na neki način prepozna ali veruje kot sveto, če samega sebe zazna v svoji zadnji globini (na končnem dnu, kot bi rekel Truhlar), ki je bit. Še sedaj sem prepričan, da je to navidezno pretiravanje Massuha posledica tega, da je zavrnil pojem prisposodnosti, na katerem je celo preveč vztrajal v svojih prvih delih; in ker še vedno niha med skrajnostmi znotranjost-presežnost (imanenca-transcendenca), ki ju (kljub svojemu funkcionalnemu monizmu na fenomenološki spiritualistični podlagi) umeva dvojnostno (dualistično) in ne pozna, ali ne sprejema, pojma prosojnosti-prozornosti (transparence). Zato Massuh niha med brezvernim ali vseboštvenim (panteističnim) monizmom, čeprav stalno zanika oboje, in vsaj kategorijalnim, če ne že realnim dualizmom, katerega pa tudi zmerom taji.

Svojo disertacijo sem nehal z zaključkom, da bomo zmerom v dvomu, če bo Massuh kdaj prišel, oz. hotel priti, do „novega imena za Sveto“, o katerem govori. Zakaj zanj je filozofija „nemogoč podvig“, „zdravilna nemirnost o vprašanjih, ki nimajo odgovora“. V „Zaključku“ sem zapisal: „Kar vzbuja pozornost je gotovost o tem, da ni odgovora. Prav tako kot vzbuja pozornost gotovost, da je treba iskati Zadnji Temelj, nekaj kar se ne spremeni in se nikoli ne sme spremeniti; in gotovost, da ta Temelj obstaja in da se ga more doživeti v skrajnem izkustvu, najsibože po bogovernosti ali po premišljevalnem (kontemplativnem) razumu“, katerega Massuh razlikuje od sklepalnega (diskurzivnega).

Kar sem hotel s tem povzecom povedati, je to, da po Massuhu vsak (normalen, navaden) človek more imeti „skrajno izkustvo“, in da v tem skrajnem izkustvu more najti Zadnji Temelj svoje človečnosti (ne le človeškosti, ki je npr. navedenega značaja), to se pravi: svoje biti. To pa ga more privedi z zadnjim Heideggerjem do „zore nove bogovernosti“, do „preddvorane razodetja Svetega“, ki je Bit (Sein).

(Op.: Dr. V. Massuh je bil dolga leta redni naslovni profesor za primerjalno veroslovje na Buenosaireskem Državnem Vseučilišču, UBA; od 1976 do 1983 je bil argentinski veleposlanik pri UNESCO, od letos pa v Belgiji. V pred kratkim izdani prvi knjigi njegovih del, je v Uvodu tudi opomba o moji kritiki Massuha. Čeprav v zadnjih letih opažamo pri Massuhu večjo pozornost na čustvenost – npr. knjiga „La Argentina como sentimiento“ –, prav tako kot manjšo gotovost v njegovi gotovosti o ne-gotovosti, v bistvu Massuh vztraja na skrajnem izkustvu in bolj poudarja to, kar je zmerom trdil: vir vsega spoznanja je neka „osnovna vera“, ta pa je sad izkustva.)

2. „Bitni trk“ Ismaela Quiles-a.

Izraz „bitni trk“ je morda preveč dobesedni prevod za španski „choque óntico“. Mogoče bi slovensko boljše zvenelo „trk na bit(je)“. Dr. Janžekovič (o. c. str. 83), ko govori o etiki, pravi: „Kakor razum najprej trči na 'neka', na 'bitje' in ob njem

vidi, da to, kar je, ne more hkrati in v istem oziru tudi ne biti, enako trči pamet najprej na 'dobro'...".

Torej bi lahko „choque óntico“ prevedli tudi kot „trk (ali trčenje) na bitje (oz. bit)“. Toda pri tem se mi ne zdi tako važno, če govorimo o trčenju na bitje ali o bitnem trku. Pomembno je to, da dr. Janžekovič *vzporeja*: trk razuma z bitjem, pameti z dobrim. Sicer bi bilo bolj natančno, če bi bil vzporedil takole:

um trči na „nekaj“

razum trči na „bitje“ in „bit“

pamet trči na „dobro“ (v čemer je „pamet“ treba pojmovati v prej omenjenem Janžekovičevem pomenu (J. J., o. c., 235).

Če popravimo samo to, da „um trči na nekaj“ in „na bitje-bit“, in če dodamo, da to trčenje ni le umsko, ampak umsko-izkusveno, potem smo že v bistvu tega, kar je osrednja točka in obenem temelj Quilesovega nauka o „in-sistenci“.

Tu moramo pa spet pretehtati nekatere izraze-pojme in njihov pomen. Quiles je prvič predstavil svojo trditev na I. argentinskem filozofskem kongresu v Mendози leta 1949, kjer je govoril o „Končni projekciji eksistencializma“. Eksistencializem je vztrajal na tem, da je človek „vržen“ v „danost“, to se pravi, da je njegovo bivanje „eks-sistenca“: izven-bivanje ali vsaj ven-bivanje. Quiles pa sodi, da je *končna usmerjenost človeka v notranjost*, ne v zunanost. Čeprav je „vržen“ v danost, se zmerom znova povrača vase, gre-sam-v-sebe (kar odgovarja Ortega y Gasset-ovemu „ensimismarse“), in iz tistega „vase-bivanja“ in „v-sebi-bivanja“, v medsebojnem tvornem razmerju med to svojo in-sistenco in danostjo (drugega) ter drugih, preoblikuje danost v svoj prid in sam raste kot človek (nравno).

Že smo videli, da v slovenščini uporabljajo za eks-sistenco izraz bivajoč(n)nost. Toda to ne odgovarja eks-sistenci: ne etimološko ne pojmovno. Zato sem trdil, da Bogu ne moremo pridevati izraza eksistenca v danes splošnem pomenu. Bog je „ipsum esse“, „Bit-Sama“, „Samo-Bit“, „Bit“. Ni pa bivanje niti Bivanje, ne Bivajočnost niti Bivajoči. Pa tudi če bi mu pridevali te izraze – ki mu do neke mere pripadajo, v kolikor jih istimo z Bitjo“ –, z njimi ne izrazimo niti to, kar je hotel eksistencializem, niti to, kar predlaga Quiles. Eks-sistenca je ven-stat(nost); nji nasprotna je in-sistenca, kjer „in“ pomeni „v sebi“ in „vase“; torej v-stat(nost). Če že govorimo o podstati (substancia, od „subsistere“) in „samostati“ (substantia completa, suppositum, hypostasis), zakaj ne bi mogli govoriti o „v-stati“ (vase-v sebi-stati)? Če pa že hočemo vztrajati na izrazu „bivanje“, potem moramo pomisliti, da „bivati“ zmerom pomeni tudi „bivati nekje“ (bivak!), to se pravi, da bivanje bolj odgovarja eksistenci kot in-sistenci, da torej izraz „bivanje“ (še manj bivajoč-n-ost) ne vključuje pomena bivanja v-samem-sebi niti težnje v-sam-sebe, v notranjost. Resda govorimo o božjem bivanju; a v kolikor eksistenca pomeni „obstoj“ (ne: aktualizacija-udejstve-

nje možnosti), je izraz „božji obstoj“ primernejši kakor „božje bivanje“; čeprav bi bilo najbolje govoriti samo, da Bog je, je Bit. (Mislim, da zdaj razumem, kaj je hotel V. Kos povedati, ko je trdil, da je Bog „Bit-je“; toda tisti „je“ je tu odveč. Bog „je“, „Bog je Bit“; ne moremo pa reči: „Bog je Bit-je“, čeprav je tudi Bitje, ker smo že rekli, da je to v slovenščini dvoumen pojem.)

Povrnimo se h Quilesu. Na kratko pravi to-le:

1.) *Izkustvo biti*

Človek ima izkustvo o samem sebi, po katerem dojema sebe kot „bivajočega“ (šp. „siendo“). Res najprej trdim „jaz sem“, a to trdim, ker imam izkustvo o samem sebi kot bivajočem. To se pravi, imam izkustvo, da sem kot potopljen, kot pogreznjen v to, kar imenujemo „stvarnost“.

To izkustvo, po katerem doživljam samega sebe kot bivajočega v celotni stvarnosti, mi odkrije dvoje prvin: to bitje, ki sem jaz, je „bit“, je v stvarnosti. To se pravi: razlikujem bitje in bit; čisto poedinost in drugo prvino, s katero je prepravljena moja posamičnost.

To mi kaže, da je v meni nekaj drugega od bitja. Pravim „bitje je bit“, ne morem pa reči „bit je bitje“. Tako odkrijem „ontološko razliko“.

2.) *Odkritje biti*

Opazamo dvojen videz:

a) *Bit se razodeva človeku*

Izkustvo „trčenja z bitjo“ je različno in ima svojevrstne značilnosti:

- 1) je predumsko (predlogično): pred vsakim pojmovanjem; nepopolno zavestno; prevladuje doživetje (bivanjsko, ne spoznavno);
- 2) je zmedeno (kaotično): zato zahteva vso našo pozornost;
- 3) je samoniklo (spontano): ni odvisno od nas, vkljuje samo po sebi iz našega notranjega izkustva;
- 4) je nujno in neizogibljivo;
- 5) je vztrajno: „bitni trk“ je nekak bitni sestav človeka samega.

Te značilnosti so dionizijske. Dionizos je tu prispodoba opojne stvarilnosti.

b) *Človek se odpre biti*

V odgovor na ta notranji glas „bitnega trka“, človek v svojem najbolj notranjem središču izpove, izpriča: dà, bit je. Tako človek daje svoj prvi odgovor, ki je v pravem pomenu „prektnostni (metafizični) odgovor“.

Njegove značilnosti so, da je:

1) natančen: pomeni vdor „logosa“ v zavest, umsko-sebi-skladnost, začetek bitoslovnosti. Povéd „Bit je“ je stik „ontičnega“ z „logosom“, biti z umnostjo. To pomeni, da gre tu že za sodbo, trditev, povéd. S tem pa se vnaša še druga značilnost-prvina; metafizični odgovor je

2) svoboden: morem ne odgovoriti; morem zakriviti „metafizično negacijo“ s tem, da pravim „Bit(i) ni“.

Ta odprtost človeka za bit je apolinična. Apolo je prispodoba teženja v red, k mirnemu razmišljanju.

3.) Nasledki vdora biti v umsko izkustvo

Nikoli ne morem popolnoma izraziti svojega izkustva. Še bolj to velja za osnovno izkustvo.

Ni mogoče popolnoma izraziti to, kar je bit, posebno ne z našo metafiziko. Odmišljanje je človeška zmožnost, a tudi „zasilen izhod“. Obstoji nevarnost, da se človek zadovolji s „čisto“ mislijo, pozabi pa na bit (v njej sami).

Zavedamo se, da smo metafizično mišljenje dobili po trku s stvarnostjo kot tako; da smo ga utemeljili na tej bitni navzočnosti. S tem dobiva metafizika, čeprav zasilna, varen in gotov temelj; zato je do neke mere znanost, čeprav v okviru svoje lastne omejenosti.

Metafizika je povezana z etiko: zatrditev ali zanikanje biti pomeni dvoje različnih osnovnih drž človeka. Od tega, kako se „ustalimo“ v vesoljnem redu, je odvisno, če priznamo ali ne „trčenje na bit(je)“ in s tem obstoj bitnega (in bitoslovnega) reda.

4.) Razčlemba „biti kot biti“

Razlikujemo dejavnost zavesti in počelo, kjer se zavest poraja; torej v-stat kot dejavnost zavesti in kot bit. Naše izkustvo prepozna tisto zadnjo stvarnost, ki nas preplavlja, ki pa je neizrekljiva. Toda pomaga nam, da malo bolj spoznamo bit, o kateri vemo tako malo, ker tako malo izraža in je tako splošna. Vendar moremo razlikovati:

a) Bit kot „oprijemljiva“ (konkretna): Kar je konkretno, je tu; je v stvareh; stori, da bitja so, ne le kot bitja, temveč v njihovih naslednjih določitvah. In vendar gre za nekaj, ki je bitju presežno (transcendentno), ker ga nobeno bitje ne more zajeti.

b) Bit kot „odmišljena“ (abstraktna): Gre za pojem, ki si ga stvorimo o bitju kot „universale concretum“. Kot odmišljena, bit ni v stvarnosti; je „lik“, ki si ga človek stvari o biti kot oprijemljivi. Sholastiki so navadno govorili o „biti kot odmišljeni“ v premajhnem stiku s stvarnostjo, od koder ravno dobiva ta odmišljeni pojem.

c) Bit kot *podstatna*: Če govorimo o biti kot biti, to že pomeni

neko splošnost, kot počelo vseh bitij. Moremo pa ob tem misliti tudi na to, kar vsebuje in razodeva vse možnosti biti v najvišji in najpopolnejši stopnji.

Podstaten pomeni: biti v sebi in po sebi, različno od vseh „drugin“ bitij. Gre za sholastično „čisto bit“. A Quiles meni, da bi bilo pravilneje, ko bi jo imenovali namesto podstatno (subsistens), In-Sistens: V-Statno.

5.) Razčlemba v-stati (*in-sistence*)

Quilesova v-statnost je odprta svetu in drugim (inter-in-sistencija; med-v-stat). Ko zavest pride do polnosti v-sebi-statnosti, že doživlja tudi svojo bistveno omejenost, nezadostnost, prigodnost, končnost „sam-sebe“. Tega izkustva človek ne nahaja v „jazu“, v samotnem in samotarskem dojmu v-stati, temveč v celotnem izkustvu vsega (drugega in drugih).

Gre tu za nekakšen „odmev neskončnega“, ki je „prisotna odsotnost Neskončnega“. Doživljamo svojo v-stat kot končno, omejeno – in to nas ne zadovolji, ker vzbuja v nas iskanje Neskončnega, željo po Njem. Gre kot za strelico, ki je naperjena v neskončnost.

Toda naperjenost v neskončnost še ne pomeni, da neskončnost res obstaja; niti ne gotovosti, da obstaja. Ker smo zaznamenovani s to usmerjenostjo, moremo sestavljati razumske dokaze za božji obstoj. Toda vprašanje je, če moremo odkriti v izkustvu naše lastne končne bitne v-stati bolj globoko stvarnost, ne le zgolj usmerjenost vanjo.

Za to pa se ne moremo opirati na razumske razloge, ampak na DEJSTVA. Če imamo izkustvo o Absolutnem ali ne, je dejstvo. Ker gre za izkustvo, moremo reči samo: ali to dejstvo je ali ga ni.

Quiles pravi, da Brezpogojno (Absolutno) kaže na svojo navzočnost v človeku v nekaterih posebnih trenutkih: vrhunski hipi človeškega življenja; premišljevanje in „zbranost“; notranja dejavnost (dinamika) duha in duševnosti; prektvarno izkustvo biti; presežna neizmernost tvarnega; posamično in splošno-naoravno skrajno-globinsko izkustvo.

Kdor taji dejstvo verskega izkustva, pravi da, če bi imeli neposredno zaznanje o Bogu, bi morali imeti tudi zavest o njem. Quiles trdi, da človek ima to zavest, a je ne upošteva v zadostni meri, posebno kadar razlaga to dejstvo z vnaprej umišljenimi nazori ali podmenami. To potrjuje primer tim. „aktualistov“ in nekaterih fenomenologov, ki tajijo stvarnost kot zadnji stvarni in podstatni pod-met (sub-jekt) vse naše duševno-duhovne dejavnosti; toda naše izkustvo je jasno in stvarno: nimamo zavesti o posameznih in nestvarnih dejanjih, temveč o „misleči stvarnosti“ ali o „čuteči stvarnosti“.

So izkustva, ki so v polnosti prektvarnostna (metafizična), kot npr. izkustvo jaza. Znane so razčlembe (analize), ki v izkustvu

jaza zaznajo „bit“, v izkustvu jaza in biti pa tudi izkustvo Absolutnega.

7. Izpričanje izkustva in odločitev

a) Pravzaprav bi tega poglavja že ne smel več pisati. Imam premalo jasnosti. Odpira se preveč možnih razlag. Toliko, da zazdaj včasih mislim, kot da je to nov razlog za to, kako edinstven je vsak človek in kako različna so dejanska pota do Boga. Prav tako kot nastaja različno razmerje med človekom, ki ima versko izkustvo (to se pravi: med vsemi in vsakim posameznikom), in tistim, kar je zanj Zadnji Temelj, Končni Smisel... ali pa morda Popolni Nesmisel...

b) Vsi imamo vsaj včasih izkustvo, ki ga upravičeno smatramo za versko doživetje, tudi če gre za izkustvo *človeške stvarnosti* (skrajno izkustvo, skrajnostna stanja-situacije).

To izkustvo se na kakršenkoli način *iz-pričuje*, zavestno ali ne. Če je zavestno, se lahko spremeni v *pre-pričanje*, najsi bo z umsko-izkustveno gotovostjo ali z razumskim dokazovanjem.

Koncem koncev torej res gre za odločitev.

Toda za kakšno odločitev gre?

Najsi gre za skrajno izkustvo ali za trčenje na bit, zmerom je potrebna neke vrste odločitev. To velja tembolj za posredne ali „razumske“ poti, ki predpostavljajo še večjo zahtevnost odmišljanja in sklepanja, čeprav bi na prvi videz takó „razvidno“ spoznanje nujno moralo voditi do takojšnjega vskladenja volje z razumom – če bi seveda vsa zgodovina človeštva ne bila izkustveni dokaz za prav nasprotno.

Za kakšno odločitev gre torej? Kdaj in v kolikšni meri je ta res pristna?

a) Naravne drže (Človeško-nezrelostne drže)

Mogoče skupni izraz za dvoje drž, ki jih bom omenil, ne bo zadovoljil, ker kljub temu da imata precej skupnega, imata vsaka svoj izvor ali vzrok.

1.) Družbena pogojenost

Tim. verstveno družboslovje (religijska sociologija) se je precej posvečalo preučevanju bogovernosti, tako v družbenih skupinah kot v posameznikih kot članih določenih družbenih skupin. Mnoge bogovernike, ki se izražajo v (zunanjih) obredih, javnih (npr. cerkvenih) ali ljudskih pobožnostih, družboslovci imajo za nezrele ali nepristne, češ da taka vernost je družbeno pogojena (po okolju in dobi), in ker v določenem zgolj verskem ravnanju (priznanje nekaterih resnic; spoštovanje nekaterih nravnih zakonov; izpolnjevanje določenih obredov) vidijo, bolj kot čut pripadnosti nekemu določenemu verstvu, samo neki zunanji okvir za izražanje takšnih izkustev.

Toda morda gre za pristno versko izkustvo, čeprav ne bi bili zmerom pristni izrazi tega izkustva. Če kdo npr. popolnoma opusti vse svoje bogoverne navade (ker se recimo preseli drugam, kjer je nepoznan ali nihče ne opravlja takih obredov), s tem, da opusti takšne obrede (začasno ali zastalno) še ni rečeno: niti da ti obredi niso bili pristni; niti da ni ostalo nič, kar bi v njem nadomestovalo prejšnje verske zunanje izraze in bi preživelo njih opustitev; niti da ne bi imel novih verskih doživetij.

2.) Podzavestna odločitev

Znani dunajski logoterapevt dr. Viktor Frankl trdi v nasprotju s Freudom, da obstoji tudi „nezavestni jaz“. V tem nezavestnem jazu se posameznik odloča tudi za bogovernost. Čeprav marsikdo nikoli ne pride do zavestne odločitve za osebnega Boga in morda niti ne za (bogo)vernost, ta „nezavestni jaz“ na neki način izpričuje o tem, da je „dejstvo bogovernosti“ splošno človeško izkustvo. Odtod naslov eni izmed Franklovih knjig: „Ne-poznani Bog“ (Der unbewusste Gott).

b) Zavestna odločitev (Polnočloveška drža)

Po vsem povedanem morda smemo zaključiti, da ni bogovernosti brez zavestne odločitve za Boga, vsaj kadar hočemo govoriti o polno-človeški bogovernosti.

Če bi vztrajali na tem, da je človek „razumsko bitje“ (animal rationale) – kar je samo ena izmed številnih opredelitev človeškega bistva, a nezadostna in obenem prezapletena, ker zahteva prejšnjega odmišljanja –, potem bi to terjalo, da b ibila tudi človeška odločitev za Boga nujno razumska. Toda s Cassirerjem sodim, da je stara opredelitev človeka kot „animal rationale“ razumska, da ni izkustvena, čeprav verjetno vsebuje npravnostno zahtevo, da bi človek bil zmerom bolj razumski v vsem svojem življenju in delovanju.

Zavestna ali polno-človeška odločitev za Boga na podlagi verskega izkustva pomeni, da so potrebni naslednji trije – in vsi trije – pogoji:

1. umsko izkustvo božjega (v katerim koli izmed omenjenih poti);
2. celostna odločitev (ki zadeva vsega človeka in vse v njem);
3. (po)polno-človeška drža (ki vključuje duševnost, duhovnost, telesnost; medosebnostne odnose z bližnjim; vzajemnostno razmerje s poedino in vesoljsko stvarnostjo).

Buenos Aires, 22. 11. 1989.

" JUBILEJNA ELEGIJA "

S pismom hčerki Nini ob priliki svoje
šestdesetletnice, 2. marca 1950

Ob prezrti in pozabljeni šestdesetletnici, 2. marca 1950, si je slovenski pesnik, pisatelj, prevajalec in publicist Joža Lovrenčič (1890—1952) v življenjski zagrenjenosti in pozabljenosti, ki se je zgrnila nanj po obtožbi in obsodbi „ljudskega sodišča“ v Ljubljani, da je v letih 1941—45 kršil „kulturni molk“ in v šolskem letu 1944—45 služil kot ravnatelj Slovenske gimnazije v Gorici, napisal „Jubilejno elegijo“, ki jo ob stoletnici njegovega rojstva v letošnjem letu na tem mestu prvič objavljamo. V obdobju 1947—1950 je pesnik Joža Lovrenčič, ki mu zgodovina slovenske književnosti priznava naslov „začetnika slovenskega ekspresionizma“ (njegove so pesniške zbirke *Oče naš* (Kranj 1915), *Deveta dežela* (Trst 1917), *Gorske pravljice* (Gorica 1921), *Trentarski študent* (DS 1915, Ljubljana 1939), *Duhovin* (Trst 1951), prevajal Ovidove *Metamorfoze*; prevedel jih je v celoti v slovenskih heksametrih, kar se lepo odraža v verzih in dikciji njegove „Jubilejne elegije“ in v pismu hčerki Nini v Gorico, v katerega je ta pesem vključena.

JUBILEJNA ELEGIJA

V sončecu drugega marca, ki milostno mi ga nebo je
dalo dočakati spet, šestdeset prišlo je let.
Šestdeset? O, kaj ne pravi se to, da že star sem in moram
delo pustiti in vse, kar bi še rado srcé?
Ne, o še ne, ker srcé mi še vedno je mlado in živo,
kot mi biló je takrát, ko je uživélo pomlad! —

Lepa bilà je pomlád otroških let ob Nadiži,
ko mi med goré zajet štíri je bil se ves svet:
Krn, Matajur in Mija in Stol so visoko, visoko
dvigali se pod nebó, da bi z njih zvezde lahkó
trgal in metal veselo v dolino kot šibre o kresu,
ali pa stopil mordà rajši bi prav pred Boga
in ga poprosil kolačev nebeških, ki slajši kot med so,
kar sem prisrčno vesel materi stari verjel.

O le kako me je mikalo, da bi povzpел se na góro,
a me odvráčał je strah, ker je na njej še ajd,
mož velikan, ki nekoč je bil góre premaknil in hkrati
jezero je izmed njih spihal čez noč njegov dih.
Pa me je izvabilo: soparnega dneva v poletju
sem jo ubral po stezi, ki se v grmovje gubi
tik izza hiše tam naše in v strmo vzpenja se reber,
koder čez skale kar v skok boder podi se potok.
Hitro kot voda v dolino sem jaz se poganjal v strmino,
ne da bi bose nogé kaj mi čutile steze.
Ko sem tako jo ubiral in prišel na Zgornji polog sem,
pobič, še manjši kot jaz, me je poklical na glas,
naj ga dotečem, če morem in ni še utrudila pot me,
pa da kar skupaj bi šla potlej lepó do vrha.
„Kaj boš ti smrkavi krotež!“ sem mislil si in bil prepričan,
da ga takoj dohitim in bom še tekel pred njim.
Pa sem se motil, ker pobič z rdečo kapo na glavi
šel je, kot zajec beži, kadar ga pes prepodi.
Ko sem do Kamna pripihal, kjer so ljudje počivali,
kadar so šli na goró, pobiča več ni bilo.
„Skril se mi je,“ sem pomislil in hitro začel ga iskáti,
a okrog skale zaman trikrat sem tekel potán.
Vendar razložno sem čul, da nekje se prítájeno smeje,
kakor bi se veselil, da se mi dobro je skril.
Tiho obstal sem ob Kamnu in ko se spet je oglásil,
nisem bil v dvomu več nič, kam se je stulil malič.
V skali pri vrhu votlina je črna kot žekno zijala,
vanjo priplezati bi mogel z gorenje strani.
Nič obotavljal se nisem, ker me je resnično jezilo,
da bi tak pobič me ugnál in se potem še smejál.
Torej sem splezal čez skalo in prišel v votlino prostorno,
v njej vse pretaknil, a kaj, kam je šel pobič, Bog znaj!
„Zdaj pa počijem tu v senci,“ sem sklenil, „naj pobič pa sam gre,
saj ne poznam ga, ko ni znan mi iz naše vasi!“
Komaj da sklenil sem to, že me čudna je trudnost prevzela
in, kot bi angele čul, v sladke sem sanje zasnul.
Bil sem vrh góre in z róko odprl sem v sama nebesa,
kjer je na tronu sedél Bog in kolače je štel;
vendar pa preden sem zinil, da dobrih bi prosil kolačev,
kot bi se Bog razjezil, grom me je grozen zbudil.
Strahoma mel sem oči in gledal iz skalne votline,
kje sem in kaj se godi, ko sem bil skoraj v temi.
Zunaj je lilo, blískalo, treskalo in je grmelo,
kot bi podiral se svet, v úho pa čul sem šepet:
„Vidiš, da prav je bilo, ko sem skril se ti v tole votlino
in sem izvabil te skrit vanjo za časa vedrit!...“
„Kje pa si, da te ne vidim?“ sem pobiča s kapo rdečo
vprašal in stikal za njim, da ga kje v kotu dobim.
Zdaj se smejal mi v tem kotu je, zdaj pa že v drugem,
a je neviden ostal, da sem se končno ga bal.

K sreči med tem, ko sva šla se tako slepe miši, tam zunaj se je zvedrilo lepó in je še sonce v slovó sem iznad Mije posvétilo in je v votlini kot v zlatu vse zableščalo se mi, da sem zakril si oči. Ko sem z njih róko odmaknil in stopil, da šel bi iz votline, tik tam pred njo iz meglè videl sem bele roké, kot bi hotele me vzeti v naročje in kdo ve kam nesti, in še sred spuščenih lás rajsko prijazen obraz, da ostrmel sem in gledal prelepo prikazen, ki je še dáhnila v mé, da je vzdrhtelo srcé: „Srečen, presrečen, otrok, da nisi dotaknil zlatá se!...“ To mi je rekla in šla, kakor odšla je meglà. —

Prav takrat stari je srenjski pastir tam za skalo po stezi glasno poganjal nizdol s paše živino domov. Hitro sem bil iz votline in že se mu tiho pridružil, ne da bi vedel, odkod me pripeljála je pot. „Hej, kod pa ti?“ me povprašal je in sem povedal odkrito, kaj da sem vse doživèl, ko bi na góro rad šel. Z glavó majaje me mož je poslušal, potem pa je rekel: „Veš, to te vodil je škrtat, v svoj te izvabil je grad in bi te mučil, če bi polakómil zlatá se le malo — a ker si vilo v meglí videl, boš srečen vse dni!“ — — —

Šestdeset let — brez zlatá in bogastva prišla so, a srečna, da sem jih kájkrat vesel v pesmi veličal in pel in se še zdaj kot za rešto nebeških kolačev presladkih Ti zahvaljujem, o Bog, v duši in v srcu otrok!

Ninčica moja predraga, ali naj kar nadaljujem in pišem Ti v verzih antičnih, kot se mi vanje izlil dni je otroških spomin? To se smejala boš očku in rekla nemara z Ovidom: *Quidquid temp-
tabat dicere, versus erat.*

No, pa saj vreden smehlaj Tvoj, ki rad bi ga videl in slišal, take epistole je, ki jo diktira srce. Vendar, kot veš, so utripi srca kaj različni in torej stópic v teh verzih ne šteje, ako gredó preko mej; tudi naj to te ne moti, če kje bi biló jih premalo — niso namenjene v tisk, Tebi velja njih obisk!

Pisemce Tvoje prišlo je in vsi smo ga bli veseli, kot prižgolela bi k nam lastovka sončno pomlad. Zlasti vesela bilá ga je mama, ko Tvoje voščilo brala je in so se ji kar orosile oči. Bog te usliši, otrok moj, in daj nam, da dolgo še dolgo mami bi naši srce bilo v ljubezni za vse, da bi dočakala srečo in zopet Vas zbrala ob sebi, kar si nenehno želi v svojih molitvah vse dni.

Da, ob družinici Tvoji, ki zbrana na sliki nas gleda, vsem hrepenenje na pot k Vam razprostira perot, da bi objeli Vas in po-

ljubili in še pokramljali in bi nam skupaj biló kakor v pravljici lepó. Veš, ko se boste spet slikali, dajte, naj zraven še Cici bil bi z Marijo; seve, manjkati Vidke ne sme!

Kaj pa s pošiljko obljubljeno, ste jo li že odposlali? Težko jo čakamo vsi, saj pač vsak nekaj dobi. To Ti na úho povem da ob črni, ki večkrat je grenka, sladkor prišél bi nam prav — mlečni prah tudi je zdrav! No pa kaj vse bi našteval, ko človek je že zadovoljen vsake malenkosti, ki v dar jo od dragih dobi!

Če bi po zdravju nas vprašala, moral bi Ti sporočiti, da ni več trdno tako, kakor je včasih biló. Manjkajo pač vitamini in kar organizem še rabi, zlasti ko v letih smo že, ki kak priboljšek jim gre. Mama se te dni na vrtu nam je prehladila in živec vnel se ji je, da težkó gleda na levo oko, lice na desni ob ustih pa ji je zateklo, da reva komaj odpira jih zdaj, vendar pa upamo vsaj, da bo to kmalu minilo, sicer pa bo treba k zdravniku in se ravnati po tem, kar bi ugotóvil pregled.

Ker na deželi smo skoraj, pomlad nam prinesla je delo in tako je zdaj pač, da sem postal jaz kopač. Grede „preštihal“ sem hitro, kot šlo bi za stavo, mama pa brž je na to, vse posejala lepó in še krompir posadila in „flančala“ razne salate, da ne bo treba na trg, ki nam tako je od rok.

Mislím, da sem pokramljal Ti dovolj o družinskih razmerah, zdaj pa še mimogrede, kar bi zanimalo Te.

Veš, ko je oni da naš Nič Niče jubilirál, ni se ga spomnil nihcé, razen v tej pesmi m. E.:

Zapoj, goriška sveta zemlja!
Nov jubilejni spev zapoj:
Decenij šesti danes je dopolnil
sin tvojih brd, odlični pesnik tvoj.
On, ki te ljubi bolj, kot zna ljubiti mati,
ki gledati želi te v Slave zarji zlati.

Na tvojem srcu je ogreval liro,
zato je pela pesem tvojega srca,
izlil je vanjo tvoje bolečine,
kipečo radost tvojih brd, vodá.
V nji vriska Trenta, žubori Nadiža,
šepeče Soča v sončni luči križa.

Naš slavni jubilar, glej tvoje lire pesem
molitev je, ki nad Goriško plava,
molitev, da objela s križem v roki
bi naše brate domovina prava.
In Tebi, slavijenec, v decenije naj nove
natrosijo nebesa blagoslove!

Da jubilar bil vesel je teh verzov prísrečnih, pač jasno, ko je pozabljen sicer, kot da ga ni več nikjer. No, pa veš, tega si k srcu

ne žene, ker nikdar hlepel ni, da bi kdaj kdo ga slavil, lovorjev venec mu vil. Delo ga je veselilo in kar mu Bog dal je talentov, ni jih zakopal, o ne, tudi če Nič je Niče.

Zdaj pa uganko poslušaj in skušaj rešiti jo bistro — mislim, da težka ne bo, vendar si beli glavó:

Nič Niče
ni en Čič,
pač pa je
takšen ptič,
ki Lovrane
se drži,
kadar Ane
zraven ni.
Uganka joj,
uganka in pol,
a takoj
smehoma
razvozla
jo že ptič —
Čič Nervol!

Vidiš, da človek še dober ugankar nemara postal bi in bi otroke bistril, ko bi jim take drobil!

Kar zgodovine slovenske besede v Posočju se tiče, moram povedati Ti, da me več ne veseli, kar so srcé nam dežele iztrgali s črto francosko in je naš biser tako prišel pod tujo petó. Morda pa kdaj iz ljubezni do rodne bom zemlje le skušal delo spet vzeti v rokó, da bi popolno biló. Če bi pa kdo nam med tem prikazal goriško kulturo, bil kot nihče bi vesel, da se ob njej je razvnel! Jasno je, da pozabiti ne morem zemlje ob Soči in da srce hrepeni k njej nam v ljubezni vse dni.

S tem pa zdaj dístihe svoje končam in pozdravljam Te vroče in še poljubljam Vas vse, kot mi nareka srcé. Zraven prilagam še sliko, ki naj Vas resnobna ne moti, pač pa naj bo Vam dokaz moje ljubezni vsak čas!

22. IV. 1950.

Očka

O P O M B E

Dr. Joža Lovrenčič (1890—1952), glej: I. Grafenauer, „O naših najmlajših“, Dom in svet 28 (Ljubljana 1915), 6-10; Izidor Cankar (kritika), „Joža Lovrenčič, Deveta dežela“, Dom in svet 30 (1917), 292-293; F. Kolblar, „Lovrenčič Joža“, Slovenski biografski leksikon I (Ljubljana 1932), 682-693; L. Legiša, Zgodovina slovenskega slovstva 6 (Ljubljana 1969), 142-145; L. Bratuž, „Lovrenčič Joža“, Primorski slovenski biografski

leksikon 2 (Gorica 1983), 309-311; A. Vovko in T. Labernik, „Društvo zamolčanih književnikov“, Delo, Ljubljana, 8. marca 1990.

obsodba „ljudskega sodišča“ v Ljubljani, glej: „Obsodba okupatorjevih sodelavcev“, Slovenski poročevalec, Ljubljana, 24. februarja 1946.

hčerka Nina: Nina A. Lovrenčič, poročena Lenček; leta po vojni živelja v Gorici, kasneje v Trstu, v Italiji; od 1956 v Združenih državah Amerike, kjer je od 1965 do 1989 delovala kot bibliograf in načelnik Oddelka za slovanske, vzhodnoevropske in sovjetske zbirke knjižnice Columbia University in the City of New York.

„naj zraven še Cici bil bi z Marijo, seve, manjkati Vidke ne sme“: družina sina Jožeta Lovrenčiča, učitelja, tedaj v Mavhinjah na Tržaškem ozemlju, od 1951 v Buenos Airesu, v Argentini. Prim., Jože Lovrenčič, „Stoletnica rojstva dr. Joža Lovrenčiča, pesnika, pisatelja in vzgojitelja“, Meddobje 25 (Buenos Aires 1990), 111-114.

m. E.: mati Elizabeta, članica verskega reda Uršulink (O.S.U.) v Ljubljani, slovenska pesnica. Tekst njenih verzov je vzet iz njenega pisma slavljencu, datiranega 20. februarja 1950.

Ovidove Metamorfoze je Joža Lovrenčič prevajal v letih 1947-1950, ponudil prevod Državni založbi Slovenije v Ljubljani, ki pa ga ni objavila.

„kar zgodovine slovenske besede v Posočju se tiče“: rokopis „Zgodovina slovenske besede v Posočju“, delno tiskan v Goriškem listu, Gorica 1944-1945; glej tudi: Joža Lovrenčič, „Goriški memento“, Čas 15 (Ljubljana 1921), 58-87; „Slovenci v Italiji“, Slovenci v desetletju 1918-1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal (Ljubljana 1928), 62-117. Cf. Anton Kacin, „Dr. Joža Lovrenčič (Ob šestdesetletnici), Katoliški glas 2 (Gorica-Trst 1950), štev. 18-20.

„zraven prilagam še sliko“: poslednja fotografija dr. Joža Lovrenčiča, dve leti pred smrtjo (11. 12. 1952), ki spremlja našo objavo.

Z uvodom in opombami opremil
dr. Rado L. Lenček

ČUT ČASTI V ZNAČAJU PESNIKA IVANA HRIBOVŠKA

Kar tri obletnice v zvezi z Ivanom Hribovškom obhajamo letos; 25-letnico izdaje njegove pesniške zbirke „Pesem naj zapojem“ v Buenos Airesu pri Slovenski kulturni akciji, 45-letnico njegove smrti in prvo izdajo njegovih Pesmi v domovini pri Cankarjevi založbi letos. Dr. Denis Poniž govori v Dnevniku 5. junija o prvi izdaji, ker najbrž ni poznal prve iz Argentine, ki jo je izdala SKA za 20-letnico Hribovškove smrti l. 1965. Pri vsem, kar se je že pisalo o njem — Poniž ga imenuje pesnika smrtne ljubezni — ocena prof. Franceta Pibernika pa še ni prišla do nas, razen njegove objave Hribovškovih pisem, ki jih je objavila Nova revija (številka 83-84), ki pa so okrnjena in brez časovnega zaporedja, bi si jih bilo dobro še enkrat ogledati. Prav to pa je bistveno za oznako Hribovškovega razvoja in pravilno razumevanje njegovega značaja.

Dr. Tine Debeljak pravi v uvodu v Hribovškovo zbirko Pesem naj zapojem, da so vaški stražar Balantič, domobranec Hribovšek in četnik Remic stopili nasproti partizanu Javoršku (Jožetu Brejcu) z orožjem v roki, dodal bi lahko še Destovnika-Kajuha, kot borci revolucije in protirevolucije. Kdo ve, če bi primera zdržala danes, ko že gledamo z drugačnimi očmi na takratna dogajanja. Danes že lahko sodimo z znanstveno natančnostjo, kaj je kdo bil, zakaj se je boril, celo zakaj je padel, kako je gledal na svojo bodočo smrt. Brejčevo vdinjanje partiji je bilo prihranjeno Kajuhovi revolucionarnosti in ni izključeno, da ga ne bi revolucija in njeno 45-letno trajanje razočarali. Jože Smit, ki je bil njegov sovrstnik, je bil nad njo razočaran in ga je komaj obrsnila. Trojico: Balantiča, Hribovška in Remica, ki je bila nadaljevalka katoliške struje v pesništvu, poleg tega da je bil vsak na svoj način tudi inovator, je slovenska literarna zgodovina komaj nedavno odkrila. Bili so zamolčevani, neobstoječi katoliški ustvarjalci, katerih imena so bila do pred kratkim tabu. Vsi vemo, kako se je pisala slovenska literarna zgodovina; ne samo, da je zamolčala imena nasprotnikov, tudi njihova dela so bila zamolčana, če niso bila celo prepovedana. Vendar so ta dela bila na dostojni umetniški višini, rekel bi celo, da so bila za tista leta na vrhuncu slovenske poezije in da spadajo z vso pravico med zaklade narodne ustvarjalnosti, ki v tistih letih ni bila ravno obilna. Bil je to pljunek v obraz slovenski kulturi, ne samo katoliški, ampak tudi pluralizmu v kulturi.

Najbrž ni naključje, da je slovenska emigracija pisala o Kajuhovih, Kocbekovih, Zupanovih, Rožančevih, Javorškovih, Jančarjevih in Kračkarjevih delih; ohranila je v osebi dr. Tineta Debeljaka širokost gledanja, čeprav je z vso pravico nekatera tudi odklanjala. Razlika je bila v kriterijih: na eni strani monopolna komunistična stranka, ki si je lastila pravico posegov v literaturo, na drugi strani z narodovo bitnostjo povezan katoliški koncept umetnosti, ki je odklanjal samo tisto, kar je bilo v nasprotju z etičnimi in moralnimi načeli ter narodno tradicijo. Bila je ogledalo za tiste čase domovinskim oblastnikom in literarnemu pokolenju, ki je nastopalo iz ruševin katoliške tradicije, kako naj bi se pisala slovenska literarna zgodovina: nepristransko, objektivno, v nikogaršnji službi. Morala je preiti cela generacija, da se je zavzel mladi rod za raziskovanje slovenske književnosti v medvojnem času na nasprotni strani. Komunistični kriteriji so bili še vedno ekskluzivni, kakor so bili za časa Lenina: Naš? Pojdi in delaj! Nisi naš? K steni! Morda je imel prav dr. D. Rupel, ko je pisal o slovenskem sindromu, čeprav se je isto dogajalo tudi drugod: zaradi nezmožnosti politikov (pri nas ni šlo za nezmožnost, šlo je za kriminalna dejanja!) so o narodni usodi morali odločati pesniki in pisatelji.

Pri vsem tem v takratni kulturni omejenosti in zaplankanosti vodilnim ni padlo v glavo, ko so očitali narodno izdajstvo Balantiču, Hribovšku in Remiču, da nobeden od teh ni nikjer omenjal vaških straž, domobranstva ali četništva, medtem ko gre na njihovi strani večkrat le za cenene agitke, poveljevanje revolucije in propagando njenih idej in citjev za vsako ceno. Tudi književnost se lahko prostituira! Kajuhova poetika se je že zožila na ideologijo, Javoršek je pozabil na njena pravila, Smit se je uspel rešiti, Bor, Kocbek in drugi spadajo že v vrsto razočarancev in odpornikov socrealizmu v slovenski literaturi. Morda bi bila s tem rešena uganka, zakaj ni nastalo nobeno večje delo v prozi ne v vojnem ne v porevolucijskem obdobju: tako pesniki kakor pisatelji so bili vpreženi v partijski ekskluzivizem, ki ni prenašal druge resnice ne drugačnega pristopa k nji. Socrealizem za vsako ceno in povsod! Res da je bil takrat še v zametku in se je razbohotil šele kasneje po letu 1945. toda škoda je bila že povzročena — Slovenci skoraj nismo prišli v prvem desetletju do resne pesniške zbirke, in jih pa se je Kocbek šele po letu 1952. iztrgal goli logotehniki, tako da je bil zaradi tega potem med prepovedanimi.

Zamolčevana in neobstoječa dediščina katoliške strani je bila preveč trdno zasidrana v slovenski literaturi, da bi jo mogli s pritiski uničiti. Ta zasidranost je morda najbolj vidna pri Hribovšku v pismih, ki jih je pisal svoji zaročenki Anici. Od Balantičeve in Remičeve korespondence se najbrž ni ohranilo ničesar, zato je bila prava sreča, da je Hribovšek spadal v nemško okupacijsko cono, kjer je pošta kolikor toliko delovala in so se pisma ohranila. Reviji Meddobje jih je posredovala njegova sestra ga. Pavla Hribovšek-Kremžarjeva. Pisma lahko jmljemo kot dokument časa, ki ponazarja dileme, pred katerimi je stala takrat mlada generacija Hribovska.

Po končani maturi v Beljaku je Hribovšek odšel na Dunaj študirat slavistiko in antične kulture. Pisma je pisal najprej z Dunaja, nato pa iz Kamne gorice svojemu dekletu Anici, komaj dvajsetleten, toda že dobro obveščen in ozaveščen o nalogah in usodi, ki ga je čakala.

Če je v Balantiču živela zavest nasilne smrti v ognju, dobimo to še bolj določno izraženo pri Hribovšku. Balantičevima „nemi baklji, ki potnikom samotnin v noč gori“ in „v žoltem snopju groze plapolam“ bi brez večjega iskanja našli odgovarjajoče vzporednice, ki so še bolj pogostne in ki ponazarjajo bivanjsko predčustvo smrti in zlitja z naravo. Hribovšek je bil pri 22. letih že izgrajen značaj; čut dolžnosti in časti je imel tako razvit, da ga najdemo omenjenega v vseh njegovih pismih v eni ali drugi obliki, največkrat pa prav s poimenovanjem časti. Izrazi: moram častno končati, za čast se ne da barantati, ne bi bil dovolj nesramen, da bi se prodajal, častno ali manj častno, ne-boglejno življenje, da ga ne onečastim, važno pa je, da ne zapraviš časti, nas ne bo umazalo za zmeraj, da nisem bil umazan kramar in špekulant s krvjo nedolžnih in izdajalec, rajši častno umreti, častno pasti, kot izdati samo za trenutek pošteno in pravično stvar, ljudje, ki bodo delali na račun naše krvi svoje kupčije...

Od kod mlademu fantu toliko poudarjanje časti, skoraj obsedenost, v pismih dekletu, kjer bi pričakovali vse kaj drugega? Ga je mar prepričevala nasprotno? Prijatelji in sošolci? Propaganda komunističnih agentov? Je odgovarjal na očitke vesti?

O časti govori že prvo pismo iz l. 1943 z Dunaja, ko še ni mogel vedeti ničesar o povezavi komunistov z okupatorji, dosti pred Turjakom, kjer sta oba zaveznika razbila katoliški tabor; nikjer ne zasledimo, da bi odgovarjal na očitke zaročenke — nasprotno, zahvaljuje se ji za razumevanje, skoraj objasnjuje ji svoje zadržanje. Namig v drugem pismu o debati, kjer da so bili vsi proti njemu, prav izpričuje njegov idealizem in globino prepričanja, kaj je častno in kaj ni. Očitki vesti prav tako niso mogli biti, ker je Hribovšek vstopil ali bil je „ugrabljen“ od domobrancev šele leto kasneje.

Odkod trdno prepričanje že 6. maja 1945, da bodo Angleži domobrance vrnili? Zakaj ni ostal kot skrivač, vsaj za nekaj časa kot toliko drugih na Gorenjskem? Zakaj se je vračal reševat zaprte domobrance, če je res, da se je rešil? Zopet iz čuta časti! Ta je bil v njem tako globoko zraščен z idealizmom, da se ne bi bilo čuditi, da je nevarnost prav iskal, da se je izpostavljaj namerno.

Naj spregovori sam Ivan Hribovšek, tragično preminuli pesnik ali pesnik smrtne ljubezni, kakor ga imenuje Denis Poniž, s svojimi pismi.

Dunaj 20. junija 1943.

Draga Anica,

nimam besed, da bi se Ti dovolj zahvalil za naklonjenost, ki mi jo izkazuješ. Globoko razumevanje, ki ga imaš za moje iskanje in mojo tesnobo, mi je bilo že tolikokrat v odrešenje, posebno v zadnjih letih, ko se je človekova tsnoba strahotno povečala. Ne vemo, kaj bo še treba preživeti, tudi ne, kdaj in kako bomo svojo nalogo končali, zase vem le to, da jo moram častno končati. V največje veselje mi je, da tudi Ti ne misliš drugače. Če mi je sojeno, da bom živel in na kakršen koli način koristil svojemu narodu, dobro; če ne, pač ni mogoče veliko izbirati. Za čast se ne da barantati. Morda bi se sicer dalo več ali manj prekupčevalsko prebiti prihajajoči čas, morda bi celo poceni človek kožo odnesel, ko bi bil dovolj nesramen, da bi se prodajal. Toda tak posel bi bil kaj klavrn, če o sebi govorim, ga nisem sposoben niti, kar se samo tehničnih, zunanjih oblik tiče. To je končno slabost. Da mi je pa tudi notranje do kraja tuj in odvraten, na to smem biti ponosen.

Ni prijetna misel, da človeku življenje ne teče tako, kot bi mu moralo. Ko sem pred dnevi ugotavljal s strahom in grozo, da sem dvajset let star, se nisem znebil občutka, da bi bilo morebiti marsikaj moglo biti bolje, da svojega smisla še vedno nisem dosegel in da ponajvečkrat tudi pre malo mislim na to. Res je težko, dati odgovor za sleherno stvar, če začnemo spraševati po smislu, posebno danes, ko naša dejanja malokdaj izvirajo iz osebne svobodnosti. Vendarle ne smem dopustiti, da bi izgubil smisel za smisel. To ni fraza, to je nekaj dragocenega, brez tega bi živeti ne mogel.

Bodi iz srca pozdravljena,
na Te misli

Ivan

Dunaj 30. junija 1943.

Predraga Anica!

Na sploh pa vendarle mislim, da moje skrbi, če jim hočeva tako reči, niso nič pretirane. Trenutno obstoji zame res samo en problem, četudi se da na več načinov rešiti, slabše in boljše, častno in manj častno. Prav nič ne obupujem, nimam vzroka, saj so drugi postavljeni še pred vse hujše stvari ko jaz; potrebno pa je, da se zavedam položaja. Pripravljen mora biti človek na vse. Tudi na smrt. In zdi se mi celo, da me ne bi preveč bolelo, ko bi bilo treba reči slovo temu svetu, saj ni lep; najteže bi se bilo ločiti od drugih. Pa pustimo te pogrebne misli, da ne boš mislila, kako spet trepetam. Ne, ne bojim se življenja, pa tudi smrti ne. Edina skrb mi je, da tega življenja, ki je že tako nebogljeno, ne onečastim.

Preveč idealist sem, praviš. Zelo mogoče. Vendar sem danes na tem (kar sem v privatni debati včeraj razlagal in so bili vsi

proti,) da sem pripravljen, svoji ideji (ne najdem pripravnejše besede) na ljubo žrtvovati marsikaj. Zaradi nje bi bil morda tak osel, (kot mislijo drugi), da bi pustil skrb za poklic, službo, ženo, dom in kar še vse mladim stremuhom dela preglavice. Ni važno, kakšen poklic vršiš, samo da ga s srcem in sposobno vršiš. Ni važno, kakšno službo imaš, važno je, da komu koristiš. Ni važno, kakšne slasti in ugodnosti si pripraviš, važno pa je, da ne zapraviš časti. Ne boj se, da bom razočaran; ne bom prvokrat. In navajen sem tudi skoraj že na te reči. Saj se mi dan za dnem odkriva, da sem vedno bolj nesodoben, pa kaj hočemo. Če se recimo ne dam pregovoriti, da bi šel v bar, ker mi je neokusen in zoprn, je to nesodobnost kajpada, slab okus in kaj vem še vse, pa si iz tega ne mislim delati skrbi, kaj še!

Prisrčno Te pozdravlja

Ivan

Kamna gorica 10. 4. 45.

Draga Anica,

takoj Ti odgovorjam na pismo, da Te bo odgovor čimprej našel, sicer bi moral spet čakati Bog ve koliko časa ugodne prilike. Sicer se moram najprej opravičiti, da pišem kar na stroj, toda tako gre hitreje od rok. Seveda se to ne pravi, da tako malo mislim nate, da bi Te hotel na hitro odpraviti, nikakor ne.

Tvoje skrbi so odveč. Jaz nimam nobene skrbi, kaj bo z nami. Tudi če pride do najhujšega, — kar pa najbrž ne bo, vsaj upanje imam do zadnjega — me ne bo strah (in upam, da tudi mnogih drugih ne), saj se ne more zgoditi nič takega, kar bi nas uničilo popolnoma ali nas umazalo za zmeraj. Če bo že tako treba, vsaj zavest bom ohranil, da nisem bil izdajalec, ki je po mojem najprej tisti, ki se laže, da se bori za svobodo, pa mu gre le za dosego oblasti in za revolucijo.

Sprašuješ me, kako sem razpoložen. Prav nič ne bom lagal, če rečem, da sem pri najboljši volji. Tak res še nisem bil, morda odkar sem na svetu. Ti se boš morebiti zelo čudila, ker me na žalost poznaš večinoma s temne strani, s „tragične“ strani. Sicer se ne bom hvalil, da sem zdaj končno vendar že dozorel po tolikih težavah, toda vsaj nekaj ravnovesja sem dosegel. Optimist sem, kakor še nisem bil, in samo to si moram želeti, da bi tudi Ti bila deležna nekaj tega veselja in notranje sreče. Ne vem, kako sem prav za prav do tega prišel. Mnogo manj sem vojak, kot sem si predstavljal, kajti kljub temu, da nosim vojaško obleko, imam dovolj in preveč razumevanja za osebne težave in nesreče soljudi. Sovražiti sploh ne znam, čeprav bi kdo vsaj nekaj tega od vojaka pričakoval ali morda celo zahteval. Na čuden način sem prijatelj vseh ljudi in to tembolj, čimbolj vidim njih slabosti in naravnost neverjetno neumnost.

308 Naj povem po pravici, da se zmeraj, kadar Ti hočem pisati,

trgam v dveh razpoloženjih, ki sta drug drugemu precej nasprotni in ne vem, kateremu naj bi se pustil zapeljati. Ker se nočem nobenemu in ker nočem, da bi v bodoče še kdaj moje življenje urejala čustva, ampak mu hočem dati sam po svoji uvidevnosti svojo podobo, se res težko odločim, da s komer koli spregovorim hitro besedo. Odkar sem pri domobranci, nimam zunanjih prijateljev in nimam tovarišev, na katere bi mogel dosti dati in kateri bi me pogrešali. Od sošolcev in sošolk zdaj še pošte ne dobim več, kar je pač znamenje božje jeze. Kako naj vem, kaj si Ti predstavljaš o mojem „izdajstvu“? — Sicer pa po pravici povedano tudi nič ne iščem, kaj si kdo misli, naj mu je vseč ali ne, da sem, kjer sem, to je moja osebna stvar, ki nazadnje nikogar nič ne briga.

Veliko misli nate

Ivan

Kamna gorica 27. 4. 45.

Draga,

28. zvečer Naj Ti napišem do konca to pismo, da ga bom mogel jutri oddati. Sicer pa še načel nisem. Res ne vem, o čem naj bi Ti to pot pisal. pišem Ti le, ker sem Ti obljubil in ker bi bil rad s Teboj, dokler je le mogoče.

Ves ta teden sem še v negotovem razpoloženju, ne da bi kaj dvomil o pravilnosti svoje poti ali o smislu žrtev in smislu bratove žrtve, le nerazumljiva mi je tragika smrti, ker je pretežka in prenasilna. Zdaj tudi čutim, kaj pomeni, kar je napisano v Antigoni nekje: če brata izgubim, nikoli več ga ne dobim.

Sicer je pa to samo moje.

Do zdaj nisem bil sposoben nobenega dela, upam, da bom dobil nekaj energije, saj drugo itak nič ne zaleže.

Zase sem odločen kot prej: rajši častno umreti, častno pasti kot izdati samo za trenutek pošteno in pravično stvar. Vem in vidim, da so povsod ljudje, ki bodo delali na račun naše krvi svoje kupčije, tudi te moram samo zaničevati, moje odločnosti pa ne bodo spremenili. Če so na svetu ljudje, ki morejo tako delati ob vsem tem, kar se dogaja, je to njihova stvar, jaz ne morem in nočem z njimi imeti nič opraviti.

Vem, da se s tem in takim naziranjem več ali manj odpovedujem samemu sebi, morda celo tako, da mi marsikdo ne bo dal prav. Toda moja naloga je to in nič me ne more morati, da bi je ne izpolnil.

Odkar mi je padel brat, me obhaja čudna misel, da bo z meno naš rod umrl. Zdaj približno vem, kaj je to pomenilo včasih rodovom tako izumiranje in vem tudi, da sem bolj povezan z rodom,

kakor si po navadi predstavljamo. Pa kakor koli naj že bo, življenje ni absolutna dobrina, ne življenje rodu, najmanj pa življenje posameznika.

Naučil sem se iskreno moliti: *Fiat voluntas Tua!*

Vem, da mora biti Tebi v marsičem mnogo teže in da moraš morda zelo mnogo žrtvovati. Piši mi o vsem, da bom tudi jaz vedel in nosil s Teboj. Taka iskrenost je sicer večkrat neprijetna, toda nama se je ni treba sramovati.

Iskreno Te pozdravlja
Tvoj Ivan

FRANCE BUČAR: RESNIČNOST IN UTVARA (THE REALITY AND THE MYTH)

Knjiga dr. Franceta Bučarja je bila napisana že leta 1986. in bi bil to za nas že zastarel material, vendar je bilo zadnje poglavje Epilog ali začetek konca napisano lansko leto za angleški prevod (The Reality and the Myth). V angleščino jo je prevedel dr. Rudolf Čuješ, profesor sociologije na Francis Xavier univerzi v Antigonishu, Kanadi, kjer je prevod tudi izšel. Ker originala v slovenščini nisem dobil ne prebral, bi bralca želel seznaniti z njo s prevodom.

Menda je Boštjan Kocmur v Vestniku pri nas prvi opozoril, kako se spreminjajo besede in besedni pomen prav v naših dneh. Sintagma „social realism“ v angleščini, ki jo rabi Čuješ (ali Bučar?), je bila do nedavna socializem ali komunizem. Res je, da rabi Bučar v knjigi izraz najbolj pogosto in to predvsem za oznako socialističnega gospodarstva, politike in družbene ureditve, čeprav pozna angleščina poleg „social“ tudi „socialist“, kar bi gotovo bolj odgovarjalo naslovu in temi, ki ju obdelava v knjigi. Do sedaj je bila utrjena in sprejeta raba social realizma (socrealizma!) večinoma v književnosti, kjer gre za strujo in tendenco, ki zahteva točno opisovanje resničnosti, dejanskosti, čeprav je ta vprašljiva s filozofskega stališča. Če ni točno opisovanje, naj bi bil vsaj odsev, morda obnova dejanskosti, ki da je edina resničnost, veljavna za bralca, katerega pa že na ta način angažira, da jo začne presnavljati v tej smeri. V tem vidijo literarni kritiki opisovanje dejanskosti in resničnosti, družbeni kritiki pa so prav v tem odkrili propagandni značaj realnega socializma ali socrealizma. Izraz je bil skovan v Sovjetski zvezi za oznako Šolohovega romana Podnjataja celina (Izorana celina), vendar se je začel uporabljati dosti kasneje tudi za oznake politične ureditve in gospodarstva v komunističnih deželah.

S „social“ Bučarja je pri obstoju v angleščini „socialist“ nastala ista zmešnjava kot v slovenščini s socialnim in socialističnim, družabnim in družbenim; dr. Janez Ev. Krek, ki ga Bučar občuduje, je rabil nerazločno oba izraza, vendar že pred 90-100 leti, toda ko sta prišla do svojih pravih pomenov, je zatrdil, da je socializem smrt za slovenski narod. Družabno in družbeno pa je bilo v rabi nerazločno še v emi-

graciji (dr. Ivan Ahčin!), medtem ko je socialno in socialistično že pomenilo dva čisto različna pojma.

Če nadaljujemo z rabo izrazov, ki jih ponujajo danes in ki jih uporablja Bučar v knjigi (ne samo on, mrgoli jih v časopisju!), moramo omeniti boljševizem. Boljševizem je dejansko za nas brez pomena, ker se je izraz ustalil v Rusiji, ko se je stranka razdelila na boljševice in menjševice. Najbrž je tudi brez pomena za slovenske komuniste, ker tudi njim ne more pomeniti dosti, saj se niso razklali kot v Rusiji, vsaj javno ne. Tisto, kar se je dogajalo v Kočevskem Rogu l. 1943. vsekakor ni pomenilo razkola med samimi komunisti za časa sektaštva in vojvodstva, ker, čeprav so naši komunisti občudovali svoje somišljenike, jim še na misel ni prišlo, da bi se šli boljševice in menjševice. Morda bi prišlo do nekakega boljševizma med komunisti in krščanskimi socialisti, vendar zadnji niso imeli teoretične osnove, še manj pa načrt za lastno ekonomsko ureditev. Poleg tega jih je pa že vezala na komuniste Dolomitska izjava. Ko je p. Arsa Jovanović miril slovenske komuniste, so ti bili toliko pametni, zraven tega so bili pa tudi številčno tako šibki, da se niso mogli deliti.

Tudi stalinizem je na istem za nas, če ne celo na slabšem. Z izrazom zaznamujemo danes samo dobo največjega terorja v Sovjetski zvezi, v spominu nam ostane samo, da je ta doba tam bila, pri nas v Sloveniji pa kot da je ni bilo; ni je v dokumentih časa, ni obstojala uradno, sklicevati se danes nanjo, pomeni zakoličiti meje komunizma, vpeljati nekaj, česar ni bilo. Kot da je komunizem prej bil dober, sedaj ne, potem pa je bil zopet dober, danes pa sploh ne. Dejansko je vse to bilo in sedaj to skušamo poimenovati, vendar s tem nič ne pridobimo. Niti propagandno ne! Danes že pišejo v SZ, o stalinizmu kot o nečem meglenem, časovno neopredeljenem, kar je imelo konsenz ljudstva, in jutri se bo še tisto razblinilo v nič, ker da je bilo nujno pred fašističnim nasiljem in pohodom na Rusijo in mi bomo ostali brez trdne oznake svoje najbolj tragične dobe.

Če so in kakšne so razlike med marksizmom in leninizmom, je gotovo pomembno za bralca; miren razvoj prvega v bolj razviti industrijski družbi in revolucijske metode in absolutna oblast proletariata pri drugem, so seveda zanimive za teoretike, vendar ker sta oba že propadla, naše zanimanje ne velja njima, drugi se pa od zgodovine ne bodo nič naučili in bodo tudi oni čez desetletja zopet poskusili znova z istimi metodami. Kakor je racionalnost lastna človeku naše dobe, prav tako izrabljajo njegovo iracionalnost, ki gre vzporedno z njo. Človek še ni prešel prve, v drugo ga porivajo sistemsko, institucionalno. Kako si moremo predstavljati drugače tri velike zmote polpretekle dobe, ki se je trkala na prsi s svojo racionalnostjo, obenem pa sledila mentalnim konstruktom kot so bili fašizem, nacizem in komunizem? (opustil bi izraz social realizem, ki ga tudi Bučar ne uporablja dosledno; v poglavjih, napisanih v slovenščini l. 1986 dobimo socializem parkrat, komunizem še manjkrat, v zadnjem poglavju, napisanem za angleško izdajo pa že rabi večkrat „socialist realism“, kot da bi hotel prihraniti komunizem in socializem za nekaj, kar bo prišlo kasneje, ali kar ne odgovarja dejanskemu stanju.

Kdor je brai Bučarjeva dela pred zadnjim poglavjem, bo opazil, da prav z njim nastopa razkol pri njem. Res da je napisan samo dve leti kasneje, vendar v njem prav poudarja, zakaj se mora Slovenija ločiti in zakaj ne more ostati v Jugoslaviji. Še pred ustavnimi spremembami se mu je zdelo, da ne more biti sinteze med marksizmom in krščanstvom zaradi notranjih temeljnih nasprotij v obeh. Že po svoji naravi se ne more komunizem odpovedati monopolnosti oblasti in s tem dovoliti politični pluralizem. Politična moč se razprši, ustvarijo se novi centri moči, ki pa, če že ne delujejo proti partiji, je vsaj ne upoštevajo več kot prej.

Ti novi centri niso sprva politični centri moči, ampak morda gospodarski, vendar jih hoče partija podrediti z reformami. Za Bučarja poteka isti proces tudi v drugih državah soocialističnega bloka, vendar takrat ko je knjigo pisal, se je motil; ruska perestrojka Gorbačeva ni skušala ojačiti moči partije — šlo je za bolj korenito reformo: vpeljavo političnega pluralizma, ki pa je sesul v prah s tolikimi žrtvami ustvarjeno komunistično gospodarstvo. Tudi na Poljskem se Solidarnost ni borila toliko proti gospodarskemu sistemu kot bi sodili po Bučarjevi Resničnosti, resničnost je drugačna — dominacija partije je segala že v zadnjo poro družbenega tkiva. Partija je dejansko ostala, saj se je spremenila v manj kot pol ure, vsaj po imenu, v demokratično stranko. Je nekaj zapletenega v vseh teh procesih in tudi Bučar ne vrže dosti luči na propad komunizma. V slovenskem primeru bi šlo za narodni odpor proti gospodarskemu izžemanju juga, odlivanju slovenskega narodnega kapitala, poleg monopolne oblasti, zvečane centralizacije, neupoštevanju slovenščine, služenju vojaškega roka v drugih republikah, toda to so bolj zunanji vzroki in posegi, zaradi katerih Slovenci zavračajo komunizem. V SZ (ne po Bučarju!) pa gre za resnično perestrojko v gospodarstvu z vrha. Tudi tam so razlogi zunanji, poleg notranjih, ki pa so bili umetno ustvarjeni. Želeti bi bilo samo, da zaradi teh zunanjih, ne bi trpelo slovensko gospodarstvo, kar se že godi v SZ. Koliko bo pa mogla ali hotela poseči v gospodarstvo nova slovenska politična ekipa, ni moglo biti jasno takrat, ko je Bučar pisal pred enim letom zadnje poglavje. V SZ so že bili posegi od zunaj, vendar o njih bodo sociologi, politologi, gospodarstveniki in zgodovinarji molčali, ko se je z zunanjo pomočjo vzpostavil komunizem.

Poglavje Sklep ali začetek konca je torej pisano bolj z ozirom na sovjetske razmere kakor slovenske. Konec komunizma (po Bučarju realsocializma!) v SZ je zagotovljen, ne s posebno demokratičnimi sredstvi, toda bo prišlo do istega v Sloveniji?

Ko je bila knjiga napisana, si nihče ni mogel misliti, da bo partija „sestopila“ in da bo prišlo do demokratičnih volitev, ko ji je bilo dodano zadnje poglavje l. 1989 so morda več pričakovali kot se je zares zgodilo, danes pa bi že lahko rekli, da po žalostnih izkušnjah drugod, v Sloveniji ne bo v gospodarstvu globokih premikov.

Nacionalna vprašanja, ki so z nastopom komunizma, ki je dal prednost razrednemu, so se nujno morala odgoditi za nedoločen čas, so se začela sedaj zaostrovati. Knjiga Resničnost in utvara poglavju odmeri veliko razsežnost. Bučar vsaj takrat, ko je knjigo pisal, ni bil pristaš poli-

tičnega pluralizma, kot je vpeljan v buržuaznih državah, zato navaja Kardeljevo mnenje iz Smeri razvoja političnega sistema; ni enakosti in je ne bo, ker je to naravno za neenake zmožnosti posameznika, toda družba mora nuditi enake možnosti vsakemu njenemu članu. Hotena neenakost, vraščena v sam sistem je seveda v razkoraku s teorijo, tako v kapitalističnem, kakor v socialističnem sistemu. Zamenjava lastnine v slovenski družbi z družbeno lastnino s podružbljenjem produkcijskih sredstev, kjer lastnine v praksi ni, se je izkazala za veliko laž našega stoletja, ker ne vodi nikamor, povzročilo pa je nova vprašanja, ki jih bodo morali razrešiti prav v tem letu.

Predolgo bi bilo naštevati, kaj vse je povzročil socialistični realizem (komunizem!), zato se bom omejil samo na zadnje poglavje, ki ga je Bučar dodal angleški izdaji pod naslovom Epilogue or the beginning of the end (Sklep ali začetek konca).

Komunisti niso nikjer hoteli deliti oblasti z nikomur. Bučar kot udeleženec NOB in nato visok uradnik je moral to občutiti na svoji lastni koži. Ni to očitek! Zanj je morala to biti boleča ugotovitev, ki pa nam pove marsikaj. Bil je med prvimi, ki so se pridružili OF iz nacionalističnih in idealističnih razlogov. Tudi pri njem je šlo takrat za osvoboditev naroda od okupatorjev, ni pa mogel še predvidevati, da se bo te borbe in potem oblasti polastila KP. Pridružil se je OF kot idealist, mlad študent, ki vidi vse rožnato. Iz Rebulovega opisa njegovega življenja izvemo, da je bil aretiran že 2. maja 1942, poslan v Gonars kot toliko drugih, torej ni mogel vedeti, kaj se je zgodilo po tem datumu v Ljubljanski pokrajini. Atentatov, umorov, uničevanja političnih nasprotnikov po KP, ki so se razmahnili prav po tem datumu, ni poznal, ker je bil interniran v Italiji, po razpadu te pa v Nemčiji, zato o tem ne piše v Resničnosti in utvari. Šli pa so v stotine, čez tisoč po p. Francu Cerarju. Tako tudi ni mogel poznati takrat Dolomitske izjave, s katero so komunisti izigrali svoje zaveznike krščanske socialiste, ki so od takrat postali samo njihovi sopotniki. Prav zato nas preseneti ugotovitev l. 1989., da vso to dolgo dobo komunisti niso hoteli deliti oblasti z nikakršnimi partnerji.

So partnerji sploh obstojali? So kaj storili, da bi prišli vsaj do delčka oblasti? Vse do takrat, ko je Bučar napisal to zadnje poglavje, partnerjev sploh ni bilo. Bili so posamezniki, ki so dvigali svoj glas, bile so literarne revije in krožki, skupinice študentov ali razočaranih posameznikov, toda te je bilo lahko utišati. Potem ko so odžagali Kocbeka, prepovedali vrsto revij, onemogočili številne mlade, začetka samo drugače misleče, se je pokazala monopolnost in monolitnost partije.

Emigracija je večkrat dolžila in sodila Kocbeka zaradi naivnosti, ni pa dajala razlogov za njegovo nedelavnost po l. 1952. Bučar nam v tem poglavju pokaže jasno na glavni vzrok: Ne more biti opozicije komunistični oblasti! Niti se mu ni zdelo potrebno prej spremeniti temeljnih načel ustave, v zadnjem poglavju knjige pa pokaže na glavne vzroke, ki so povsem gospodarske in družbeno politične narave, zaradi katerih ne moremo in ne smemo ostati v Jugoslaviji. V teh je Bučar doma; napisal je namreč večino svojih knjig prav o gospodarstvu, podjetju, njuni organizaciji, o dejavnikih, ki jima škodijo ali koristijo.

še bolj utemeljena se nam bo zdelo njegova knjiga, če povem, da je imel priliko študirati kapitalistično gospodarstvo v ZDA kot štipendist, prej pa se je bavil s klasično ekonomijo, sodeloval pri reviji Praksis, kjer se je seznanil z najvidnejšimi teoretiki marksizma, da je bil tajnik Slovenske skupščine in profesor na pravni fakulteti ljubljanske univerze, kjer je predaval o javni upravi.

Bučar spada v vrsto nepokornih mislecev in kot tak je bil nevaren komunistični partiji. Bili so časi, ko ji je bilo lahko onemogočiti nepokorneže, dostikrat so se pa tudi sami vdajali kazni partije, ki jih je suvala v anonimnat, potem ko jih je onemogočila. Bučar ni iz teh; nabral si je bogatih izkušenj in iz teh nam govori. Morda nam kaj zamolči, morda česa ne pozna, dostikrat je prevelik poudarek na nekaterih točkah, ki jih ima za bistvene, vendar obdrži čez vso knjigo ton znanstvenika. V štirinajstih poglavjih Resničnosti in utvare (morda štirinajst postaj križevega pota?) nam pokaže na glavne zmote, napake političnega, družbenega in gospodarskega sistema, ki je v razsulu v domovini, kot je v razsulu tudi drugod.

Knjiga je bila napisana za zunanjo uporabo, prav tako kot za notranjo. Ko Bučar opisuje volilni proces, liste kandidatov, volilne komisije, tega pač ne dela za Slovence v domovini, politična emigracija pa že pozna take „demokratske“ volitve, medtem ko jih bo angleško govoreči bralec primerjal svojemu volilnemu sistemu in bo težko kaj dobil uporabnega in poučnega. Moral bo biti res na visoki stopnji politične kulture, da bo spoznal, kako te volilne, kadrovske, evidenčne, nominacijske, skrite partijske komisije nadzorujejo in manipulirajo z državljani v socializmu-komunizmu. se te komisije izpričujejo zamotano politično protikulturo, ki je ne pozna, in ki operirajo z moralno kritičnimi kriteriji, ki so mu neznan. Bučar daje prednost sistemu, ki je vsaj voljen, ki ima izvoljene elite, ki jih družba more nadzorovati, medtem ko ta nadzor nad njimi taji. To ni utvara — to je bila resničnost do nedavnega!

Bučar po uvodu začne s poglavjem o političnem in samoupravnem pluralizmu. Poglavje bi moralo slediti poglavju, kako priti do oblasti, kako so slovenski komunisti prišli do nje. Sem bi spadalo še drugo, kako oblast obdržati in s kakšnimi sredstvi jo obdržujejo. Nekdo se oblasti polasti in slovenski komunisti so se je polastili, to se pravi elita, za katero so se, ali so jih imeli. Seveda velja to za kapitalistično kakor za socialistično družbo, gospodarstvo ali politični sistem. Vsaka oblast je slaba, najslabša absolutna oblast, ki nadzoruje, upravlja in vodi družbo absolutno, zato je z zadnjim poglavjem bila lepa, a zamujena prilika, kjer bi lahko Bučar pokazal na nemožnost njihovih razrešitev. Pričakovali bi, da bi vsaj omenil slovensko partizansko vojsko in njeno likvidacijo kot je storil Boris Kidrič, odliv v številkah slovenskega bogastva na jug, kot sta ga opisala Matjaž Kmecl in Ciril Žebot, pretirano imigracijo, ob katero se je spotaknil celo Josip Vidmar, služenje vojaškega roka v drugih republikah, ki je dvignilo toliko prahu, omalovaževanje slovenščine in slovenske kulture, ki ga je zavrnilo vse slovensko razumništvo.

Še nov argument je našel Bučar, zakaj da mora razpasti Jugoslavija.

Unitarizem in centralizem sta inherentna komunizmu v upravljanju več-narodnih držav, to pa predstavlja nevarnost za meddržavno stabilnost na Balkanu. Slovenci smo se že v prvi, monarhistični Jugoslaviji borili proti državnemu nestvoru, kamor smo prišli proti svoji volji, ko še nismo imeli žalostnih izkušenj. Po petinštiridesetih letih smo se jih na žalost nabrali dovolj, da so samo še redki, ki zagovarjajo centralizem in unitarizem. S pohvalo takratnemu komunističnemu vodstvu, ki se jima je uprlo, ali ni Bučar znova pokazal na nujnost odcepitve? Morda! Celo skušal je angleškega bralca prepričati o nevdržnosti obstoja Jugoslavije in da ta predstavlja prav nasprotno — mesto večnih mednacionalnih konfliktov na Balkanu. Tak jezik je dostopen tudi sosednim narodom v Evropi. Je to argument, je pa obenem tudi očitek Zahodu, ki je komunizmu pomagal na oblast, nato ga pa na njej zdrževal skoraj pol stoletja.

Še eno sintagmo uporablja Bučar kot panaceo — univerzalno zdravilo — za vse, kar je slabega: tržno gospodarstvo! Če se ozremo po pašniku slovenskih razumnikov, srečamo Boštjana M. Zupančiča, ki je prav tako pravnik kot Bučar, bil v ZDA kot Bučar, le dlje časa in je tako videl stvari, ki jih Bučar morda ni opazil: gospodarski položaj in bogastvo v ZDA v veliki meri temelji na solzah, kletvah, žuljih in lakoti drugih držav, ki jih ZDA neusmiljeno izrabljajo. Upajmo, da če so se znali Slovenci l. 1948. izviti objemu „velikega brata“, se bo vedela demokratična Slovenija ubraniti gospodarskim nemoralnostim Zahoda.

Demokracija je družbeni sistem, v katerem je politična moč enakomerno porazdeljena med njegove člane. Morda, morda! Bučar je imel priložnost videti drugod še drugo moč, ki pa ni tako enakomerno porazdeljena: gospodarsko moč! Na Zahodu je ta moč, ki upravlja družbo, prav enakomerno razdeljena, ravno tako kot politična v državah komunizma. Razdelitev obeh bi morda ustvarila idealno človeško družbo, vendar smo še daleč od tega. Vse kaže, da se bodo sedaj komunisti vrgli na obvladanje gospodarske moči in da bodo, če bo potrebno, obvladali, s konsenzom tokrat, politično moč. Razlikovati bi bilo treba med politično kulturo, ki je v deželah pod komunizmom na nizki stopnji, in politizacijo družbe, ki se v kriznih obdobjih poveča do neizmernosti. Izbira pri Slovencih bo šla za sedaj za prevlado v gospodarstvu, z njo pa se je lahko polastiti tudi politične. Tako ena kakor druga prevlada je nemoralna, skušalo se bo najti le ravnotežje med obema, pri tem pa bodo zopet imele glavno besedo prav elite.

Je bil sploh komunizem — socializem? Sedaj so teoretiki obojih že soglasni, da ga ni bilo. Bil je le spaček, v katerega so ljudje verovali. Toda razdejanje je le pustil!

Knjigo je opremil Vilko Čekuta s sivo barvo na platnicah, kot so bila siva desetletja pod socializmom-kunizmom, toda na naslovni strani je uporabil simbolično razbit kneževski stol z Gosposvetskega polja. Kdo je bil razbit? Slovenska družba, gospodarstvo, suverenost, narod? Ali pa je bil razbit sistem, ki je tlačil Slovence pol stoletja?

Na platnicah se zopet srečamo s sintagmo v angleščini: The beginning of the end of socialism as reality... Tako da! Začetek konca socializma kot resničnosti! Odvečne so bile vse moje opombe o socrealizmu!

Knjigo je prevedel v angleščino dr. Rudolf Čuješ, dr. France Habjan je pomagal zbirati denar za njeno izdajo, prispevali so predvsem Slovenci iz Toronta. Pobuda za njen prevod je prišla od zdaj že pokojnega dr. Cirila Žebota, prof. Alojz Rebula pa je v njej opisal življenje in delo dr. Franceta Bučarja.

Knjigi je dodan tudi črno-bel zemljevid Jugoslavije, tako da bo angleški bralec dobil vsaj približno sliko, kje se nahaja Slovenija.

Prvič je bila izdana Resničnost in utvara pri založbi Obzorja v Mariboru v slovenščini, sedaj pa jo je izdala univerzitetna založba St. Francis Xavier univerze v Antigonishu s pomočjo združnega fonda.

darse cuenta
que mi patria madre
es sólo una madrastra.
Desampare,
la patria tras el océano
tampoco es mi patria.

SUERO AZUL

BAJO EL ASFALTO

Bajo el asfalto
un mundo distinto,
distante
de rías, de carcajadas,
sueños que se quebran
en el límite de la verdad.

Y seguirán esperando
con paciencia redonda,
tristemente,
siempre
aquello
que saben no nacerá.

La vida sigue mezclando
con la noche
delirios que el día
nunca sabe
terminar.

El llanto sigue doliendo
allí abajo,
sin descansar.

Quien diría
que compartan
la misma humanidad.

Si algún día
en un sueño azul
me buscas,
búscame
en los poemas;
búscame
en los verdes,
y en los ocres
que se pierden.

Búscame
temprano o tarde
yo espero eternamente;
pero es posible que
cuando me encuentres
sea para perderme.

Se vna stalagmno uporeblje Buda kot poteca — imenovano sptanje —
za vno, kar je stalagmno stalno gospodarstvo. Če se vstane po polnoči
slovesnih razmislekov, vstane Buda, M. Zepceva. ki je prav tako

SUEÑO AZUL

Si algún día
en un sueño azul
me buscas,
búscame
en los bosques;
búscame
en los verdes,
y en los ocres
que se pierden.

Búscame
temprano o tarde
yo espero eternamente;
pero es posible que
cuando me encuentres
sea para perderme.

DARSE CUENTA

Descubrir con dolor
que mi tierra es sólo
una tierra prestada.

De ella te contaba
y no era lo mismo
que tú me contabas.

Que maldición del destino
darse cuenta
que mi patria madre
es sólo una madrastra.

Desamparo,
la patria tras el océano
tampoco es mi patria.

BAJO EL ASFALTO

Bajo el asfalto
un mundo distinto,
distante
de risas, de carcajadas;
sueños que se quiebran
en el límite de la verdad.

Y seguirán esperando
con paciencia redonda,
inagotable,
aquello
que saben no vendrá.

La vida los sigue mezclando
con la frivolidad
que le es propia,
sin saber
en que terminarán.

El llanto sigue doliendo
allí abajo,
sin descansar.

Quien diría
que comparten
la misma humanidad.

NO SE ME OCURRE...

No se me ocurre...

Cadáveres de sueños
atados
a barcos de papel.

Mares deshechos en olas
atrasadas, malvenidas,
siempre a destiempo.

Detenidas, estáticas
la esperanza por nacer,
ahogándose.

Locuras destiladas
en lágrimas sin motivo
apartadamente.

Flores recientes
puestas en florero
como tumba decorada.

Lamentos profundos
que no llegan a oídos
desperdicios humanos.

Y no se me ocurre...

NO SE ME OCURRE...

No se me ocurre...

Cadáveres de sueños
atados
a barcos de papel.

Mares deshechos en olas,
atrasadas, malvenidas,
siempre a destiempo.

Detenida, estática
la esperanza por nacer,
ahogándose.

Locura destilada
en lágrimas sin motivo,
aparentemente.

Flores recientes
puestas en florero
como tumba decorada.

Lamentos profundos
que no llegan a oídos,
desperdicios humanos.

Y no se me ocurre...

temprano o tarde
yo espero eternamente,
pero es posible que
cuando me encuentres
sea para perderme.

ANGELA CUBELA

Descubrir con dolor
que mi vida es sólo
una tierra prestada.
De ella te contaba
y no era lo mismo
que tú me contabas.
Que maldición del destino
darse cuenta
que mi patria madre
es sólo una maestra.
Desamparo,
la patria tras el océano
tampoco es mi patria.

BAJO EL ASFALTO

Bajo el asfalto
un mundo distinto,
distante
de raras, de carcajadas;
sueño que se deslejan
en el límite de la verdad.
Y seguirán esperando
con paciencia redonda,
inefable,
apuello
que saben no vendrá.
La vida los sigue mezclando
con la trivialidad
que le es propia,
sin saber
en que terminarán.
El llanto sigue doliendo
allí abajo,
sin desahogar.
Quien diría
que compartir
la misma humanidad.